

REVISTA LITERARA

APARE ODATA PE LUNA.

Director :

IOAN RADOI.

Redactor-Administrator :

TH. M. STOENESCU.

OSPĂȚUL LUI PENTAUR

*Templu-Egyptian din piatră cu 'ngrijire prelucrată
In hieroglyfe tainice răspândite cu belșug
Supt abecedarul prefurc de univ. sityrată de Ciarață
Uriăș prin înălțime, răpitor prin meștersug.*

*Zece stâlpi purtând în mijloc zece chipuri colosale
Incadrate cu naframe supt fațadă predominesc,
Ușile de bronz deschise pe-adâncimea unei sale
Lasă 'n colțuri să pătrundă raze ce le 'ngâlbenesc.*

*Patru-zece de sfincși pe s. cluri se întind pe două rânduri
De la ușile intrării pe platforma de porfir,
Arși de vânturi și de soare dar neturburați de gânduri
S'odihnesc cu moliciune printre flori de trandafir.*

*Dar în sala hypostilă înprejurul unei mese
Pentaür poet și prèot stă cu oaspeți numeroși ;
Cupe de-aur se ridică, daruri ce i-au fost trimese
De Ramsès sau de curtenii și acuți și generoși.*

*Dintr'o singură fereastră cade-o ploaie luminoasă
Ce 'nfășoară comesenii într'un nimb strălucitor,
Fundul templului se pierde supt un strat de umbră groasă
Ce pe zei adăpostește de-orî-ce gând profanator.*

*Robi frumoși cu pîepturi goale și cu ochi șireți de vulpe
Ies fantastic ici și colo din noptosul labyrint
Aū tunice desfăcute, calasirise (1) pe pulpe
Și 'n mîini vase de agatā, cornalinā și argint.*

*Un peșchir țesut cu aur masa toatā o'nvelește
Iar pe vergile lui roșii, în lădițe de sandal
Lōtusul cu floare-albastrū lāncezind se ofilește
Printre poamele ce suie către bolți, piramidal.*

*Rēnduiala domnitoare e de meșter plāzmuitā :
Raci de mare formidabili, stridii cu mārğaritari,
Avēnd dreptul orī-ce oaspe dintre scoica siluitā
Sē ia boaba încleștatā în calcariile tarī.*

*Imitați dupe naturā, pești din cārnurī delicate
Ce cu solzi de gelatinā în argint se oglindesc
Lāngē paseri de tot felul și întregi și despicate
Dinpreună cu vēnaturi, nencetat se grāmudesc.*

*Tot ce e mai bun în lume, strēns cu bani și iscusință,
Inbrāncește înainte lācomiile trupești
Și pe cānd se schimbā vorbe și se bea cu prisosință
Pe metalice tripede ard parfumuri arāpești.*

*Syrienī cu forme clasicī, copilandrii prin etate,
Dar deja mușcați la inimī de-al plăcerilor tāun
Inmuiați în tinerețe ca 'ntr'un lac de voluptate
Mișcă peste masa largā ecantaliī de pāun.*

*Și cum robii-aduc la urmă bēturī rēcoritoare,
Pentaūr ridicā vocea și din buzele de bard
Renumita epopeie curge ademenitoare
Ca și flacările sfinte ce 'n privirile lui ard.*

*«Supt Ateș, cāzut în cursă, Maiestatea Sa se luptā
Pārāsit de toți oșteni și aproape 'nconjurat,
Brațu'i ager se inmoaie, spada sa e 'n douē ruptā,
Ēnse pe-aliați sē 'nvingā sau se moară a jurat.*

(1) Veđi în orī-ce privință comentariile de la sfirșit.

«Șetasar ce 'i stă 'n potrivă de prisos i se opune,
Marele Ramsès năvală se repede pe-al său car :
Calcă, culcă, 'npunge, rupe, taie, spintecă, răpune
C'o mânie trăznitoare în al oîchilor focar.

«Zeul Month îi dă iuteala, și Baal a lui putere,
Și înfășurat de soare sparge zidurile vii,
Iar în urma lui se scurge sângele de prin artere
Ca un must de struguri negrii de supt teascul unei vii.

«Și pe când se luptă capiî cu grozava 'nvălmășeală,
Călărimea, nesupusă uriașei zăticinri,
Printre pulberea ce urcă roșie de năbușeală
Pe monarc îl urmărește cu sêlbatică răcniri.

«Tarekenas, — l'acest nume se întoarce fie-care
Către oaspetele tēnēr măi frumos ca zeul Ra, —
Vede-al regelui pericol și supt două mii de care
Urruind pe roți de-aramă face câmpu-a tremura.

«Un torent ce și prăvălește cursul de-apă peste stavilă
Nu s'azvîrle printre pietro cu asalt măi mugitor,
Trăznetul, vârtej de flacări cărmuit de nalte pravilă,
Când din ceruri se surrupă nu e măi asurzitor.

De supt roți, de supt copite, de supt spada ce se frânge
Intre coastele căscate unde fierul s'a vîrît
Izvoarește, sare, curge, un întreg potop de sânge
Și mormane de cadavre umplu câmpul mohorât.

«Șetasar, Șirab, Pataza, pe costișe păduraticî
Căutându-și mântuirea fug de panică coprînși,
Și Ramsès dintre mulțimea ostășimeî Aziaticî
Nu măi vede în picioare de cât turma celor prinși.»

— «Lui Ramses și Tarekenas glorie nemărginită»
Este strigătul ce sala o strēbate pēn'e'n fund
Iar ecoul ce deșteaptă pe o scară nesfirșită
Printre-abisurile vremii se tot face măi profund.

ALEXANDRU MACEDONSKI.

Comentariu General : În mijlocul destrămării ce domnește în literatura țării, autorul e dator să mărturisească că severitatea ce 'și impune cu raport la formă, la limbă și la fond, ar fi un «non-sens» dacă dânsul ar putea se face alt-fel. Din nenorocire pentru reputațiunea sa, el împărtășește vederile marelui poet englez Pope, și această comunitate de vederi nu se afirmă în nici-o altă operă a sa mai mult de cât în cea de față. «*Ospțul lui Pentaur*» este pentru dânsul, punctul culminant al evoluțiunei literare ce a 'ntreprins pe tărîmul «Poeziei-Sociale». Aceste lămuriri le datoram de mult unui număr însemeat de cititori cari m'au urmărit de la 1870 până astăzi : Rămâne astfel stabilit odată pentru tot d'auna că «Poezia-socială» se deosebște de vechile curente tocmai prin faptul că dânsa tinde să îmbrățișeze *totalitatea* simțirilor și cugetărilor. Înălțimea maiestuasă a clasicismului de pe care vorbește Pentaur, acest Homer al Egyptului de acum 3300 de ani, nu este prin urmare, de cât consecința logică a sistemului cu al cărui ajutor, poezia română e menită să se ridice virilă din leagănul în care copilărește alături cu d. Alexandri și în auzul cântecelor năbădăioase ale cător-va *Don-Chisotz*, moderni ce încălecă pe cai năzdrăvani și găsesc pe ici-colo câte un *Sanceo-Pancea* să'i admire.

Amănunte : *Pentaur*, în hieroglyfe *Pen-ta-ur*, a trăit dupe Champollion, Ebers și alți Egyptologi, cu 1400 ani înainte de Christos, în vremea lui Ramses, altfel zis Ramses al II-lea și Ramesu care nu este de cât Sesostris al Grecilor. În adevăr, Egyptienii numeau adesea pe acest rege, Rameses-Meamun, iar prin scurtare, același nume lua și formele : *Ses, Sesu, Ses-Meamun, Seseu, Ra-Seseu*. În unele papiruse se mai găsește forma *Sesoosis*, de unde *Sesoostis* sau *Sesostris*. (A vedea colecția publicată de «*Muzeul Marelui Britani*»)

Hypo-Stylă, supt stil, mai pre jos de un stil arhitectural determinat prin eg uli.

Calasiris : «Tinerii, poartă tunice de in cu ciucuri împrejurul pulpelor, «numiți *calasiris*, și pe de-asupra acestor tunice, mantale de lână albă.» (Herodot LXXXI, cartea II).

În privința descrițiunei templului și a ezcacității ei, a se vedea «*l'Egypte il ya 3300 ans*» de Ferd de Lanoye, volum ilustrat cu 39 gravuri, (Paris-Hachette et Cie 1872).

Destușire la versul,

«Dintr'o singură fereastră cade-o ploaie luminoasă.»

În mai toate templurile, lumina venea pe sus și se concentra saă în mijlocul sălei saă pe statuele unora dintre zei. Fontenelle, spune după Ruffin, că Egyptienii erau atât de meșteri în arhitectură în cât preoții de la Serapis izbutiseră ca la un moment al zilei, o rază a soarelui să pătrundă în templu și se cadă pe buzele unui idol.

Destușire la versul,

«Zeul Month îi dă iuteală și Baal a lui putere»

Amândouă zeii sunt citați chiar de Pentaur în fragmentele epice ce se află în hieroglyfe pe zidurile de la Karnac și în papirusul Sallier. Dupe inter-

pretarea lui Ebers în loc de *Month*, ar fi *Muth*. Noi înse ne mulțumim cu a lui Champollion, de și *Muth*, înseamnă în nemțește *curagiū*.

Șeta saū *Șetasar*, saū *Keta* și *Ketasar*, era capul unul popor numit de Egiptologii francezi *Chétas* iar de cel germani *Khetas*.

Deslușire la versul :

«Imitați dupe natură pești din cărnuri delicate»

Preoții Egyptiani erau opriți de a mânca pește. (Herodot cartea II, XXXVII).

La versul :

«Supt Ateș căzut în cursă *Maiestatea Sa* se luptă»

Maiestatea Sa este chiar în fragmentele epice rămase de la Pentaur, cât despre Ateș, în franțuzește *Atesch*, iar dupe Ebers, *Adesch*, acest nume este al unui oraș supt ale cărui ziduri s'a dat renumita bătălie în care Ramses era s'eși piardă viața. Ateș, în poema lui Pentaur, se află situat pe fluviul *Aranta*... dupe moderni. orașul în cestiune, își avea poziția geografică între Oronte și Taurus.

La versul,

«Către oaspetele tēner mai frumos ca zeul *Ra*». — *Ra*, înseamnă soarele și ia și formele : *Ph-Ra*, *Re*, *Ri*, *Lo*, *El*. (A se vedea opul lui Ferd, de Lanoye, citat deja, pag. 80).

La versul,

«Călărirea nesupusă uriașei zăticniri»

Cavaleria Egyptiană se osieba de cea modernă într-o această că era întocmită din escadroane de care războinici, precum rezultă din diferitele inscripțiuni și zugrăveli murale de la Ipsambul.

In sfârșit, la versul,

«Șetasar. Șirab, Pataza pe costișe păduratic»

Nici-unul din aceste nume nu sunt născocite. Pentaur, ajutat de Champollion le-a făcut să sară peste 3300 de ani și se ajungă până la noi, mulțumită papirusului Sallier. Iată cum se exprimă poetul în acest papirus :

«Regele își repezi carul, într-o mijlocul oastei mizerabilului Șeta : El se afla singur. nimeni altul cu el. Această năvală, **Maiestatea Sa**, o săvârși de față cu toată suita sa. El, (Ramses), se pomeni astfel, înconjurat de 2500 de care repezi conduse de războinici cel mai viteji ai mizerabilului Șeta și ai numeroșilor săi : liați : Aradus, Masu, **Patasa**, Kașkaș, Oelon, **Gazuatan**, **Șirab**, Actar. Ateș. și Raka.» etc.

Despre armata Egyptiană supt *Ramses* : Diodor, în cartea I capitolul 54 o întocmește din 600.000 de soldați pedestrii. 24000 de călăreți (mai bine zis conducători de care) și 27000 de care. Amănunțimi asupra organizației militare a Egiptului se pot găsi în Herodot : (Euterp. CLXIV) etc.

Despre data bătăliei de la Ateș : Iată ce rezultă din hieroglyfele de la Ipsambul și de la Rameseum : «In al cincelea an al domniei sale, în a noua zi a lunii a un-spre-zece (*Epiphi*), Ramses se afla în Azia cu armata sa și mergea în contra triburilor revoltate ce se aflau supt comanda prințului Șetasar. Regele se îndrepta spre sud de Ateș... (urmează povestirea curs

în care a fost atras Ramses, etc). *E. de de Rougé*: «*Memoriul campaniilor lui Sesostris*». «*Revue Contemporaine*» Paris, 1856, août.

Ovalul hieroglyphic din fruntea poeziei coprinde numele lui Ramses supt forma de *Sesu-Meiamun* și este estras din *Athaeneum français*. 1856.

A se vedea «*Les noms de Ramses II*»

A. M.

ECHILIBRAREA BUDGETELOR

IN TIMP DE CRISA.

(Urmare)

Ce este dar de făcut ca să echilibrăm bugetele, mai cu seamă în timp de criză?

Să cercetăm mai întâi cestiunea pentru un particular cu un buget desechilibrat.

Cunoaștem cu toții pe cutare prinț, pe cutare bancher, pe cutare proprietar mare, care se găsește în această situațiune.

Uaoul nu mai are mai nimic, grație maniei cailor, curselor, pariurilor, lucșului, altul și-a pierdut trei părți din avere în speculații de bursă, altul abia mai are ceva căci e ruinat de pe urma jocului de cărți.

Ce au făcut ei? Cum și-au echilibrat bugetul? Cum trăiesc?

Vrând nevrând, au părăsit palatele pe cari le ocupa și au luat cu chirie apartamente modeste; au desfăcut caii și trăsurile, au congediat mulțimea de servitori care incurcau serviciul curții lor și așa mai departe.

Aceasta încă nu le-a fost de ajuns ca să 'și echilibreze bugetul: au mai pus la impozit pe rudele lor, încă avute, de la care apucă regulat pe fie-care an o sumă oare-care.

Și în fine, pentru a nu trece prea repede de la abundență la mizerie, se mai adresează, din când în când, la câte un amic care bine-voește a le îlesni oare-care sume cu titlu de împrumutare.

Nevoia învață pe om!

Statul poate face ast-fel?

Intocmai. Numai, în proporții diferite.

Să cercetăm dar cestiunea cu toată atențiunea ce merită.

Statul trebuie mai înainte de toate, ca și particularul, să alege la reducțiuni și economii, în al doilea rând la impozite și imprumuturi și în fine poate recurge și la vnzarea proprietăților.

1. *Reducțiuni și economii.* — Guvernul care nu recurge în timp de criză mai întâi de toate la economii, se espune, chiar dacă salvează momentul, a îngreuna într'atâta viitorul, în cât de la un deficit care se putea lesne acoperi se poate ajunge la o catastrofă.

Să vedem mai întâi pe ce se cheltuesc banii Statului, din cărî paragrafe și în câtă măsură se pot face reducțiuni și cum cu aceste sume economisite se poate în cât-va acoperi golul său deficitul ezistent.

Dacă privim bugetele anilor din urmă și dacă negligem sumele micî, vom găsi în cifre rotunde următoarele :

Cheltuelile anuale ale Statului.

	LEI.
Datoria publică	52.000.000
Ministerul Financelor.	11.000.000
> Agriculturii, Industriei, Comerului și Domeniilor.	3.900.000
> Instrucțiunii publice și al Cultelor	12.800.000
> de Răsbeluj /-Central University Library Cluj.	30.000.000
> de Interne.	10.000.000
> Lucrărilor publice	3.900.000
> Justiției.	4.800.000
> de Esterne.	1.600.000
Consiliul de Miniștri	50.000
Total	130.050.000

Statul nu 'și poate desorganiza serviciile în scop de a realiza economii, cum ar putea face fără mare inconvenient un particular, dupe cum am văzut.

Dacă marile lucrări publice începute s'ar intrerupe, ruina la care ar ajunge, ar costa pe țară mai mult de cât sacrificiul ce face pentru a le continua.

Când o parte din armată s'ar congedia sau s'ar reduce sumele necesari pentru armament, poate că nu ar fi politic.

Nici funcționarii publici nu pot fi congediați în masă de o dată, căci am avea un inconvenient social ușor de înțeles.

Ne trebuie dar multă prudență în facerea reducțiunilor.

Nimeni nu este mai în pozițiune de a apretia paragrafele reductibile de cât guvernul. El este însărcinat cu esecutarea lucră-

rilor, el se servă cu funcționarii publici, pe cari îi are ca ajutoare în îndeplinirea misiunii ce și-a asumat.

Regulele ce putem trage în această materie sunt cam următoarele.

Se pot suspenda sau conduce mai încet lucrările proiectate și ne începute precum și cele cari deși începute, dar n'ar suferi mult prin intreruperea lor.

Se vor reduce, în foarte mică proporție cheltuelile generale altele de cât cele pentru lucrări publice.

Se vor suprima posturile nu tocmai indispensabile serviciilor și se vor reduce și lefurile de la cel mai mare funcționar până la cel mai mic în aceeași proporție cu reducerile de la celelalte cheltueli generale.

Nu ne putem opri de a reproduce următoarele rânduri din *Journal des Economistes* pe Octombre 1885 ca un exemplu curios și instructiv :

«In tocmai ca și guvernele europene și în particular ca acela al Francesilor (citește al Românilor), înaltul guvern al Statelor-Unite mexicane a voit ca să facă să joace poporul său mai iute de cât cântă vioarele, adică a voit să dea impulsie roatei progresului dăruind terenuri, subvențiuni, privilegiu garanții de câștiguri întreprinderilor de drumuri de fer și alte industrii, înmulțind numărul funcționarilor și, prin urmare, sarcinile publice. Din toate astea, a rezultat firește o criză economică și financiară.

Cetim în *Diario oficial* al înaltului guvern al Statelor-Unite mexicane :

Dupe datele oficiale exercițiul anului curent se va solda printr'un deficit de mai mult de 25 milioane de franci. Dacă acest deficit s'ar arunca asupra exercițiului viitor, viața regulată a administrațiunii publice ar fi absolut imposibilă.

Este vorba dar de a face față nevoilor Statului și de a stabili creditul său sdruncnat.

Ast-fel Presidentul Republicei, în prezența unei situațiuni financiare pe care n'a creat-o el, a crezut, contând pe patriotismul și abnegațiunea funcționarilor publici și a creditorilor Statului, că ar putea remedia răul, consolidând datoria flotantă și făcând să sufere lefurile funcționarilor o reducere prudentă și proporțională în care vor fi toți coprinși, de la înaltul magistrat al națiunii până la împiegații cari primesc o soldă anuală superioară la 500 lei.

Mexicanii ne dau aci o lecțiune pe care multe alte națiuni ar face poate bine de a o urma. Funcționarii sunt toți oameni devotați patriei, se poate conta pe abnegațiunea și patriotismul lor;

Întrucât nu împiedică dar de a reduce cu prudență și proporțional eforturile lor. Se întrebuintează adesea și mai rele mijloace pentru remedierea crizelor economice și financiare.»

Dacă dar pe de o parte convenim a începe cu reducățiunile ca să echilibrăm bugetele și pe de alta cătăm a procedea, cu multă prudență, ca să nu aducem nici o turburare mersului regulat al serviciilor publice, trebuie să facem următorul calcul :

	LEI.
Avem un buget de	130.000.000
Datoria publică nu se poate reduce după placul nostru, ea trebuie plătită integral, adică	52.000.000
Rămân reductibili numai	78.000.000
Vom face o reducățiune generală de $2\frac{1}{2}\%$ care ne va da	1.950.000
Reducându-se ast-fel cheltueiile la	76.050.000

În acest mod, fără nici o jenă, fără nici un inconvenient, vom putea obține o sumă de două milioane lei, când deficitul ar fi de la 6 la 10 milioane.

În caz de a avea un gol mai mare de acoperit, vom urca proporția reducățiunilor.

Pentru restul ce ne trebuie vom recurge la alte mijloace.

2. *Impozite și împrumuturi.* — Impozite sau împrumuturi? Ce să atacăm întâi?

Cestiunea nu e nouă.

În 1675, Ludovic XIV având trebuință de bani, voia să contracteze un împrumut în condițiuni dezaastroase, Colbert însă prefera a recurge la impozit de căt la împrumut. Regele consultă și pe primul prezident Lamoignon, care fu de părerea contrarie lui Colbert, și de astă dată Ludovic XIV 'l ascultă. «Ai triumfat, zise Colbert lui Lamoignon, la eșirea de la conferința unde se desbătuse cestiunea: crezi că ai îndeplinit faptul unui om de bine. Ei! oare eu nu știam ca și D-ta că regele va găsi să împrumute bani? Dar mă păziam cu multă grijă de a i-o spune. Iată dar calea împrumuturilor deschisă! Ce mijloc va rămâne de aci înainte ca să se oprească regele în cheltueiile sale? Dupe împrumuturi, vor trebui impozite pentru a le plăti, și dacă împrumuturile nu mai au margini, asemenea nu vor mai avea nici impozitele (**Pierre Clément**, Histoire de Colbert et de son administration t. 1, p. 164).»

Gladstone, cu ocaziunea resbelului din Crimeea, era de părerea lui Colbert: impozit iar nu împrumut. Iată cuvintele sale pe care le copiem din Tratatul de finance al D-lui Paul Leroy-Beaulieu:

«Cu un asemenea sistem (acela al împrumuturilor) o națiune în realitate nu știe ce face. Consecințele sunt amânate într'un viitor nedefinit. Și cu toate acestea, nu este just ca să cunoaștem prețul avantajilor ce căutăm, pentru ca, precum se cuvine ființelor inteligente și raționabile, să luăm noi sarcina asupra noastră înșine, în loc de a o lega descendenților noștri? Această politică se justifică atât cu motive morale cât și cu motive economice. Cheltuielile rezelului sunt frâul moral ce A Tot-Puternicul impune ambițiunii și setei de cuceriri inerente atâtor națiuni. În rezel, este un fel de aprindere și pornire care încântă ochii maselor și îi ascunde relele. Necesitatea de a plăti an cu an, cheltuielile ce aduce rezelul este un frîu salutar. Aceasta face ca omul să reflecteze la cea ce face și să prețuească d'inainte avantajul ce se așteaptă de la cheltuiala în care se angajează. În fine, orî-care ar fi motivele ce constring pe oameni a face rezel, trebuie, ca ființe inteligente și morale, nu numai să considere necesitatea luptei ce angajează, dar încă să aibă hotărîrea de a găsi ocaziunea să ajungă repede la o pace onorabilă. Să nu uităm că rezelul aduce dupe sine noi sarcine; că nimeni dintre noi nu presupune că ne va fi posibil de a intra în luptă cu imperiul Rusiei, în interesul unui Stat în comparație slab, fără să ajungem a face efortări considerabile și fără să avem a cere de la poporul Angliei sarcine mai grele de cât acelea pe cari el avea să le suporte atunci când eram în pace cu lumea întreagă. Dacă poporul engles nu are intențiunea de a suporta aceste sarcine, atunci să nu facă acest rezel, și, dacă 'l face, să se silească a 'l duce repede la un rezultat fericit.»

Alții sunt de părere a se recurge mai bine la împrumut de cât la impozit. Reproducem, din același Tratat, părerea lui Adam Smith :

«Cheltueala ordinară a celor mai multe guverne moderne, în timp de pace, fiind egală sau aproape egală cu venitul lor ordinar, când rezelul izbucnește, nu au nici voință nici mijloacele de a mări venitul lor în proporție cu mărirea cheltuelilor lor. Nu au voința de temerea de a nu indispuie pe popor în cât o creștere așa de mare și așa de repede a impozitului să'l dezguste foarte iute de rezel. Nu au mijloacele fiind-că nu ar putea găsi noul impozit suficient care să producă venitul de care au nevoie. Facilitatea de a împrumuta îi scutește de incurcătura ce le-ar fi

cauzat fără aceasta acea temere și acea neputință. Cu ajutorul mijloacelor ce dau împrumuturile, o sporire a impozitului foarte moderată îi pune în poziție de a ridica destui bani din an în an pentru a susține resbelul, și cu practica de a face fonduri perpetue se găsește în stare, cu cea mai mică sporire posibilă în impozite, de a ridica pe fie-care an cele mai mari sume de bani. În vastele imperii oamenii cari trăiesc în capitală și în provincii depărtate de teatrul operațiunilor militare, nu resimt în mare parte, nici un inconvenient al resbelului, dar se bucură în pace de distracția de a citi în gazete victoriile flotelor și armatelor lor. Pentru densii, această distracție compensează mica diferență a impozitelor ce plătesc din cauza resbelului cu acea ce erau obișnuiți să plătească în timp de pace. Ei privesc de ordinar cu neplăcere întoarcerea păcii, care vine să pună capăt distracțiunilor lor și la o mie de speranțe chimerice de cuceriri, de glorie națională, ce fundau pe continuarea resbelului.»

Jacques Laffitte, cunoscutul financiar francez, împărtășește aceeași idee :

«Contribuabilul se plânge, e gata să se revolte, când i se cere peste o sumă oare-care de impozite. Capitalistul, din contra, se prezintă el însuși și vine să vă ofere capitalul de care aveți nevoie. Unul din aceste proceduri este greu și periculos, cel-lalt ușor și comod. Aceasta provine din cauză că impozitul ia capitalurile de unde nu sunt ; le ia din orașelele, din satele. adesea cele mai inculte și cele mai sărace ; împrumutul le ia de unde sunt, din orașele mari și din capitale. Impozitul le ia de unde costă 10, 12 și câte o dată 15 la sută : împrumutul de acolo unde costă 4 sau 5 și unde se oferă ele-inșile (*Réflexions sur la réduction de la rente et sur l'état du crédit*, apud Beaulieu).»

Cestiunea dar nu e ușoară de oare ce asupra ei sunt împărțite părerile bărbaților celor mai eminenți.-

Tot la poporul englez cred că găsim cel mai bun criteriū și în această privință.

Dacă studiem în cele două din urmă secole istoria financiară publică a Angliei, vom vedea că în timp de mari nevoi, criză, rezbele. Englezii au recurs simultan atât la impozit cât și la împrumut ; iar în ce privește proporția, se observă că dupe urma împrumuturilor au căutat să-și procure fonduri pentru mai mult de jumătate suma necesară, și numai restul din impozite.

Cu tot discursul elocințe al lui Gladstone este constatat că Englezii chiar în ultimele timpuri au recurs mai mult la împrumuturi de cât la impozite.

Toate somitățile financiare contemporane sunt în același sens.

În afară de acest argument, dacă cercetăm cestiunea în fond, trebuie să ne convingem că împrumutul are superioritate impozitului în timp de criză.

Să analizăm fie-care caz în parte.

A) *Impozite*. — Cu cât criza este mai întinsă cu atât sporirea impozitelor este imposibilă.

Când am vorbit mai sus de impozite am constatat deja următoarele :

1) Impozitele intră greu în timp de criză.

2) Dacă adăogăm taxe noi, facem și mai dificilă încasarea celor vechi.

3) Se lovește munca, un factor al producției.

4) Suferă capitalurile, alt factor al producției.

Totuși, timpul de criză ne procură o ocaziune de care dacă Statele nu profită în epoce normale, sunt nevoite să o înbrățișeze în zile negre.

Vom să zicem că pe lângă liniștirea de avantaj ce au impozitele indirecte, ele, între alte inconveniente au și pe acela de a nu fi proporționale.

Este cert că populațiunea săracă plătește mai mult de cât cei avuți.

Să facem o compensațiune, să fim echitabili, să restabilim justa proporționalitate : să cerem în timp de criză un spor de la impozitele directe, de la veniturile mari, de la capitalurile mobiliare, de la capitaliștii cari scapă de la multe impozite.

Dar mai înainte de a ajunge acolo, să cerem și de la întreaga masă a populațiunii un sacrificiū neînsemnat.

Cadrul nu ne permite a analiza și a compara toate felurile de impozite, a arăta motivele pentru cari am putea cere ca unele să se sporească și altele nu.

Un principiū am pus deja : nu vom spori impozitele indirecte în timp de criză.

Pentru cele-lalte vom proceda pe cale de exemple.

1) *Impozit personal*. — *Capitațiunea*. — *Căi de comunicație*. — Nu există impozit mai universal și mai bătrân ca impozitul pe

fie-care persoană, pe fie-care cap, care la noi astăzi se chiamă *Contribuțiunii pentru căile de comunicație*. Pentru un motiv său altul, cu un nume său altul, acest impozit a ezistat și ezistă la toate popoarele.

Și tot ce are sancțiunea timpului impune reformatoților, de aceea acest impozit pe de o parte, mai în toate țările, a rămas mic și pe d'altă parte egal, adică de două ori nejust și neechitabil.

Este mic, 6 lei pe an la noi, pentru motivul că dacă s'ar urca la o țifără mai însemnată nu ar fi suportabil pentru toată populațiunea.

Este egal pentru că toți contribuabili, atât țeranul cât și cei de la oraș ca sacagiul și milionarul, plătesc sumă egală.

El este de două ori injust și neechitabil : o-dată fiind că pentru un om avut nu este tacsă serioasă 6 lei pe an ; a doua oară fiind-că este ridicul ca și cel mai avut și cel mai sărac să plătească tacsă egală.

La noi în țară avem o lege foarte populară în această materie și provenită dintr'o inițiativă foarte laudabilă, cea de a micșora impozitul în favoarea populațiunii sărace.

Până în 1882 se plătia 18 lei de cap, de atunci contribuția s'a redus la 12 lei; ear în anul 1883 s'a scăzut la 6 lei pe an.

Dar sub punctul de vedere fiscal la ce rezultat am ajuns ?

Respectabila sumă care echilibra budgetul în 1871 a ajuns în 1885 o neînsemnată sumă care a desechilibrat budgetul.

Proba ne o dă situațiunea financiară prezintată de Ministerul de finance țer'i întregi :

Incasările efectuate în anii 1871 până la 1884--85.

Anii.	Căi de comunicație.
1871	12,388,192. 45
1872	13,412,362. 64
1873	13,248,505. 46
1874	12,408,100. 72
1875	12,452,992. 02
1876	10,928,378. 92
1877	11,514,582. 56
1878	10,749,628. 70
1879	9,026,271. 57
1880--81	9,745,251. 73
1881--82	11,565,847. 12
1882--83	9,083,977. 61
1883--84	4,559,274. 90
1884--85	4,390,206. 69

Un singur impozit direct, și nu cel mai însemnat căci acela ar

trebui să fie Fonciera, ne dă o diferență de peste 8 milioane comparând încasările de ași cu cele din timpul când contribuția pentru căile de comunicație era de 18 lei pe an de cap; iar dacă ne referim la timpul când această contribuție era de 12 lei, înghetăm astăzi în budget un gol de peste 4 $\frac{1}{2}$ milioane anual.

Dacă părăsim prejudițiile și rutina și dacă cel puțin în timp de crasă politica cedează interesului fiscal, putem face o lege nu tocmai impopulară care ne poate asigura de la 2 la 4 milioane pe an.

Dacă urcăm acest impozit cu 2 lei pe an pentru populațiunea rurală și cu 6 lei pe an pentru toți ceilalți contribuabili, vom asigura 4 milioane pe an.

Un impozit este bun și când el se poate stabili ușor, fără înquisițiuni, fără turburare, fără organizare nouă, fără regimente noi de funcționari. Pentru perceperea contribuției de care ne ocupăm rolurile nominative sunt deja întocmite în toată țara, nu rămâne de cât a se schimba cifra.

2) *Fonciera*. — Impozitul funciar rural și urban este practicat în toate statele; el este susținut de toți scriitorii. Dacă însă observăm mersul încasărilor de la 1871 până la 1885, vom vedea că de la suma de 5 milioane, am ajuns în anul 1885 să ne dea 10 milioane pe an. Este destul.

Estă tabloul încasărilor :

Anii.	Fonciera.
1871	4,396,904. 90
1872	5,999,856. 92
1873	5,891,932. 35
1874	5,550,153. 49
1875	5,589,287. 82
1876	4,860,103. 30
1877	5,734,253. 53
1878	5,419,519. 50
1879	4,972,626. 72
1880—81	6,255,002. 84
1881—82	8,330,874. 90
1882—83	9,230,349. 03
1883—84	9,254,498. 87
1884—85	9,477,306. 54

Credem că dacă s'ar activa cu încasarea rămășițelor ar da și mai mult acest impozit fără să'l mai sporim.

Trebue să ținem seamă proprietarilor de încă alte aproape 4 milioane pe cari ei le plătesc în decimile datorite Statului, jude-

țelor, comunelor și altele, precum și de considerațiunea că această contribuție la noi în țeară cel puțin cade asupra proprietarului fără să o poată pune în spinarea arendașului său locatarului.

Nu este loc dar la sporirea acestui imposit.

3) *Licențe de băuturi spirtoase.* — Aceste taxe s'a-au introdus în țară pe la jumătatea anului 1873. În 1874 s'a-au încasat din Licențe mai mult de 7 milioane; în 1875 aproape 7 milioane; în anul următor aproape 6 milioane; apoi 4 milioane, care cifră a rămas fixă pentru anii următori, precum se vede din acest tablou :

Incasările efectuate de la Iuliu 1873 până la 1881-85 din Licențe de băuturi spirtoase.

Anii.	Lei.	Bani
1873	3,280,328	22
1874	7,277,188.	04
1875	6,836,342.	36
1876	5,818,790.	59
1877	3,615,697.	91
1878	3,995,058.	54
1879	4,265,936.	48
1880—81	4,185,370.	81
1881—82	4,243,329.	97
1882—83	4,059,707.	19
1883—84	3,976,603.	52
1884—85	3,918,632.	97

Descrescerea incasărilor pentru primii ani ne dă să înțelegem că în 1873-74 legea Licențelor a găsit un număr însemnat de comercianți de băuturi spirtoase; toți aceștia nu au putut suporta impozitul și din an în an s'a restrâns numărul lor, acesta pînă în anul 1877 când o lege populară a redus taxa licenței cu 50 %.

S'ar putea dice că o sporire a acestui imposit ar face să se restrângă numărul debitantilor și ast-fel ce am câștiga prin augmentarea taxei am perde prin micșorarea numărului acestor comercianți. Totuși ni se pare că scăderea de o dată a taxei cu 50% în anul 1877 a fost prea mult contrarie interesului fiscal, aceasta ne-a făcut să perdem 2 milioane pe fie care an. Credem că se poate spori cu 25% Licențele ca să ajungem a obține un milion pe an mai cu seamă că și în stabilirea acestui imposit nu avem trebuință de organizare nouă, perceperea plusului s'ar face fără nici o sporire de cheltueli.

Așa dar putem trage profit de un milion pe an de pe urma acestei contribuțiuni.

4) *Patente.* — Franclin dicea că tot negustorul pune în factură

impozitele ce plătește. Dacă adică ne-am întreba care este *incidența* impozitului patentelor, asupra cui cade în definitiv această contribuție: asupra comerciantului său asupra consumatorului, răspunsul ar fi că cei cari cumpără de la neguțatori plătesc în prețul mărfii și impozitul patentei. Aceasta poate fi ezact numai în stare de prosperitate a comerțului, în timpuri de criză rezultatul este invers: bietul negustor ca să-și poată desface marfa și susține plățile se mulțumește cu un câștig foarte neînsemnat și câte odată chiar cu o mică pagubă numai să se poată menține în timpul crizei.

Dacă mai adăogăm complicația legii patentelor, lipsa de proporționalitate, criteriile cuantumului taxelor pentru fie care fel de negoț nu îndestul de raționale, trebuie să șicem că acest impozit nu este îndestul de just, nici îndestul de echitabil: nu'l putem dar spori.

5) *Contribuțiuni indirecte.* — Am șis mai sus că impozitele indirecte, fie că ar proveni din vămi, fie din toate cele-l-alte obiecte de consumațiune, sunt plătite mai mult de populațiunea săracă de cât de cei avuți.

Situațiunea financiară pe anul 1884-85 publicată de curând de ministerul de finance ne mar dă un mōțiv, în favoarea opiniunii noastre: pentru o cauză sau pentru alta contribuțiunile indirecte prezintă un enorm deficit.

Anul financiar 1884—85:

<i>Contribuțiuni indirecte.</i>	<i>Deficit.</i>
Vămī	2,860,727. 96
Timbre	839,684. 46
Tutun	291,769. 50
Saline	2,077,030. 61
Bēturī spirtoase (1).	1,029,530. 99

Nu vom spori dar aceste impozite în timp de crisă.

(Sfârșitul în Nr. viitor.)

N. At. Popovici.

(1) Să nu se confunde impozitul Licențelor cu impozitul asupra bēturilor spirtoase: a se vedea legea pentru înființarea dreptului de licență asupra comercianților bēturilor spirtoase din 1 April 1873 și legea din 11 August 1876 precum și legea pentru așezarea și administrarea impozitului asupra bēturilor spirtoase din 14 Februar 1882.

VISUL ȚĂRANULUI

I.

O fortunatos nimium sua si bona
norint agricolas...

Virgiliu.

Mi-aduc aminte de-o dorință a unei mume, cam naivă, puțin egoistă, dar cu totul sinceră, și mai cu seamă ecspresivă.

Era tână, dar trecuse prin multe.

Se juca cu un copilaș cu părul bălan-scărlionțat, cu obraji rotunji și trandafirii, cu privirea lungă și vioaie și cu fața de heruvim, s'o mănânci în sărutări.

Gingasă și drăguță, se juca cu copilașul, giugiulindu'l și rizând la strigătele lui, intrerupându-se din când în când pentru a-mi răspunde într'o convorbire prietenească întretăiată.

De o dată, izbucnindu'i dragostea asupra micuțului, îl ridică până la gură. Pe urmă, sărutându'l lung și din toată inima, îl lipi, nebunatac și cu fiorii la peptu'i.

— Ah! zise ea, cum aș dori ca fiu-meu să rămăie tot-d'auna mic!

Și, văzându-mă că mă uit cam mirat, imi zise :

— D-voastră, bărbații, nu veți înțelege aceasta nici-o dată! Cât e de frumoasă viața acestor făpturi mici! Cât sunt de plăcute mângâierile lor! Cât de strălucitor le e surusul! Toate astea fac iubirea noastră, bucuria și tăria noastră. Dar, cum se fac mari, toate pier. Îi apucă vârtejul vieții, și intră în mijlocul acelei vieții, adesea fără forță, mai tot de-auna singuri, rostogoliți printre variațiunile egzistenței, ale cător-va bucurii trecătoare, și printre durerile nemiloase, cărora chiar forma nestatornică nu le distruge nici-o dată continuitatea.

Se duc, uitându-și de ai lor, dese ori uitându-se pe ei înșiși: neștiind mai nimic de iubirea și de mângăerile noastre, căzând adesea ingrati, indiferenți, din când în când descorajați, departe de sinul care i-a nutrit, de brațele care i-a purtat și departe de buzele care i-au învățat a suride și a spera!

Se intrerupse, și fiind-că 'i răspunsei printr'un oftat de convingiune la aceste adevăruri atât de bine exprimate, îmi zise:

— Cum vezi, am dreptate, și copii ar trebui să rămâie tot de'auna mici.

* * *

N'am uitat nici vorbele, nici dorința ei atât de maternă. Această dorință în adevăr că e cu neputință de a se îndeplini și e contrarie legilor naturei; dar naivitatea nu esclude întru nimic sentimentul profund. De alt-fel, femeile, în culmea iubirei lor, nu calculează nici-o dată. Se dau primei lor idei din tot sufletul, din toată inima, din toată ființa lor, fără a lăsa loc spiritului și rațiunii de cât numai dupe ce esploziunea sentimentelor s'a produs în totul.

Dorința acestei mume mi-a venit în minte mai lămurită alaltăseară, ascultând pe un țeran de toată isprava.

Se plângea de fiul său, un nemernic de 25 de ani, un nefolositor, un fleac.

Era singurul lui băiat! Mai avea dupe cum spunea el, o fată de 14 ani, un mărgăritar de fată, casnică precum nu mai găsești și, pe lângă astea, frumoasă și plăcută ca o floare. Se mai mângăia puțin ca ea... Dar băiatul, ... *omul* casei, acela căruia era să-i lase numele și averea-i destul de măricică, pe care o strânsese cu atâtea sudori!...

Oh! băiatul ăsta!... nu era bun de nimic!

Și bietul om, născut și albit cu munca, era trist, îngrijat și mai că nu plângea că a dat naștere acestui nemernic, asupra căruia acum, la bătrânețe, nu mai putea să-și odihnească nici mintea, nici brațul, cu atât mai mult speranțele din care naște sublima mândrie părintească.

A cui e greșala, bietule bătrân?

* * *

Zorile să răvarsă și ciocârliă se înalță, cântând vesel, către cer.

Țăranul harnic a pus boii în jug și, vesel și voios, îi îndeamnă cu vocea și boldul ca să tragă brazda lungă și dreaptă.

Țăranul are pept sănătos și brațe vênjoase. Pe față-i se citește cinstea și mulțumirea sufletească.

Și în adevăr, e fericit de ce este, căci numai prin el însuși și-a agonisit aproape tot.

Și-a mărit puțin câte puțin peticu'i de pământ, rămas moștenire de la părinți. A muncit cât patru și acum câmpul este al lui. Într'un cuvânt, e fiul muncei sale.

Pe când muncește el, femeia lui, o soată deșteaptă și voinică îngrijește de tot în casă.

Traiul bun se mărește în această tovărășie deșteaptă și înțeleaptă, și argintul și aurul cresc cu incetul într'un colț al lăzei, în vreme ce belșugul se răspândește și mai mult în toate lucrurile.

De alt-fel, știut e că bunătățile vin una dupe alta.

Se naște un drăguț de băiat, voinic precum e tată-său, cu carne sănătoasă pe el și cu sânge cald în vine.

O bucurie foarte mare pentru tata! Acum muncește îndoit, pentru că vrea ca fiu-său să fie om, un om ca și el, mai mult de cât el chiar, și pentru aceasta câtă a putea să-i lase mai mult ca să fie la locul lui ori-unde.

Și țăranul atăță boii mai cu inimă.

Cântă cu veselie și câte o dată în gura mare, azvârlind astfel trecătorilor și ecoului toată întinderea fericirii și a legiuitei sale mândrii părintești.

* * *

Acum copilul s'a mărit.

A ajuns la vârstă de zece ani.

Tatăl trebuie să se gândească la viitorul acestui crâmpei de om.

Și trebuie să se gândească bine. Nu e lucru ușor!...

Ș'apoi copilul e drăguț, plâpând; plugul *nu e potrivit* cu el, Viața prin țărîne e prea aspră, soarele e prea arzător, vremea rea vine prea repede. Pentru el, tatăl, născut pe câmpie, dedat cu osteneala, face plugul, dar copilul poate că n'o să poată s'o ducă!!..

Și pe urmă băiatul e deștept! Știe citi și scrie și dupe acum încă socotește ca și un om mare. Ce e drept, împărțirea o cam greșește el, dar în curând o s'ajungă s'o știe *ca popa*.

Așa i-a spus dascălu. Și el e *fcarte mulțumit* de copil; căci este — dupe spusa lui — *o peatră nestemată*.

Și tatăl, bucuros, recunoaște îngrijirile dascălului. Se recunoaște din gros chîr. Daruri, merinde, puî grași, brînză, ploșci cu vin, îi trimite cu îndestulare.

Fiu-sëu este o nestemată și dascălu'i mărturisește că o s'ajungă departe!

Țăranul are bani, mulți bani. Nu vrea să lase așa aplicările bune ale copilului.

Ăsta n'are să fie un *țăran* ca el.

De bună seamă nu...

Are să facă din el un om cîoplit, un învățat, un avocat etc., cu un cuvînt are să scoată din el un *procopsit*!...

Lucrul e hotărît. Vorbește despre asta și cu nevasta.

Aceasta, puțin mai pozitivă și mai cu judecată, dă din cap și nu prea pare hotărîtă. Ea e de părere că viața la țară nu e rea, că munca acolo este roditoare, și că cînsit și cu stăruință la lucru ducî o viață inbelșugată, liniștită și fericită.

Țăranul ridică din umeri și mai hotărît ca ori și când, spune că femeile nu se pricep în ast-fel de lucruri!...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

II.

Se apropie ceasul când hotărîrea țăranului o să se îndeplinească.

Tatăl a fost la *oraș*, în capitala districtului.

Intovărășit de un prieten al lui, a văzut mai multe *punsioane*. A cerut lămuriri despre tot, și bietul țăran, umil, neștiutor, a rămas uimit în fața ordinei, economiei și buneî administrațiunii a tuturor institutelor de educațiune pe care le-a văzut.

Dar din toate i-a plăcut mai mult gimnaziul. E mai vast și mai impuitor. Și pe urmă, e o școală a Statului, și Statul care numește și plătește profesorii, trebuie fără doar și poate să aleagă pe cei mai instruiți, pe cei mai conștiincioși, cu un cuvînt, pe cei mai buni.

El vrea ca fiul lui să învețe toate lucrurile, trebuie cu averea ce are să învețe mult pentru ca să ajungă un *procopsit* cum se cade.

I-au spus tot, i-au hotărît tot, i-au deslușit tot, pe când șe-

dea cam stângaciū într'un fotoliū al cancelariei gimnaziului. Acum a aflat și știe despre toate, și despre întreținere, și despre studii, și despre rufării și mai cu seamă despre prețul *pansionului*. I-aū dat chīar douē programe și, cu toate că n'a înțeles tot ce i-aū spus, a plecat mulțumit de cele ce auzise și mai cu seamă de amabilitatea celui ce 'i-a esplicat toate lucrurile.

* * *

Intorcēndu-se a casă, se pune la masă în fața străchinei cu borș și, mīncānd, se incercă a esplica nevestei, care 'l ascultă cu un fel de mīhnire, tot ce a vėzul și tot ce a făcut.

Nu prea 'i vin în minte toate, mai cu seamă acum; dar în sfārsit programa e de față.

O deschide, de și nu vede de cāt negru pe alb, și, neputēnd citi, arată cu degetu'i gros și imbācsit crucile roșii însemnate la rubricile *prețul internatului* și *rufăria*.

Pentru cea dintāiū, habar n'are, bani 'l așteaptă în ladă. Dar a doua e mai grea. Trebuie să se pue pe lucru numai de cāt. A doua zi o să se ducă în oraș și o să cumpere tot ce trebuie pentru ca la deschiderea școlii, adicā peste douē sēptămāni, toate să fie în regulă.

Copilul, care ascultă toate astea cu nesățiu și cu ochii mari, privește cānd pe mă-sa, cānd pe sorā-sa cu un fel de buimăcială mīhnitoare.

Din tot ce spune tatā-sēū, nu înțelege alt de cāt că peste puțin o să părăsiască casa părintească, și asta nu 'i prea vine la socoteală.

Sorā-sa, fiind-că e prea mică, nu 'și poate da socotiala de cele ce se petrec. Dar, vāzēnd pe mă-sa cu fața gânditoare și puțin cam tristă, auzind glasul grav al tātālui, stānd liniștită și ascultānd, rēmāne cu gura cāscată.

Mama nu zice nimic. Il lasă pe bărbat să vorbīască. Ce zice și ce face el, e bine zis și bine făcut; însă!...

Tot-deauna e un însă în inima orī cārei mame, cānd e vorba să se despartă de fiul ei!

Foarte bine, totul o să fie gata la vreme, n'o să lipsiască nici un capēt de ațā. Dar... cum o să-i fie băiatului acolo?

Tatāl, dupā cum ū e obiceiul, ridică din umeri, pe urmă, îndușoșat la ideea că locul băiatului va fi de aci înainte gol la masa

familiei, coprins de această emoțiune care-i apasă peptul cu tărie, zice :

— Nu te teme, nevestă. Cât oi trăi eu, am eu grijă de tot.

* * *

Și dupe cum spusese muma, totul fu gata la vreme.

Rufăria e cu totul completă. I-au cumpărat haine noi, și, fiind-că acum s'a dat cu ideea plecării, ștregarul nu mai poate de nerăbdare.

În ziua hotărîtă, s'a deșteptat o dată cu soarele.

Muma l'a îmbrăcat cu îngrijire; acum e curat, spălat, peptanat bine. Sora lui se tot învârtește pe lângă el, admirându-l gâteala și ajutându-l chiar a-și băga lucrurile într'o lădiță cumpărată inadins.

În bățetură, tatăl, ceartă pe argați și poruncește să-i inhamecai lui ai mai bunî la căruța a nouă, în care pune lada copilului.

Dupe ce toate sunt la locul lor, familia se pune la masă.

Era o gustare de dimineață din care mai nimeni nu mânca cu poftă, muma pentru că-i plânzea inima și copilul pentru că nu mai avea astâmpăr.

Numai tatăl taie felii de pâine, ca să-și facă inimă bună, fiind-că e prea mișcat, deși nu vrea să se dea pe față. Dar își lasă, ca și cei-lalți, pe farfurie felia aproape întreagă și nu mănâncă mai nimic.

În schimb, vorbește mult și, făcându-se că are treabă, caută a găsi pricină ca să se scoale mereu de la masă. Numai fetița singură mănâncă, fiind-că e prea mică, și pe urmă copiii când îi cauți sunt tot flămânzi.

Dar soarele se ridică și vremea trece.

Ceasul plecării sosește. De gâtul mumei care plânge, copilul se acată pentru lungă sărutare de adio, pe urmă se urcă în căruță după ce și-a sărutat și surioara.

Din căruță încă le trimite sărutări, când de o dată biciul poarnește și căruța o pornește în fugă.

Muma rămâne în prag, cu inima intristată și plângând dupe acel copil iubit pe care viața îl răpește de o dată, fără să știe-când și în ce stare îl va mai inoția.

III.

De multe ori muma a eșit în pragul ușii, ca să vadă nu cumva o auzi în depărtare zgomotul căruței venind de la oraș.

Și de fie-care dată a intrat fără ca s'auză, fără ca să vadă nimic, preocupată, tăcută și îngrijind de lucrarea-i de toate zilele, ca și altă dată, deși gându-i era în altă parte.

În sfârșit către seară se auzi un duruit surd.

Eși în prag. De astă dată nu se înșelase!

În adevăr vine tatăl, dar vine numai singur.

Face zgomot, e guraliv și încă prea guraliv.

A așezat foarte bine pe copil, i-a dat încă și povețe. De acum ea nu mai are de ce să se îngrijească, copilului e bine, foarte bine la un profesor chiar din gimnaziu. Aști oameni iaă copil pe care-i țin a casă la ei și-i îngrijesc și pot chiar la nevoie să-i sprijine cu trecerea lor. Toți acolo sunt oameni de ispravă, foarte cinstiți și slujitori și toate o să meargă strună, mulțumită unui repetitor intern, care o să-l povățuiască și tot o dată o să-i ajute să-și facă datoria de școlar.

În toate privințele o să-i fie bine. N'a plâns la despărțire. Poți să zici că e aproape ca și un om mare!

* * *

Și acum la masă! Tatăl e flămând ca un lup. Toată ziua a avut atâta treabă, că n'a putut să inbuce nici un dumicat măcar.

Cina e tăcută. Fetița șeade lângă mă-sa. Masa nu mai e mare și fie-care de abia mestecă.

Par-că le lipsește ceva!

Acum că și-a pus în lucrare planul de atâta vreme, tatăl este ca și cinstita și buna lui gospodină. E mișcat cu totul. Și fiindcă simte mai adânc, de oare-ce emoțiunea i-a venit mai cu greu, lipsa copilului îl frământă cumplit și, deși nu-i lăcrimează ochi ca femeiei sale, fiindcă e bărbat, totuși simte ca un fer roșu că-i străpunge inima.

* * *

Dar noaptea trece peste toate astea și, a doua zi, cu zorile în cap muncitorul e în țarine.

A casă toate sunt la locul lor, și chiar muma se deprinde puțin cu lipsa copilului său.

De altmintrelea el e foarte fericit. E gugulit și mângăiat de pedagog, de profesorul care 'l prepară. Acesta a luat locul dascălului de sat, și, fiind-că locul ăsta e bun, pentru că bietul țeran plătește bine și fără tocmeală, se ocupă de copil cu multă sârguință.

De alt-fel, nu trebuie speriat copilul cu prea multă muncă. Temele i le face pedagogul, fiind-că elevul nu prea e tare. *Nestemata*, de care dascălul era atât de încântat, nu știa nimic, chiar nimic! Laudele cu care 'l tămăia dascălul erau aduse din chibzuință iar nu din inimă, și chiar tatăl era prea neștiutor de carte și prea orbit de mândria sa părintească și asta 'i era de ajuns ca să nu ție socotială de eesagerațiunea lor.

Copilul nu este silitor, din potrivă. Ș'apoi mai are la spate pe cine-va care lucrează pentru el, și din pricina asta nici nu 'i trăsnește prin minte să 'și bată capul ca să facă de la el ceva.

* * *

De alt-fel nici nu are conștiință de obligațiunea morală a muncii, și continuă, la gimnaziu, aceeași viață ca și la școala satului. A fost prea lingușit, și de aceia avea oare-care trufie intr'ensul și cu ea trecea dintr'o zi într'alta, știind când bine când rău lecțiunile ce i se da, dar făcând toate lucrurile fără pic de strădanie, fără urmă de judecată și mai tot-deauna fără spor.

Nimeni nu 'i zice nimic, pentru că e nou, până s'o mai deda.

Și pe urmă părintele plătește bine. Ar fi fost în adevăr o fericire pentru institut dacă toți părinții ar fi cu mâna largă și buni plătitori ca țeranul!

Acesta a venit de mai multe ori de la țară, și mai întâiu de toate și-a văzut fiul; și la fie-care vizită 'l-a indopat cu alintări cu proviziuni, și chiar cu banii din pungă. Il socotește deja ca pe un flăcăiandru. Pe de altă parte, toți erau mulțumiți de el. O să meargă cu învățătura, și încă o să meargă bine. Ce e drept, notele nu 'i sunt mari, dar băiatul e sănătos și fața 'i e așa de vioaie că tată-său e încântat de încredințarea ce 'i dă profesorul pentru viitoarele progrese ale fiului său.

Și toate merg, în ăst chip, ca și mai înainte. Tatăl e mândru de fiul său și el se mărește lingușit tot-deauna, de o potrivă cu câștigul ce aduce.

* * *

Au sosit vacanțele și altele le-a urmat, și de fie-care dată fi-rește că băiatul a venit să le petreacă în familie.

Se înțelege de la sine bucuria și plăcerea mumei de a strânge la piept pe drăguțul ei de băiat.

Dar bucuria nu i-a fost lungă. S'a lăsat o ceață groasă pe a-ceastă bucurie de mamă.

Muma n'a găsit în fiul ei mai nimic din ce era altă dată. La față nu găsește schimbare, dar inima lui nu mai e aceeași.

Fiul ei nu mai e copilul de țară.

Ce'i plăcea odinioară nu'i place acum mai de fel.

I-a perit vioiciunea aceea liniștită, gingăsiile copilărești, apu-căturile zglobii. Ai zice că par-că nu e la locul lui, îmbrăcat cu uniforma de școlar său cu hainele cele bune, în mijlocul simpli-tății ce'l inconjură.

Și cea ce vede muma e curat adevărul.

* * *

Acum par' că e strein în această modestă familie de țărani care e și a lui.

Copilul a ajuns aproape un strein în cuget și în purtări în această casă, în care e adorat și unde încă i stă leagănul pă-strat cu sfințenie într'un colț din casa mare.

Câmpia i place foarte puțin, și la urma urmei copilul, plictisit, vede cu un fel de ușurare adevărată, dar tristă, că se apropie vremea de a se întoarce la școală, adică în oraș, în mijlocul camarazilor săi mai bine îngrijiți și mai eleganți.

Și lucrul acesta sporii din ce în ce. Și muma mai delicată și mai pătrunzătoare ca bărbatul său, a constatat de fie-care dată, cu măhnire din ce în ce mai mare, depărtarea crescândă a fiului său de tot ce alcătuia viața zilnică a casei părintești.

Acum îl vede mare, flăcău, peste puțin aproape om, și cu puțină valoare intelectuală pe care i-a ghicit-o prin intuițiune. ea'l simte cu totul despărțit, cu inima și cu mintea, de casa în care s'a născut și în care ar fi fost poate mai fericit printre ei cari îl iubeau.

IV.

Băiețușul a ajuns băiat mare, flăcău. Îi răsare mustața și poți să zici că are și barbă

Încă vre-o câți-va ani, și va fi om în toată puterea!

Nu e de spus cât de mândru și îngâmfat e tată-său de aceasta!

Numai pe el îl are în gură; numai de el vorbește toată ziua, când i-se ivește împrejurarea, și de altfel și el în fie-care minut o caută! Ba, chiar îl și visează!

Fiu-său e un băiat frumos, legat bine și foarte învățat; e adevărat procopsit! Da o să-l vază orî și cine, că și-a isprăvit clasele; de n'o fi dând chiar egzamen de bacalaureat, și o să sosiască în sat al mult peste două săptămâni.

Această înștiințare e curat o revoluțiune. Toți vorbesc de acest fiu de țeran ajuns om învățat. Părinții îl dau ca pildă copiilor, și țerancele, cele mai bogate, își zic în minte că băiatu ăsta ar putea prea bine să fie un bărbat nemerit pentru vre-una din ficele lor.

* * *

Minunea sosește în sfârșit.

Îmbrăcămintea 'i este foarte elegantă.

A țeranilor e ca o pată de unt-de-lemn pe lângă a lui.

E îngrijit, bine peptănat, bine frizat, foarte încetăramat în fine.

În antăia îmbrățișare, care e aproape rece din partea noului venit, tatăl par' e ar avea frica să nu motoliască hamele frumoase ale fiului său. Muma îl strânge în brațe, dar simte puțin avânt mai nici o căldură.

În sărutarea lui nu e de cât obicinuință! Iubirea adevărată, iubirea din inimă, iubirea din suflet, iubirea fiască în sfârșit lipsește cu totul, și din această pricină strângerea lui nu e călduroasă.

Și bieteî mume i-se strânge inima!

Tot bine a gicit ea!

Orașul, în vremuri, i-a luat fiul și astă-zi îi inapoiază un strein.

Și o intristare adencă îi coprinse sufletul, și-a oftat mult peptul ei de mumă mai nainte de a veni somnul ca să'i închidă ochii.

Tatăl, nici pe el nu l'a apucat somnul așa curënd.

El a vorbit la masă cu fiu-său, și, printre multele minunății ce i-a povestit, a băgat de seamă mai mult de cât orî ce un fapt însemnat, că fiu-său n'a obținut diploma de bacalaureat.

Opt ani pierduți și să nu reușiască el! asta'l îngrijește mult pe bietul țeran.

Dar, când am lua lucrurile mai de scurt, ce vină are? Ce

D-zeu! doar n'a omorît pe cine-va! Și-apoi o să se înfățișeze de a doua oare, după cum a și spus-o, și atunci netăgăduit c'o va obține. Și, cum spune copilul, acum a fost nedreptate, a mers pe hatruri! Dar acum, de-a doua oare, o să se ocupe și el de asta. O să se ducă la unu, la altu, la dracu chiar, și fiu-său tot o să capete diploma.

* * *

Bietul om se svârcoli în dreapta și în stânga și, mulțămît unei indulgenți fără margini, fiu-său a ajuns în sfârșit bacalaureat.

Îl aduce triumfând în sat ca să se odihniască.

Și acest rod, sec de inteligență reală și de știință adevărată, se odihnește în adevăr ca și cum ar fi trecut prin cele două-sprezece munci ale lui Ercule. Era mulțumit de el însuși ca și cum datorită un titlu, care adesea nu ne arată nimic, numai meritului său personal, iar nu unei sublime tărie de voință și poate chiar a multor sacrificii din partea bietului său tată.

Cu totul străin în mijlocul țeranilor, toate îi par de ris și ne-suferite: și vorba, și apucăturile, și obiceiurile, și viața lor în general; chiar țărânca cea mai deșteaptă îi pare o bădărană.

Adio vise ale fetelor și speranțe secrete ale mumelor!

De altfel nici nu l'ar mai vrea acum de ginere. Cu bunul lor simț natural, femeile îl simt lipsit de orî ce iubire, de orî ce entuziasm și chiar de orî ce valoare bărbătească. Ghicesc disprețul ce le poartă și îl descoasă până 'n fundul inimei: e un îngâmfat și jumătate, de capu căruia nu e nimic și care nu va face nici o dată ceva de ispravă!

În sfârșit, cu multă bucurie, pleacă din sat.

Se duce în Capitală ca să urmeze Dreptul, căci vrea să fie avocat și pace bună. Și a zis asta pentru că l'a povățuit alt cineva, ca și când ai putea fi tot ce te-ar povățui altul, și tot ce te-ar face altul să tinzi a deveni, fără a avea în tine adevărata valoarea ce te pune pe cale de a'ți ajunge scopul prin voință și muncă,

Copilul a plecat și, lucru ciudat, tatălui par' că i-s'a mai ușurat povara ce'i apăsa pieptul!!...

Bietul om! Până și el a înțeles că fiu-său nu mai este ce l'a crezut el până a-zî. Nu mai e curat sânge din sângele lui; nu mai e fiul muncitorului modest și puternic, care trece prin viață,

ca și prin țarine, trăgându-și în bine brazda neobosită și bine-făcătoare.

Căzând de la înălțimea speranțelor, iluziunilor și mândriei sale bietul om e coprins de-o scârbă ne mai pomenită.

Simte în fiul ce-a iubit atât de mult pe unul din acei triști netrebniți pe cari neputința aproape absolută în orî ce fel de lucru îi prăbușește de-o dată saū cu incetul către dureri îngrozitoare.

Și în fața acestei convingeri bine lămurită, se simte cu totul zdrobit fără însă a-și perde curajul! Ca și înainte e tot dârz și tare la muncă. Dar fruntea-i e posomorită, sufletul neliniștit, și cântecul, ce o dată eșia cu tărie din peptu'i, par' că i-a murit în gât sub greutatea mahnirei.

Tatăl înțelege atunci că fiul e pierdut pentru el și pentru *casa lui*. Îi pare rău că nu l'a făcut muncitor! Dar părerea de rău îi vine prea târziu, și nu mai are mult până când să devie și mai arzătoare încă!

V.

Tănărui, fiul țeranului, nu-și mai păstrează nimic din rasă, nici din obiceiurile lui. Dar n'a înțeles mai nimic nici din clasele mai superioare, de cât numai că mămuțărindu-se a ajuns un lăudăros și fudul.

Buzunarele îi sunt mai tot de-a una pline, de oare ce bietul seū tată nu'l lasă să fie în lipsă.

Pe lângă astea mai are și amici destui și duce viața veselă a neghiobului ce mănâncă în petreceri tot ce are, ne mai gândindu-se la lucrul de azi pentru a-și asigura succesul și egzistența de mâine.

Vêrtejul vieții cu atracțiunile și sumedenia lui de plăceri îl ameți tērându'l. Și el se lasă în voia curentului, fără rezistență, fără reflecțiunî, fără avent, ne avend pentru ca să'l facă a-și veni o clipă măcar în simțiri, nici lipsă de bani, nici cea mai mică nemulțumire morală.

* * *

În ăst chip lucrurile aū mers departe. Studiile aū rēmas cu totul uitate și în schimb cheltuelile aū curs mereū.

Tatăl a fost nevoit de mai multe ori să plătească datoriile

Domnului fiul Dumisale. Dar s'a mai mângâiat gândindu-se că o să vie vremea când cheltuiitorul o să ajungă om mare și o să își poată agonisi mai mult de cât traful zilnic.

Ei bine! gândul i-a rămas tot gând.

Vremea aceea n'a venit, și nu va mai veni nici-o dată.

Băiatul nici nu s'a prezentat la egzamene. Ne mai căpătând nici o cunoștință nouă, ba încă perzând, printre destrăbălările vieții ce ducea, chiar și din puținul ce apucase din gimnaziu, și-a aruncat cărțile într'un colț și a uitat cu totul drumul Facultății.

Pe când unii din vechii lui tovarăși de școală, lucrează, reușesc și se ridică cu încetul în demnitate și considerațiune, el merge scoborând binișor, câte-o treaptă pe zi, scara decadenței morale și a descreșterii intelectuale.

Devine cu încetul una din acele ființe atât de neînsemnate în toate privințele, în cât chiar ele nu se mai simt de trăiesc.

Fără nimic în cap, fiind că a avut numai spoială de instrucțiune. Fără nimic în inimă, de oare ce lingușirile din copilărie i-au înăbușit cu încetul ori ce iubire fiască.

Fără nimic în suflet, pentru că nici o idee mare și întăritoare n'a venit să i ridice sentimentele și să le îndrepteze spre aspirațiuni nobile.

Iată ce-a ajuns copilul din care bietul țăran *voise* să facă un *pricopsit*. A ajuns o nimica toată, un netrebnic în toată puterea cuvântului, un parazit al marelui trunchiū omenesc.

* * *

Nu vreaū să zic prin asta că tatăl ar fi vinovat că *a voit*.

O astfel de voință, e dator s'o aibă ori ce tată.

Și ceva mai mult. Copilul are fără indoială dreptul de a se uita peste umărul tatălui său să vază nu cum-va îi strălucește în viitor o lumină mai vie de cât aceea care luminează cerul părintesc.

De sigur această ambițiune este una din cele mai legiuite și mai sfinte.

Dar pentru aceasta îi mai trebuie copilului o direcțiune serioasă, onestă și practică în primul lui avânt; și mai cu seamă aplecări vedite și neîndoioase.

Fiul țăranului a ajuns nenorocit de oare ce când a fost mic,

prea l'aŭ mângâiat, prea l'aŭ resfătat și mai cu seamă prea l'aŭ lingușit peste măsură, în vreme ce aplecările lui pentru mai mare nu se iviseră nici de cum.

Și un om simplu, când se vede lăudat din toate părțile, numai de cât și-o ia asupra.

Tămăierea are un miros captivator, magnetic cum am zice. Mulți prostănaci, și chiar câte-o dată oameni deștepți cad în cursă. Cum ar putea rezista copilul când n'are nici o experiență care să-l arate absurditatea și pericolul ce pot mai târziu să rezulte pentru el din aceste lingușiri interesante?

O ast-fel de sistemă e o nenorocire. Fie fiu de prinț sau fiu de țeran, copilul care trăiește în această atmosferă dacă nu vine un reactiv puternic, pierde într'ênsa fatalmente, sinceritatea gândirii și avântul aspirațiilor care împing tinerețea către viață pe calea muncii și a speranțelor.

* * *

Acum dar acest netrebnic, ce a eșit din sângele unui om folositor și muncitor cinstit, e destinat a nu fi de nici un folos nici lui, nici rudelor, nici nimănui.

Nu poate să se ție nici chiar pe el. Mijloacele lui nu pot să-l mai permită a duce viață trândavă și de plăceri ce ar voi s'o aibă.

Fiul, pe dată ce puternica mână părintească o lipsi, nu va putea să mai ție în picioare clădirea, pentru care tatăl a întrebuințat atâta timp și trudă ca s'o ridice.

Totul se va dărâma negreșit și repede, și într'o zi sărăcia va veni poate să sugrume pe netrebnic.

Țăranul simte și vede tot de o dată aceasta și fiți încredințat că această convingere îl chinuește ziua și noaptea.

Mult mai bine i-ar fi fost fiului său a casă, în țarine, la coar-nele plugului, fericit că trăiește numai de pe urma lui și că nu are să ceară nimănui nimic.

Despre mumă nici nu mai vorbesc! Măhnirea cea mai amară i-a coprins inima. Dumnezeu i-a luat, ca și tatălui, singura mângâiere ce o femeie poate avea în grijile și durerile ei. Ea n'are dreptul să se mândrească cu fiul său, cu singurul ei băiat!!

Cât despre acesta, indiferent, ducând o viață fără zbuciumări și fără țel, o sarcină pentru ai lui și pentru el însuși, pare a

primi mașinalicește această egzistență atât de deșartă. Intorcându-se scurs în casa părintească, se învârteste prin bătătură, neputând să lucreze nimic și cu dor de viața orășanească. Parcă nu se lipește de el nimic din ce se petrece prin prejurul lui. Ori și cum însă se mai simte puțin. Se rușinează câte o dată de neputința lui; dar cu o rușine ascunsă, surdă, cu necaz, care-l face să trăsniască și să pufniască.

În preajmă-i nu vede nimic plăcut, nimic frumos, nimic măreț. Nici întinderea orizonturilor, nici cerul albastru, nici liniștea alinătoare a câmpiei nu-i mai vorbesc sufletului. Nimic nu e poetic împrejurul lui. Sufletu-i e sleit, inima e seacă. Și, predestinat servituților, care sleiesc și omoară, nu vede nimic demn, nimic de invidiat în acea egzistență care nu datorește nimenui nimic în urma independenței și îmbelșugării ce o dă omului de țară munca îndeplinită cu bărbăție.

În sfârșit, în urma unui ridicul eceses de amor propriu fals și în urma unei furii morale, fără să aibă nici scânteele de iubire fiiască, într-o bună dimineață, în loc să-și alipească fruntea de sinul bătrânei sale mume și să ceară inimei acestei femei — care ar fi uscat și ar fi ascuns ori-cărei vederi lacrimile lui de bărbat — vorbe mângâietoare și sfinte care pot să-i dea iarăși curajul și să-l răpiască din ori ce mâhniri, sătul, dar acum pentru tot-deauna!

S'a dus în oraș să se facă un scriitorăș de nimic — căci nu-mai de atât era bun — și să risce de a muri de foame, dacă tatăl, tot cu milă, n'ar fi fost la spatele lui ca să-l ajute să trăiască !!...

Oh! ce nemernic, ce nefolositor, ce fleac!

Și multă dreptate avea tatăl de a zice ast-fel cu întristare!

Și în fața acestor lucruri ce se petrec adesea, în fața acestor fericiri pierdute în urma lingușirilor șirete, mult sunt adevărate îngrijirile mumei de care am vorbit la început, mult sunt de false ambițiunile unora din țărani și mai cu seamă multă dreptate avea poetul latin care a zis : *O fortunatos...*

Fericiți ar fi țărani dacă și-ar cunoaște fericirea!...

August R. Clavel.

DESPRE SUFLET

Nici o dată mai mult de cât astăzi, când viața omului să împovărează și tot de o dată se scurtează, cestiunea existenței sufletului ca esență nedependentă de corp, nu pare că și-ar face loc cu mai multă putere. În această privință însă, existența nematerială a intelectualității numai este o simplă cestiune de curiozitate, ci o problemă de la a cărei soluțiune atârnă în mare parte mersul viitor al omenirii. Omul, a zis Platon, este un «suflet» ce se servește de corp. Corpul, a zis Bossuet, este o u-nealtă de care sufletul se servește dupe voință.

Alții, — se poate zice, chiar majoritatea filosofilor și a oamenilor de știință, — au conchis pe rând la o existență sufletească în om și la eternitatea acestei puteri, ale cărei efecte le vedem zilnic producându-se în noi sau împrejurul nostru și a cărei esență pare a se sustrage cu totul unei analizări stricte.

Este adevărat că, materialistii, și mai cu seamă școala germană ce se întemiază pe neant, pe faimosul «post mortem nihil» al lui Seneca tragicul, s'au încercat cu mai mult sau mai puțin succes, să desrădăcineze din suflet credința imortalității lui.

Zădarnic însă s'a zis și se va mai zice, că universul este o întocmeală din substanțe deosebite mai mult sau mai puțin subtile înzestrate cu calități ca ale asietății, eterogenității, divizibilității, gravității, atracțiunii, mobilității, căldurei, simțirei etc. și că aceste calități sunt proprietăți nedespărțite de acea diversitate de substanțe, că unele nu pot să existe fără altele(1).

(1) Fritot, droit public pag. 175 Paris 1819.

Spiritele înalte vor striga vecinic împreună cu Bufon (1) că sufletul nu este o calitate materială, ci un colectiv al materiei, o schintee divină, în virtutea căreia, omul, este singur între toți în pozițiune de a putea să cunoască și să admire pe Dumnezeu în toate minunile risipite cu profuziune în manuscrisul sacru al cerurilor, desfășurat de asupra capetelor noastre. Și în adevăr, pe tărîmul de-opotrivă hipotetic al existenței sau neexistenței unui suflet nematerial, reșezînd pe cât trăim în corp, dar deosebit de dînsul prin toate aptitudinile sale superioare, pentru ce nu s'ar zice mai bine, că sufletul său intelectualitatea omenească, este o esență, ceva și mai subtil de cât o esență, o emanațiune a *necunoscutului*, din care am eșit și unde ne ducem?

Ce fel? De vreme ce unele fluide a căror forță este cu toate acestea colosală, sunt invizibile și inpalpabile, bune-oară ca electricitatea, căldura, magnetismul, în starea lor latentă, urmează de aci că ele nu există?

Apoi, ce altă dovadă mai sigură despre deosebirea totală a intelectualității de materie de cât și faptul că dînsa, regulează, comprimă, predomină simțurile brutale ale corpului în diferitele lui manifestațiuni de sensualism sau de bestialitate.

Inteligența sau sufletul, zice Bossuet, nu este ca corpul compus din părțile, ea este o unitate indivizibilă (2). Și cu toate acestea, când chiar corpul nu se perde prin putrezire, ci se operează numai o transformare, voiți ca tocmai inteligența, partea cea mai nematerială din om, să se nimicească?

Dacă însă, este astfel, dacă în adevăr am eșit din neant, lucru de tăgăduit în mod absolut, mai ântăiî pentru că din *nimic* nu poate să iase ceva, al doilea pentru că filosofia ce să întemează pe neant, dupe propria ei afirmațiune are *nimicul* drept unic temei, dacă însă s'ar admite de unele spirite, chiar o asemenea premisă, pentru ce atunci ideia existenței sufletului, a nemuririi lui, precum și ideia Dumnezeirei, a răsărit din

(1) Hist. natur. premiere vue de la Nature.

(2) Connaissance de Dieu et de soi même pag. 413.

mijlocul omenirei, și pentru ce s'a observat peste toată fața pământului aparițiunea omului sub diferite forme, la toate popoarele și la toate clasele sociale?

Și pentru ce iar, dela omul cel mai de sus, dela cel mai ignorant până la cel mai învățat aceeași credință, — trăsura de unire nematerială se stabilește și se perpetuează printre secolii?

Este oare de admis, că cerul nu este de cât o imensă oglindă nălucitoare, că lanțul creațiunei animale se termină cu omul, că omul este ultima espresiune a ființei intelectuale, că dupe cum natura, cauza cauzei saū altfel zis Dumnezeirea aū avut puterea să creeze ființe materiale vizibile, de a le înzestra cu intelectualitate, n'a avut și pe aceea de a deosebi în sfârșit pe spirit de materie, când în realitate moartea nu este de cât desfacerea acestei căsătorii bizare?

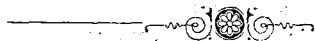
Și fiind că în spațiul etern ochii materiali nu vęd de cât un gol prăpastios, gol să fie în adevăr? Dar atunci, pentru ce în inteligență să găsesc aspirațiuni unite adesea ori cu stoicism? Omida, când e să devină fluture, țesându-și casa în care să închide înainte de a muri să înșală oare, asupra strălucitului destin ce o așteaptă? Și omul singur când își înbogățește sufletul cu virtute, s'ar înșela în prevederile sale asupra unei vieți viitoare?

Nu! *instinctul* nemurirei, cel mai sublim dintre toate, din moment ce este *instinct*, nu poate să fie, nu este o simplă amăgire, căci instinctele nu mint nici odată, căci chiar, s'ar putea afirma cu siguranță, că în ochii observatorului, singur faptul că omul a putut să conceapă idea despre existența sufletului și să'l discute, pune afară din ori ce îndoeală existența și nemurirea lui.

Și fiind că admiterea existenței sufletului nu poate să ducă de cât la convingerea unei puteri supreme, să ajungă pe un drum firesc la acest strigat înalt: că numai nebunul poate să proclame că nu este suflet, că nu e viață viitoare, că nu e Dumnezeu.

Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.

D. Oprișan.

CÂND AM TRĂIT.....

*Când am trăit fără să știu
Ce e iubirea și durerea,
Mereu doream să le cunosc
Și să le împărtășesc puterea.*

*Azi, când trăiesc știind ce e
Iubirea ca și suferința,
Regret amar că n'am știut
Să pretuiesc ce'i neștiința.*

Traian Demetrescu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

UN MOMENT ISTORIC.

Socialismul este una din cele mai grele probleme ale timpurilor moderne. Problemă a științei, ea este ghicitoarea celebră ce-și așteaptă încă dezlegarea, este mănua de rezboi ce mersul neîn-cetat al propășirei a azvêrlit civilizațiunei actuale. Cred că din pricina caracterului particular al veacului al XIX-lea, problema Socializmului nu va fi dezlegată de inteligența unui singur om, ci prin concursul tutului inteligenților. Trecură pentru a nu se mai întoarce acele timpuri, în care un om rezumă în sine un veac, personifică o idee, condensă o civilizațiune, ca Budha reprezentând transformarea Indiei, ca Zoroastru teologia și guvernul Persiei, ca Moise trecerea poporului Ebreu de la starea de robie la starea civilă, ca Socrate — o schimbare radicală în toată direcțiunea vieții și a științei, ca Alecsandru moartea Pitonizei națiunilor. Aș trecut timpurile când Cezar reprezenta problema socială a Romei, Cicero incertitudinea filozofiei veacului său,

Constantin lumea păgână întoarsă la credința cea nouă, Iulian gnosticismul grec, Atila și Alaric condensațiunea barbariei, Dante și Alfons al X-lea arta, știința și dreptul din evul-meziu, după cum Luter înfățișa veacul al XVI-lea și Voltaire pe al XVIII; — personalități mari și absorbitoare, cari se ridică în deșerturile Istoriei întocmai ca acei uriași nemărginiți, pe jumătate acoperiți de pulbere, pe care călătorul întâlnește în pustiurile Asiei și Africei, și cari mărturisesc despre urmele civilizațiunilor șterse de statornica suflare a veacurilor. Epoca noastră însă este esențialmente nivelătoare, și prin înriurirea tiparului — această mare invențiune care respândește și popularizează știința —, prin adunările politice care au arătat ochilor celor mai de rând tainele ce odinioară se păstrau în academii și în biblioteci, prin considerațiunea ce deopotrivă au dobândit toate clasele, prin nenumăratele sferi ce libertatea a deschis cugetărei, prin tăria acelor discuțiuni în care spiritele se ciocnesc și răspândesc toată lumina lor pentru ca să nu mai rămână nici o taină în fundul conștiinței. omenestii, prin minunatele descoperiri ale științelor esacte, care au pus în mână noastră aburul, electricitatea, și au supus voinței noastre pe rebela și sâlbateca natură, prin toate acele legi ale vieții noastre ce nimeni nu poate nicăieri nici nesocoti, se egalizează drepturile, se nivelează inteligențele, și deja nu mai există oameni care să reprezinte un veac, deja nu mai sunt monarhi intelectuali, deja nu mai sunt aristocrații științifice, ci există ceva care prețuște mai mult de cât toate astea o comuniune neprecurmată a științei în toate sufletele : o vecinică colaborare a spiritului adevărului peste fruntea tuturilor oamenilor. Deci, să nu nădăjduim că problema socială va fi deslegată de vre-un teolog ori de vre-un filozof. Ea va fi dezlegată de toți în veacul al XX-lea. Să vedem însă dacă școalele sociale sunt simptome de progres ori de decadentă. S'a susținut că socialismul, departe de-a fi un simptom de decadentă, este un semn de proapșire. Și în adevăr, societățile care se mișcă și cugetă mult, nu mor; nu mor societățile care se asvârle în căutarea unui ideal, ori cât de nălucitor ar fi el; nu mor societățile care resoalesc prin munca lor pământul și cu vaetele lor cerul, pentru a găsi noul izvoare de traiu; societățile care mor și pier sunt acele care se leagă necontenit de somnul ademenitor al fatalizmului, acele care nu cugetă nici simțesc, acele care se lasă.

a cădea în indolență, acelea care, — asemenea trupurilor moarte—, se pun de-acurmezișul potecei progresului împiedicându-și mersul său vecinic neîntrerupt; mor societățile înțelenite de a lor nemiscare, precum se întâmplă odinioară imperiului bizantin în ultimul său ceas, precum se întâmplă regatul deșențat al Spaniei în timpul lui Carol al II-lea. Și aceasta este atât de învederat, că perioadele sofistice —, în care școlile himerice se înmulțesc —, preced în tot-deauna adevărurile mari religioase, filosofice, politice și sociale.

Spiritul omenesc nu este absolut, nu este infinit, și spre a întâlni adevărul se cuvine a munci, fiind că adevărul este răsplata muncii. De aceea dar adevărul, înainte de-a găsi ideea, care este obiectul activității sale, ținta mișcării sale, poticnește, se ridică apucă cărări întortochiate, se pierde, se ascunde în talazul asurzitor al celor mai contraziacătoare fapte, se descurăgiază, își seacă ideile, întocmai precum lucrătorul își udă pământul cu sudoarea frunței spre a-și încolți sămânța, și precum industriașul descompune o mie de corpuri și agită forțele lor, pentru ca să alcătuiască o mașină nouă, și să înțelească în ea o forță nouă.

Și în adevăr, spre a ne convinge de aceasta nu avem de cât să privim puțin în epocile cele mai mari ale istoriei universale, — în acele epoce care sunt însemnate prin schimbarea întreagă ce au întâipărit spiritului omenesc.

Cea mai mare mișcare filozofică, este aceea pe care o personifică Socrate; cea mai mare mișcare religioasă —, aceea pe care o începe Isus Hristos; cea mai mare mișcare teologică —, aceea care se încheie cu soborul din Niceia; cea mai mare mișcare științifică, — Renașterea; și cea mai mare mișcare politică, — Revoluțiunea franceză. Ei bine! toate aceste mișcări au avut de înaintemergători, școale mari sofistice, școale mari utopiste.

Școala sofistică greacă, dizolvând tot ce avea de obiectiv în societate, adevărurile cele mai universale, principiile cele mai admise, obiceiurile cele mai înrădăcinate; tăgăduind lucrurile și ființele în sine; făcând din om numărul și măsura universului întreg; înfățișând contradicțiunile percepțiunii simțurilor și neputința lor de a ajunge la adevăr; referind toate lucrurile la subiect și toate ideile la opiniunea particulară a individului, învelind în pulberea grămadită de ele toate sistemele anterioare; dizolvând până și lumea materială, — prepară acel minut istoric în care spi-

ritul se simpte pe sine însuși, se depărtează de tot ce este străin naturii sale, se cunoaște ca fiind în sine neatârnat de lume, superior lumii, centru al vieții, temelie a științei; minut, pe care îl personifică într'un chip minunat Socrate, carele — după ce propovăduiește adevărul și dreptatea înălțând rațiunea de-asupra tutulor zeilor, și conștiința de-asupra tutulor oraculilor, — își înclină cu blândețe capul înaintea geniului trecutului, și se coboară pacinic în sinul morții ca într'un mult dorit liman, incredințat fiind că lasă urmașilor săi, pe lângă cunoașterea de sine, doctrina și pilduirea sa, esența cea mai lămurită a sufletului său.

Ceia ce se întâmplă celui mai mare period filozofic, se întâmplă celui mai mare period religios. În acelaș timp când Hristos avea să se ivească, vin la lumină secte, cari se încearcă să deștepte iubirea de aproape în inima popoarelor orientale, să omoare egoismul rasei semitice, să deschidă noui izvoare de mângâiere omenei în conștiința sa, să sfințească durerea și mizeria, să pribegească în această viață ca pe o cărare de spinii, să-și aleagă ucenicii lor printru oamenii cei mai smeriți cu neamul și printre cei mai săraci; ast-fel că, depărtându-se de simțul social și religios al ebreilor, pierzându-se în sinul pustuirilor, în căutarea unui nou Dumnezeu în conștiința omenească, se lovesc de greșelile seleucizilor, alexandrinilor și gnosticilor, și prezătesc cu mireazma nădejdlor mesianice inima, făcându-o în stare de a primi balsamul adevărului religios personificat în Hristos.

Ceia ce se întâmplă celei mai mari perioade religioase, se întâmplă celei mai mare perioade teologice. Școlile gnostice, amestecând toate cultele, topind la o laltă toate ideile, Dumnezeul lui Platon cu panteismul materialist al Indiei; cabala iudaicească cu spiritul divin al evangheliei; armoniile pitagorice ale lumilor și sferilor cu sublima unitate a Dumnezeului biblic; miile de forme fluturatică, grațioasă, care ca niște gazuri străvezătoare imbracă pe zeii păgâni în superfața naturii, cu întruparea spiritului divin în Verb; vorbele boșboitoare ce din înălțimea pedestatelor lor rosteau oraculii murinzi, cu adevărurile cele mai limpezi și mai matematice ale stoicilor; ascetismul oriental, rigid și sever, care se ascunde în fundul peșterilor, care ia de tovarăși pe fiarele pustiuului, care se macerează și se muncesc, cu epicurismul grec, coronat de flori, scânteietor de veselie, întins pe pat de trandafir, gustând din cupa sa de aur vin plin de mireasmă și din i-

nima sa plăcere; zeul-natură cu zeul-spirit, Grecia cu Roma, Roma cu Alexandria. Alexandria cu Creștinismul cu toate delirile sale, amestecându-le, contopindu-le, — rădică înaintea ochilor teologiei probleme înspăimântătoare pe care teologia le dezlează, și pregătește acel minut istoric sublim, în care martiriul unei religii, prigoaniile tuturilor împărățiilor, schingiuitul tuturilor muncilor, se intrunesc triumfători într'un colț al pământului, și, înainte de a se cufunda Capitoliul — ce deja se zguduia, — înainte ca barbarii, ce deja năvălesc, să petrundă dincolo de Rhin și de Dunăre cu ortecele lor mistuitoare în mână, ei scriu dogma noii epoci, — Simbolul Credinței, — pe care are să-l repete toate generațiunile, care are să răsune vecinic sub boltele bisericilor noastre, care are să se întindă peste cele din urmă margini ale spațiului.

Acelaș lucru se întâmplă și celui mai mare period științific. Spiritul omenesc, până la apropierea Renașterii, merge rătăcind, căzând și rădicându-se, apucat de o beție divină, și fiind că forța inprovisitoare îl soliciată, ori cade în indoială, ori se înalță către cer pe aripile misticizmului, ori se afundă în adâncul naturei ca piatra aruncată în senul mărilor, ori — purtat de un simțiment aventurar și romantic — percurge toate sferile în căutarea unui motiv de luptă și de rezboire; și tot-de-una în incertitudine, tot dea-una în nehotărare, une-ori se coboară la picioarele Restignitului rămânând acolo nemișcat ca un călugăr auster; alte ori rămâne orbit și mirat la vederea statuei clasice pe jumătate demormeniată din pulbere cu cântecul vechilor poeți pe buze; alte ori explică în grădinile Florenței, la dulcele susur al Arnului, doctrina pe care cel mai sublim din filosofii antică o explica absorbit sub platanul Pireului; deja își întoarce ochii spre Aristote descoperit de Arabi și sanctificat de doctorii școalelor; și această criză extraordinară, în care știința este ca o galerie de stafii, luminată de focuri scilpitore, și universul ca un nemărginit laboratoriu de alchimie, în care toate substanțele fierb, se evaporază și se sterg, anunță, ce zic anunță? zemislește acea epocă fericită, adevărat Tabor al spiritului omenesc, în care omul zmulge tainele naturei, aude mișcarea pământului, înnumără cu pendula în mână drumul ce planeta noastră percurge pe cărarea sa triumfală prin spațiurile infinite, descoperă noi lumi ascunse în senul Atlanticului, necesare pentru reînnoirea vieții în acel minut al reînnoirii spiri-

tului; și aplicând tiparul la cugetare, o eternizează și o întinde peste toate frunțile; și aplicând busola la navigațiune, domnește asupra mărilor; și aplicând telescopul la stele, citește enigmele sale odinioară nedescifrabile; și aplicând praful de pușcă la rezboiu, străpunge cu glonțul clăcașului inima feudalității, și aplicând matematicile la tactică, pune pe fugă armatele seniorilor și aplicând în fine libertatea la spirit, îl ridică, îl transformă, îl mărește și îl pregătește spre a primi în sênul său sfânta idee a dreptății, care are să fie osia întregii istorii viitoare, rezumatul întregii științe.

Și ceia ce se întâmplă celui mai mare period științific, se întâmplă celui mai mare period politic. Acei filozofi fluturatici, sceptici, cari își băteau joc de Dumnezeu și de manifestările sale în timp, cari credeaă a fi minciună ori ce religione, amăgire ori ce credință, care disprețuiaă facrificiile cele mai nobile ale naturii omenestii, — moartea glorioasă a Zanei d' Arc, martirul celor dintâi eroi și creștinismului; cari prețuiaă puțin descoperirile himiei și ale geologiei, și până și progresele ideii de drept; acei filozofi tot-dea-una cu surîsul disprețului pe buze și cu îndoiala în minte, zemislescă o epocă de mari sacrificii, de eroism, de credință măreată, epocă în care cade pentru de a pururea în pulbere dreptul divin al regilor și se rădică dreptul omenesc al popoarelor.

Ei bine! precum cel mai mare period filozofic al istoriei este precedat de sofisti, și cel mai mare period religios de essenieni și sadukei, și cel mai mare period teologic de gnostici, și cel mai mare period politic de enciclopediști; tot ast-fel marele period social acela care are să resolve toate problemele economice, acela care are să graveze într'un chip neșters ideea dreptului în conștiința omenescă; acela care are să convertească Statul antic. — monstru ce trăia din viața tuturilor oamenilor — într'o instituțiune destinată să realizeze dreptatea; acel care are să dezlege vechia contradicere între individ și societate printr'o armonie vie; acela care are să termine rezboiul claselor printr'o pace perpetuă; acela care are să restrângă pe fie-care individ în dreptul său și pe fie-care națiune în limitele sale; mișcarea care are să opereze toate aceste minuni, este precedată de scoalele socialiste, care, ori cât de greșite ar fi ele acum, e de netăgăduit că sunt o sfortăre, o muncă spre a ajunge la adevăr, și sfortărea omului nici o dată nu rē-

mâne fără rezultat, și munca omului nici o dată nu rămâne fără răsplată.

Căci priviți marele drum făcut de ideile socialiste. Pornite dintr'un principiu cu totul ideal, ele merg, puțin câte puțin, prin silința lor proprie, prin fireasca lor desfășurare, și se opresc asupra vecnicilor principii pe care se reazimă societățile. Cea dintâi manifestare a socialismului în timpul nostru a fost o teologie. Ea începe precum începă toate ideile născânde, adică învălindu-se în mistere, ascunzându-se înapoia strălucirilor cerului. O revelațiune era ființa sa; o biserică forma sa; ierarhia era organismul ei; teocrația guvernul său; casta principiul său social; comunitatea forțelor a muncii și a producțiunei, principiul său economic; supunerea tuturilor către societate și supunerea acesteia lui D-zeu, principiul său politic; organizațiune care atât de bine se potrivea idealului ce 'și forma ceî slabă, ceî nenorociți, ceî proletari, în cât reînvie acele împărății antice din Asia, în care religiunea, coborându-se din conștiință la cârmuirea practică a popoarelor, semnalează fie-cărui individ munca sa și fie cărei muncii răsplata sa; și revendicând pentru sineși toate drepturile și toate proprietățile și toate forțele, încătușează pe unii la picioarele altarelor, pe alții la instrumentele lor de muncă, pe alții de spânarea canoilor de rezbou, și privează pe om de libertate, unic element care păstrează, purifică și zemișlește viața, precum vânturile cletinând și rescolind valurile, păstrează curată apa mărilor, care de altminteri s'ar conrupe și ar vicia toată atmosfera.

Socialismul luă o tendință mai pozitivă și mai practică, ca ori ce idee care crește și se desfășură; dintr'o teologie ea deveni o psihologie, — socialismul se cobori să studieze sufletul. Noua școală cercetă rădăcina vieței, și aci întâlnește rădăcina nenorocirilor noastre și fondul marelor nedreptăți sociale. S'a fost zis că omul este liber, i sa exigiât răspunderea morală și materială a acțiunilor sale, și — după aceste școale — răul sta în răspunderea omenească, pentru că omul este fiul nenorocit al naturii, robul său, și la fie ce minut simte asuprași lumea esterioră care'l turtește precum greul pas al elefantului turtește jigania și o preface în țărână. Numai virtutea poate face pe om fericit, însă virtutea nu se urmează fără educațiune, și educațiunea este fiica societăței. După ideile acestei școale, spre a da viață omului, este trebuință de a-i omori răspunderea. De aci se conchidea printr'o logică inflexibilă, că

era trebuință de a modifica educația spre a reforma pe om, de a trata pe cel bun ca pe un sênătos și pe cel pervers ca pe un bolnav. Pentru cel bun, munca egală, resplata egală, și pentru cel pervers un spital al sufletului. Socialismul deci pe fie-ce zi devenia mai pozitiv, mai practic, și se cobora din nouă la pământ.

Următoarea transformare a socialismului fu o știință economică, o economie politică. Atunci socialismul își limită activitatea numai la tratarea marilor probleme economice, ca repartizarea bogăției, creditul gratuit, organizarea muncii, armonia dintre capital și producțiune, îmbunătățirea vieții materiale și condițiunea claselor serace; astfel că pe fie-care zi socialismul se cobora din ce în ce armonizându-se cu tendința practică și pozitivă a veacului, intrând în curentul faptelor sociale, și rădicându-se până la înălțimile unei școale politice.

Ajungând la acest punct înalt, problema socialismului luă un aspect ce noi nu putem încă aprețui, dar pe care îl va aprețui generațiile ce vor veni după noi

Problema stă încă acoperită de nejură în spațiu, și nu va putea fi deslegată când-va de cât prin *libertate*, prin *drept*.

Să căutăm acum, care este cauza acestui mare fenomen istoric numit *socialism*.

Unii au susținut că originea socialismului este *tendința ce are omul către unitate*, precum originea panteismului este tendința rațiunii către absolut. Alții l-au considerat ca pe un fenomen ce se reproduce cu statornicie în toate marile epoci istorice. Alții ved origina socialismului în *Contractul social al lui Rousseau*

Să spun și eu părerea mea.

Spre acest scop ânsă am nevoie să mă raportez la două epoci istorice: *Imperiul Roman* și *Reforma Religioasă*.

Gânditu-vați vre-o-dată la nașterea imperului? Poporul roman era încovoiat sub povara robiei, și cu toate că rob, el să cunoștea a fi liber; cu mâna sa încărcată de lanțuri, scrie un pact cu patricienii săi, și nemulțumit numai cu un pact, vrea să călească scutul seu în sângele revoluțiunei. De aci naște tribunatul; și nemulțumit cu tribunatul, cere o lege a sa, și pune pe picioare codul celor *Două-spre-zece Table*; și nemulțumit cu o lege, vrea să știe origina dreptului, și vëlurile sacre se rădică spre a descoperi formele jurisprudenței, și vechiul. Drept glăsuește cetățenilor din fundul obscurelor lui ieroglife; și nemulțumit de a ști

originea dreptului, vrea o familie, un cămin, și legea pecetluiește cu o pecete sfântă casa sa ca și cum ar fi un sanctuar, și matrona română căzând în brațele vechiului său rob, vechiului său client, îl numește soț și părinte al pruncilor săi; și nemulțămît cu un cămin, cu o familie, vrea să fie censor, — și se face censor; vrea să fie căpitan, — și legiunile îl numesc *imperator*; vrea să sereute cu buzele sale picioarele zeilor, și aristocrația îl îmbracă cu toga ponteficilor; și nemulțumît cu atâtea, vrea să fie cauza legii, și porțile câmpului lui Marte se deschid și intră triumfător în comiții. Însă ce crudă desamăgire! Pentru a exercita dreptul, pentru a fi suveran, pentru a legifera, rațiunea și tradițiunile nu erau de ajuns; trebuia aur, aur mult; și din fundul acelei nedreptăți născu ceia ce naște din fundul tuturilor nedreptăților, — o protestare reprezentată prin cei doi Grachi. protestare înăbușită în sânge de către aristocrație. Atunci Marius să ridică spre a salva republica de cestiunea socială, precum salvase Roma de Cimbrii și Teutonii, și aristocrația aruncă pe Marius pe ruinele Cartaginei, singuratic, gol și muritor de foame; și se ridicară Saturnin și Drusius, și aristocrația doborî pe Drusius și Saturnin; și se ridică cea din urmă transacțiune putincioasă între republică și cestiunea socială. — Catilina, și aristocrația îl urmări, îl calomnia îl nimici în câmpul de bătăie; și atunci, când în marea mișcătoare a evenimentelor apare omul Providențial, omul pedepsei, omul geniului, — Cezar, poporul își rescumpără libertatea și drepturile sale, însă în schimbul aurului și al rezbunării; și se naște acea dictatură înspăimîntătoare, care în timp de cinci veacuri amestecă generațiile nobleței cu țărâna udată de lacrimile și sângele poporului. Căci în istorie nici o mare nedreptate nu rămâne fără pedeapsă. Acelaș lucru se întîmplă în Germania cu revoluția religioasă. Luter emise o cuzetare, un principiu. Imediat clasele inferioare aplicară toate ideile coprinse în doctrina lui. Atunci Luter se dede în partea regilor și a nobililor, contra poporului, care își cere libertatea. Și de aci se născu acea teribilă tragedie socială, scrisă cu sânge într'o cetate celebră de un profet, celebru mai cu seamă prin greșelile și nenorocirile sale.

Et bine! din aceleași idei și fapte se deduc în tot-dea-una aceleași concluziuni. Să privim cu o deopotrivă nepărtinire o zi nu mai puțin transcendentă din viața omenirii, ziua în care se organizează Revoluția Franceză, ziua în care ea trecu de la perioada distrugătoare la aceia dogmatică și de armonie. Să judecăm a-

cest fapt în Franția, pentru că socialismul naște în Franția. Revoluția se consumase; Vechiul regim fusese rădus în pulbere; regii absoluți își lăsase coroanele de drept Divin în câmpiile de bătaie, zmulse de vântul ce, agitându-se, rădică steagurile poporului; temnițele Inquiziției dispăruse; lanțurile robilor se rupsesse; aristocrațiile antice se spulberase cu sgomot; munca încetase de a fi un semn înjositor; dreptul fusese scris cu caractere de foc în cuțetul omenesc; proprietatea asigurată; libertatea declarată universal; egalitatea consfințită de o potrivă cu libertatea; și când poporul care și răspândise sângele în câmpiile de bătaie — poporul care dăduse viața fiilor săi pentru a scrie iliada revoluțiunii, — ceru libertatea rațiunii sale, a voinței sale, într'un cuvânt a dreptului său, văzu că pentru a dobândi acest drept i se zicea: «*Dacă vrei să ai acest drept, cumpără-l!*» Și atunci născu din astă nedreptate protestarea socialismului, care înspăimântă pe clasa de mijloc a Franței, și puse spaima în inima sa, și fu ca spectrul conștiinței sale și neagra umbră a vieții sale, pentru că socialismul era consecința ideilor sale, pedeapsa crimelor sale.

Să vedem acum dacă în fundul socialismului este ceva folositor. S'a zis că socialismul a atras băgarea-de-seamă asupra pauperismului. S'a mai zis că socialismul este folositor ca o critică a societății și a ideilor economice domnitoare, ca o plângere ieșită din pieptul îndurerat al societății. Eu cred că socialismul — și înțeleg prin socialism absorbirea personalității noastre în Stat — va avea tot-dea-una un farmec în ochii rasei latine, prin tendința sa către unitate, care ezistă în fundul civilizațiunii și în sênul spiritului nostru. Trei mari idei arată și însemnează toată viața rasei latine, și aceste trei idei tind la unitatea humanitară. Această rasă a avut manifestarea sa istorico-socială în imperiul roman; manifestarea sa religioasă în catolicism; manifestarea sa politică în Revoluția Franceză. Ei bine! imperiul roman tindea a da omenirii un singur corp, catolicismul o singură conștiință, și revoluția franceză un singur Drept. Trei idei mari arată și semnaleză viața rasei germanice, și aceste trei idei au tins în tot-dea-una la individualism. Rasa germană și Anglosaxonă și-a avut manifestarea istorico-socială în feudalism, manifestarea religioasă în protestantism, manifestarea politică în revoluțiunea Engleză. Feudalismul izola pe om în castelul său, în vreme ce imperiul

roman dizolva pe om în societate; protestantismul izola conștiința în sine însuși, în vreme ce catolicismul depozita conștiința în Biserică; revoluția engleză rămase izolată într'o singură națiune și într'o clasă, în vreme ce Revoluția Franceză își purtă spiritul peste toate popoarele, și împrăștiă focul său peste tot continentul.

Dar oare rasa de Nord nu poate fi umanitară? Da. Așa, spre pildă, Statele-Unite, se apropie — cu toate că într'un mod imperfect — de astă idee. Dar oare rasa latină nu poate fi individualistă? Probă rasa spaniolă din America de Sud. Și, fără îndoială, lupta raselor este învederată. Precum în lumea vechiă fu acea sângeroasă luptă între rasa semitică și rasa indo-europeană, care acoperi cu sânge mările și câmpiile, tot ast-fel în lumea modernă este o luptă statornică, perpetuă, între rasa latină și rasa germanică. Și aceasta antinomie este ea oare nedeslegabilă? Nu. Vecinica contradicțiune a lumii vechi se rezolvă printr'o sinteză supremă, ce se numia Roma. Acelaș lucru se va întâmpla și în timpurile moderne. Spre a ajunge la o armonie între rasa latină și cea germană trebuie ca rasa germanică și Anglo-saxonă să admită în ideea de libertate ideea de egalitate, — muncă titanică ce Englitera o săvârșește astăzi prin reforma sa electorală; trebuie de asemenea ca rasa latină să însufletească ideea sa de egalitate cu ideea de libertate, — muncă ce mai toate națiunile latine se încearcă a traduce în fapt. Trebuiește mai mult de cât atât, — trebuiește ca ideea dreptului să se întindă la toate manifestările vieții. Noi, rasa latină, am avut voința liberă, însă cugetarea robită. Rasa germanică a avut — în special în Germania — liberă cugetarea, însă voința robită. Așa dar, acest antagonism nu se va rezolva până ce *libertatea* și *dreptul* nu se vor întinde la toate sferile vieții și la toate manifestările spiritului. Să pronunțăm cuvântul «*Drept*» care desleagă toate contradicțiile, toate antagonismele. Dreptul este individual, pentru că vrea ca voința să fie liberă, cugetarea liberă, munca liberă, creditul liber, învățământul liber; însă dreptul este umanitar, general, pentru că vrea libertatea tuturor oamenilor, autonomia tuturor națiunilor, confederațiunea — mai întâi pe rase și apoi pe continente —, cosmopolitismul economic, libertatea comerțului, care are să distrugă frontierele, care are să pună echilibru între producțiune și muncă, care are să sfărâme egoismul raselor, care are să contopească tot neamul omenesc, — mulțămită electricității, a-

burului și tiparului, — pentru ca să se împlinească binele omeni-
rei în toată a lui mărire, și spre a se realiza sfânta ideeă de
dreptate în toată a ei plinire!

București, 1886, Martie.

Mihail Demetrescu.

POEȚII NOȘTRI

MARELE LOGOFĂȚ COSTACHI KONAKI

STUDIUL LITERAR.

Istoria literară la fie-care popor începe odată cu egzistența lui națională și cu formarea limbei. Din acest punct de vedere studiul vechilor scrieri românești este de o utilitate însemnată, pentru că numai astfel vom ajunge să pricepem trebuințele vremilor și influența morală cari au pornit formațiunea literaturii noastre.

Poepoarele cari n'au avut nici o viață intelectuală, nu au putut să dea naștere la nici o producțiune artistică; fie că arta nu se formase încă la acele națiuni, sau că decadența morală, — cu care mai târziu dupe secolii de civilizațiune căzuse, — stinsese gustul public și ștersese din conștiința lor legile nestrămutate ale Frumosului

Timpul în mersul său regulat face ca fie-care epocă să și aibă caracterul său propriu care să resfrânge în tot-d'a-una și asupra literaturilor.

Poezia fiind eczpresiunea cea mai sinceră și egzactă a sentimentelor și cugetărilor omenești, stă în relațiuni directe cu gradul de cultură al vremurilor, fiind de istoria evenimentelor cari hotărăsc starea de civilizațiune sau regresul fie-cărui popor.

Neasămănarea poeților provine mai mult din aceste cauze decât din diferența puterii lor creatoare, care este mai mare sau

mai mică, îmbrățișând un ideal mai nobil sau oprindu-se la concepțiuni mai ordinare, după cum mijlocul traiului lor, i-a stimulat.

Gloria popoarelor să sprijinește pe înălțarea literaturilor.

«Natura a semănat geniul prin toată întinderea omenirii; dar societățile, după vremi și țări, îl desvoaltă numai pe cât le stă în putere» (1).

Fericite talentele cari s'au născut în zilele înfloritoare ale societăților, căci dezvoltarea lor nu va fi zădarnicită de nepricepere sau nepăsare!

Până la începutul acestui secol, viața noastră intelectuală a fost din cele mai restrânse, și poezia care urma această stare generală, zăcea în aceeași nesimțire.

Imprejurările din care a trăit secolul trecut, cu înlocuirea regimului național prin domnia streină a Fanarului, introducerea limbei grecești în școlile și bisericile românești, persecuțiunea și corupțiunea cu care să asupra țara întreagă, făcuse pe Wilkinson să scrie despre caracterul românilor din acele timpuri că :

«Depreciațiunea morală la care sunt supuși obicinuit, s'a transformat într'un fel de incremenire și apatie naturală, care îi face de o potrivă indiferenți și nesimțitori la plăcerile vieții ca și la temerile suferinței și ale durerii». (2)

Durerile patriei înghețase suflarea românească, nici cuget; nici simțire nu mai avea nimeni pentru alt-ceva de cât redeseptarea națională, când :

Ast corb serman

Iar acvilă s'ar face (3).

Plăcerile vieții și suferințele durerii să confunda întru acest temeiu. Abia, — și din când în când numai, — poezia populară să mai indeletnicea cu cântecele vieții intime, cu orațiunile și improvizațiunile ce se făceau în versuri la celebrarea obiceiurilor noastre.

Arta care nu înflorește de cât în timpul marilor libertăți, nu își avea nici o chiamare în acele vremuri.

(1) A. I. Odobescu, Revista Română Vol. I-iū pag. 531.

(2) Ūbicini, Provinces d'origine roumaine (L'Univers) pag. 206.

(3) Văcărescu, Poezii.

In adevăr, de la versurile cărî încep cu :

Hai frați, hai frați, la năvală dați.
La năvală dați, țara v'apărați

și de care mitropolitul Dositei zice : «cântarea era făptuită de Stefan-vodă cel bun» și până la Psaltirea acestui mitropolit, poezia română mai nu cunoaște nici un alt nume de poet (1).

Primiți poeți cunoscuți apar o dată cu familia Văcăreștilor în Muntenia și Marele Logofăt Costachi Konaki în Moldova.

Ikanok, cum îi plăcea poetului Konaki să'si zică în versurile sale, s'a născut la anul 1779, la moșia Țigănești de lângă Tecuci. Din familie de boeri mari și cu renume în istoria Moldovei, el însuși fusese preparat pentru înaltele dregătorii la care s'a înălțat cu înțelepciune și patriotism, până la demnitatea de Mare Logofăt (2).

Adevăratul său nume era Alexandru, poetul singur ne spune aceasta, cu ocaziunea traducerei romanului Matilda, al D-nei Cottin, semnând dedicațiunea ce o face »iubiților cititorî» cu aceste cuvinte : «Al vostru patriot, Alexandru din botez, iar din gura oamenilor Costachi».

Substituirea acestor nume se făcuse sub inspirațiunea unei vechi superstițiuni cu care se amăgia moartea, schimbându-se numele copiilor, căci Marelui Vornic Manolachi Konaki, tatăl poetului, nu-i trăia copii, și poetul era de mic copil foarte bolnăvicios (3).

Marele Logofăt a fost amestecat la toate evenimentele politice din timpul său și încă în fruntea mișcărilor. La venirea pe tronul Moldovei a lui Mihaï Sturdza, el era în capul opozițiunei naționale, care după cum scrie Ubicini : «haïssait en Michel Sturdza la créature de la Russie, et l'opresseur des droits et des libertés du pays» (4).

Candidat al partidului liberal el însuși aspirase un moment la

(1) Ar. Densușianu, Istoria Limbei și Literaturii Române pag. 224.

(2) Ministru al justiței.

(3) G. Sion, Suvenirul despre poetul Konaki.

(4) Ura pe Mihail Sturdza, creatura Rusiei și opresorul drepturilor și libertăților țării. Ubicini locu citat.

tronul Moldovei, dar intrigile lui Sturdza mai triumfătoare de cât speranțele naive ale poetului, îl făcură să zică coprins de mâhnire :

Na vouă banilor ! Na ție Konaki
Bravo ție Mihalachi. (1)

Nu întocmai cu poezii Văcărești, cari scriau pentru :

Creșterea limbii românești,
Și-a patriei cinstire

poetul Konaki cultivează muza românească numai cu dorință secretă de a-și păstra cântecele sale ascunse, ferite de orî ce atingere streină. Pornirile versurilor sale sunt intime și de aceea publicațiunea acestor poezii s'a făcut tocmai la anul 1856. șapte ani după moartea poetului, adunându-se toate versurile lui într'un singur volum intitulat : Poezii, Alcătuirii și Tălmăcirii.

În capul acestui volum de peste 280 pagine se află o litografie foarte bine executată, care reprezintă portretul marelui logofăt, cam pe la finele vieții sale.

Poetul ne apare cu față suferindă dar blândă, cu privirea ochilor stinși mai mult de durere de cât de bătrânețe, barba și părul capului sunt mai mult cărunte de cât albe. O nobilă expresiune de întristare și răspândită pe obrazul lui, iar îmbrăcămintea sa este după moda turcească. În cap un *ișlic* mare, probabil de zagora, cum se purta atunci, îmbrăcat pe d'asupra corpului său cu o malotea de postav înblănită cu samur, cu gulerul și iacaua întoarsă, iar pe dedesubt cu un anterior și încins la mijloc cu un giar, după portul boerilor mari. La gât poartă crucea de Comandor a ordinului rusesc Sf. Ana.

Konaki își începe cariera sa poetică la anul 1802, în vârstă de 25 ani, debutând cu o odă în lauda Domnului Alexandru Moruz căruia îi zice :

Slava, ce întovărășeste
Lucrurile minunate,
Acum iarăși îți gătește
Cununii de flori nestricate. etc.

Costache Negri care a cunoscut și iubit pe acest poet, scrie despre dânsul următoarele :

« Mai de luat aminte însă este că toate câte a scris acest băr-

(1) Revista Contemporană Vol. I-iü.

bat sunt chiar și numai în limba românească scrise, mare merit ce din zi în zi se face mai rar cu amestecul unor moravuri streine printr'ale noastre și cu necumpănata introducere de noi cuvinte ce aceste trag după sine.

Logofătul Konaki a fost om învățat... și poet a cărui infocată dulceață de scrieri, pre cât și limpede în graiul neamului său, va rămâne pentru români pururea ca o fală (1).

Negri când scriea aceste rânduri, în mare parte așa de adevărate, era sub influența suvenirilor personale de amicitie cu care se legase de soțul al doilea al mamei sale. Posteritatea apare, cu privirea ei limpede și entuziasmul cu care se aurise aparițiunea acestui volum de poezii, se mai stinge puțin, lăsându-ne judecata mai rece.

Konaki va rămâne fără îndoială un nume glorios în istoria noastră literară. Literatura națională însă nu a câștigat mult din poeziile sale și amintirea lui mai nu are valoare pentru artă.

Caracterul poeziilor lui Konaki se resimte de influența nemăsurată a școlii Neo-Greacă, asupra literaturii noastre. Amorul este singurul sentiment care mișcă inima poetului, cu care își brodează în lunga poemă a dragostei toate capitolele bucuriei și durerii sale. A suferit, și melancolia lui întristătoare și amară i-a inspirat versuri admirabile pe cari le zmulge din adâncul sufletului său.

Scopul acestui studiu va rămânea, din nenorocire, în mare parte neîndeplinit, pentru că detaliile biografice ne lipsesc aproape cu totul. Figura acestui poet, așa de interesantă sub toate raporturile, nu se mai poate complecta. Viața lui intimă ar putea să ne eclipse sentimentele poeziei sale, sentimente oare-cum curioase pentru epoca în care a trăit poetul, când toată simțirea românească era mișcată mai mult de idealul deșteptării naționale de cât de pasiunile secrete ale inimii.

Dar dragostea coprinsese inima poetului încă din tinerețe, toată ființa lui nu mai trăia de cât prin emoțiunile acestui amor, pe care l'a cântat în toate împrejurările vieții sale întregi. El *făcuse din prieteșug amor*, cu Smaranda Negri, văduva Visternicului Petrache Negri, cu care în sfârșit s'a căsătorit tocmai la anul 1828, după o lungă așteptare.

Visurile tinereței sale în curând fură sfârșimate cu cruzime prin

(1) România Literară Jași, Nr.6.

moartea soției sale. Abia ajunsese lângă dânsa și singurătatea, de astă dată fără consolațiune, îl va face să trăiască numai din suvenirul amorului său. Pustiul în care se afundase, — lăsând lumea și slava traiului său, — se însufletește de amintirea iubitei sale, toate lucrurile capătă o formă viețuitoare care îi rechemă suvenirul ei, de care zi și noapte va fi nedespărțit, căci toate podoabele naturii o vor închipui numai pe dânsa :

Pustnicele cântărețe abia te ajung la glas:
Ele cântă, eū vârs lacrimi că făr' tine-am rămas!
Munții, stâncile răsună de cumplitul meu suspin,
Cerul stă la îndoială: lui său ție mă închin! (1)

Și cu iluziunile tinereții sfărâmate, vîzîndu-și scumpele sale vedenii sdrobite de realitatea neînduplecată a vieții, nestatornicia lucrurilor omenești îl va face să zică :

Muritor, ce vii aicea viața să-ți mai prelungești,
Ia seama că'n toate celea periciunea tu găsești:
Munții se pornesc, stânci se sfarmă, isvoare și curg și seacă,
Copaciul crește și cade, pâraele petre-'neacă,
Muschiul ce-l calci cu piciorul, este iarba din vechime,
Strălucitor putrigaiul a fost copac cu mărime!
Cărări vezi pe petre roase? Urme de om însemnează;
Găsești pământ ars de focuri? Ia vatra ta cugetează.
Lumea stă pe o schimbare: toate trec și mor și per;
Dar și moartea este viață pentru cei care o cer! (2)

Mai înainte de a se iubi cu Smaranda Negri, Konaki fusese cam svânturatic în dragostele tinerețelor sale. El singur ne spune cu multă satisfacțiune galantă, că: Afrodita era mai moartă între vii, de disprețul și nepăsarea lui :

Ah! dar ce nenorecire!
O lume să stăpânesc,
Și a unui tîner fire
Să nu pot să biruesc?...
Ikanok, plin de mândrie
Sburînd cu firea pe sus
Nici o dată cu robire,
Dragostelor nu-î supus. (3)

Îl ne faut jurer de rien, (4) zice francezul, și de acea nici trufia

(1) Konaki, Poezii pag. 178.

(2) Konaki, Poezii, Slănicul pag. 133.

(3) ib. Afrodita și amorul pag. 28.

(4) Să nu faci vorbă mare de nimic.

poetului nu este vecinică. Smarandița Negri apare, Zulnia cum o numia el în cântecele sale, și de aici înainte mândria marelui logofăt, care zbură cu firea pe sus, se robește pentru tot-da-una.

Această dragoste senină din prieteșug, — *dar din ceruri*, — după cum zice poetul, deschide pentru dânsul orizonturi noi de speranțe și încredere, căci :

Sue pe'om lângă ângeri și lângă Dumnezeire
Și'l face trăind să guste a raiului fericire....
Acest împărat al lumii stăpânitor pe plăceri,
Tiran la împotrivire și milostiv la dureri.
Nu cere de la voi slavă de-o zadarnică iubire
Ce se naște și ce trece ca un vis de năucire. (1)

Imprejurarea că Zulnia era femeie măritată, va trebui în curând să devie un izvor de teribile suferințe; inima amantului va fi adesea-ori adânc sângerată, și chiar în momentele cele mai triste ale egzistenței sale, orî-ce alte lucruri vor fi coplesite de singurul ei gând.

Astfel la anul 1821, poetul Konaki, fiind egzilat în urma pasiunilor politice și intrigile Eteriştilor, el simte mai puțină durere de a-și părăsi caminul părintesc, de cât despărțirea de iubita sa :

Lume! astă-zî se desparte de tine un muritor,
Nu prin moarte, ci prin jale și durere de amor. (2)

Cântecele lui Konaki au fost susținute numai de dragostea Zulni, în care se confundase tot interesul vieții sale. Când însă amorul a zburat din inima poetului prin moartea idolului său, orizonturile nemărginite ale poeziei se închid; umanitatea nu mai are pentru dânsul nici-o chemare; natura chiar, în mijlocul căreia se retrăsese, nu-i mai deșteaptă nici-o emoțiune, căci muza lui se înmormântase în groapa logofetesei Smaranda Konaki.

Mă sfârșesc... Amar mă doare!
Milă n'am la cine cere :
Toate sunt nesimțitoare
Toate'mi zic : mori în durere.
Nici vaete nici suspinuri,
Nici a inimel junghiere,
N'aduc milă, ci tot chinuri....
Toate 'mi zic : Mori în durere.

(1) ib. Amorul din prieteșug.

(2) ib. Jaloba mea 1821 Besarabia.

Rog oamenii, rog cele sfinte,
 Cer la milă mângâiere :
 Milă nu-I la rugămintele ..
 Toate'mi zic : Morî în durere!
 Moartea strig, moartea nu vine :
 Nu vine la cine-o cere !
 Toate's crude către mine....
 Toate'mi zic : Morî în durere ! (1)

Poezia intitulată ; Dorul umbreleuței, este una din inspirațiunile cele mai drăgălașe ale acestui poet. Frăgezimea acestor versuri galante este așa de atingătoare, în cât te face să uiți un minut că gelozia este o patimă răutăcioasă :

Umbreluță norocită
 Iea seama că ești menită,
 Să umbrești un obrăjel
 Plin de nuri și frumusele;
 Cată să mi'l păzești tare
 Și de vânturi și de soare,
 Și când alți ochi or căta
 Să te puî drept fața sa. (2)

Câte o dată juncea sentimentelor sale reinviază inima-î adormită în viața de contemplațiune a trecutului și regretele bătrâneței cari apoi îl fac să zică cu atâta jale sufletească :

Amor, la a ta putere de acum nu mă mai închin;
 N'ați și arc n'ați și săgeată, n'ați și ghiompul cu venin,
 Căci la invalizi ca mine ele nu se mai cuvin.

Te-am slujit cât am fost tînăr cu credință, precum tîi,
 La năvăli și la rețete, în cetăți și pe câmpii :
 De câte ori pentru tine chiar mort am fost între vii !

Iar acum, o altă grijă și simțire m'aū coprins :
 Tu'mi dă legi, că numai focul pentru-un Dumnezeu aprins
 Aū putut în al meu suflet pe al tēu să'l facă stins !

Mergi și dute de la mine, frumuselelor să spuî :
 Că acela ce prin versuri le-a slăvit în viața lui
 Acum este un scheletu, rezimat pe cârja lui ! (3)

Rare-ori în această lungă carieră, poetul și-a luat inspirațiunile

(1) ib. Poezii pag. 74.

(2) ib. pag. 128.

(3) ib. pag. 178.

sale în afară de Amor. Natura cu peizagele sale l'a interesat puțin, când se oprea în fața ei, nu era tocmai pentru a cânta frumusețea câmpurilor înflorite, ci mai mult pentru că toate acestea îi erau un privilegiu de cugetare filozofică. Poezia română a profitat însă de toate mișcărilor sufletului său. Ast-fel bucată intitulată: *Părul căzut de vânt, 1838 Iulie 15*, este una din cele mai frumoase și puternice inspirațiuni ale poetului:

Impărat grădinei mele, uriaș între copaci
 Părule cu vîrfu 'n nori! pe pămînt astăzi ce zaci?
 O suflare, un vînt numai de care nici vrea! să știi,
 Intre morți fără de veste te-aruncară dintre vii!
 Asta-î lumea! asta-î viața! te-ai înălțat, te-ai mărit
 Mai pre sus de-ai tîi tovarăși, ai dat umbră, ai rodit
Dabijeț-Vodă și mie, peste unul și p'ăl veac.
 Azi în țărână și cenușe ale tale să prefac! (1)

Versurile acestea sunt de o frumusețe clasică. Maiestatea acestor concepțiuni așa de largă și bogată, forma corectă și elegantă, cuvîntarea aleasă, ridică pe Konaki mai pre sus de toți cei-l alți poeți din acele timpuri, cari n'au știut mai nici odată să se ridice la înălțimea artei.

Dar asemenea inspirațiuni sunt rare, și în tot volumul său de poezii abia de trei patru ori se distrase din lanțurile dragostei, pentru a cugeta și el la întemplerile vieții în afară de amor:

Voi ca florile iviți în locașul pămîntesc,
 Și călători de o zi, dragii noștri copilași!
 În lumina ce slobod stelele când strălucesc,
 Oare nu umblați sburînd ca niște mici fluturași?
 Voi ce vă treceți curînd ca niște drumețe florii,

 Spuneți-ne de ce sunteți așa grabnic la murit? (2)

Am căutat să dăm în aceste câte-va rînduri fizionomia literară întreagă a acestui poet. Am lăsat într'o parte traduceri în versuri făcute de Konaki, pentru că ele nu au vre-un alt merit de cît îngrijirea limbei.

Caracterul poeziilor lui Konaki să poate încadra într'un singur cuvînt: dragostea. Ea i-a imprimat mai toate versurile sale. Po-

(1) Konaki, poezii pag. 182. Acest păr se află în grădina de la Țigănești în jăriștea caselor Dnei Dafinei a lui Dabija-Vodă.

(2) ib. Copii morți pag. 211.

etul, fără nici-o preocupățiune de glorie a cântat bucuria și întristarea sufletului său.

Posteritatea i-a fost Indiferentă și de aceea în timpul vieții nică s'a îngrijit de publicațiunea acestor poezii.

Asvârlite în lume cu toate imperfecțiunile primelor inspirațiuni, aceste poezii, au găsit în sufletul generațiunei de pe atunci o admirățiune profundă.

Originalitatea lor este însemnată și fără îndoială ele formează primele documente ale artei române.

Marele logofăf Konaki a murit la anul 1849 și viața lui par'că îmi reamintește versurile poetului francez :

. A cette heure, en ce lieu,
Un jour je fus aimé; j'ai jamais, elle était belle,
J'enfouis ce trésor de mon âme immortelle,
Et je l'emporte à Dieu! (1)

Grigore Andronescu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
DESPRE INFLUENȚA

CĂTIREI ROMANȚELOR.

I.

Dintre toate scrierile cari se tipăresc în țară și dintre mulțimea celor cari se aduc din străinătate, mai ales în limba franceză și în cea germană, romanțele sunt cele mai mult căutate și prin urmare și cele mai mult citite. Ele ocupă cu preferință locul de căpetenie, la mai toți vinzătorii de cărți, de la librăriile de rangul întâiu și până la chioșcurile după bulevarde și până la la-vițile ovreilor purtate pe la colțurile de respântii său pe piețele publice din vecinătatea școalelor său a autorităților. Ziarele politice și literare, mici și mari, atât din capitală și centrurile mai populate cât și din orașele de județe, consacră de obiceiuit foiața său foiletonul publicărei de romanțe, ba încă mare parte din tr'ânsele, le mai acordă și în corpul ziarului cele trei patru co-

(1) Alf. de Mnsset, Souvenir.

loane, când sub titlu de cronică, când sub titlu de nuvelă, când sub alte titluri, mai mult sau mai puțin improprii. Anunțul ce predă publicarea fie căruia romanț, și care se repetă în mai multe numere consecutive, este totdeauna însoțit de tot felul de laude la adresa autorului, pe drept sau pe nedrept calificat: cunoscutul scriitor, celebrul romanțier, vestitul publicist etc. În regulă generală, dintre ziarele mici, foarte puține oferă cititorilor articolele sale materii de natură a-i interesa; cele mai multe și datorrez egzistența numai cititorilor de romanțe, fie ca abonați, fie ca cumpărători cu numărul. Aceste observațiuni, pe lângă altele multe ce s'ar mai putea face, le cred îndestulătoare de a convinge pe ori-cine despre egzacitatea părerii exprimate încă de la început, că în raport cu toate scrierile la noi în țară, romanțele au preferința citirei.

Slăbiciunea citirei romanțelor, a început a se manifesta în mod simțitor dupe tipărirea în editura D-lui Ioanid, a celor din tău traducțiuni din romanele lui A. Dumas tatăl și fiul, Balzac, George Sand, Paul Feval, Eugene Sue, și a multor altora de geniul lor. De atunci, adică cam de pe la anul 1853 încoace, numărul cititorilor de romane a mers neconținut crescând, și a sporit din an în an, în raport cu înmulțirea școalelor și a tipografiilor. Bărbați și femei, bătrâni și tineri, bogați și săraci și de toate condițiunile sociale, nu și găsiau mulțumirea de cât în citirea romanțelor sau în ascultarea citirei lor de către alții. Familii întregi asociate între dênsele în acest scop, se întruneaă regulat și cu punctualitate de trei patru ori pe săptămână și p'alocurea chiar în toate serile, împreună și cu copii, ca să asculte până în târziul nopței și în curs de mai multe luni, citirea lui Isac Lachedem, a Jidovului retăcitor, a celor Trei muschetari, a Contelui de Monte Cristo și a altor scrieri de felul acestora. Și furia romanțelor, ca să o numesc astfel, se întinsese și la țară și pătrunsese chiar până în chinovii. Am văzut călugări bătrâni, cu vederile slăbite preteastănd boala, ca să nu se ducă la slujbile bisericesti și citind neîntrerupt câte cinci șase ore la romanțe, la lumina lumânări, ștergându'si ochelarii la fie-care cinci minute. Soția unui arendași, n'a eșit șase luni din poarta curței sale, neîndurându se ca să întrerupă citirea. În internatul statului de băeți la Sfântul Sava, erau câți-va bursieri, în aceeași clasă cu mine, cari de dimineața și până la ora culcării, nu și întrebuntau tim-

pul de cât în citirea romanțelor pe ascuns, atât în orele de recreație cât și în cele de meditație și de curs. Curiozitatea sa și emoțiunea nu lăsa ca să adoarmă, și când toți elevii și petagogii erau confundați în somnul cel mai profund, ei își aprindeau cu îngrijire muculețele de luminări, pe cari și le procuraă de cu ziua, învăluind lumina în firide formate din mantale și citiau până la două trei ore dupe miezul nopți. Cunosc pe unu care și-a ruinat sănătatea dupe urma patimei citirei de romanțe, condamnându-se de scriere unei vieți ecscesiv sedentare, și contractând insomnia prin sperieturile somnului, provenite din cauza emoțiilor. Absolvenții liceului se întreceaă care de care a se face cunoscut prin traducțiunea vr'unui romanț, și a fost o epocă, în cari cei mai mulți din tinerii eșiți din școale, erau angajați la traducțiunii de romanțe, de către întreprinzătorii speriați de asemenea scrieri. Ast-fel gustul de romanțe, de care generațiunea de la 1848 n'a fost atinsă, a coprins toată generațiunea ce ia succedat și în scurt timp a devenit o adevărată patimă, o quasi manie. S'aă văzut oameni, în vârstă și cu avere, cari nu s'aă putut decide ca să învețe cel puțin să se subscrie, luându-și profesori ca să învețe carte numai și numai în interesul ca să citească romanțe.

II.

Citirea romanțelor a produs și într'alte țeri, neajunsurile pe cari le-a produs la noi, și din cari, voiă arăta mai la vale pe cele mai însemnate. Observarea acestor neajunsuri sociale, a îngrijit pe bărbații cari le aă găsit cauzele, și ca buni patrioți s'aă silit a se construi în societăți ca să combată cu mai multă eficacitate o slăbiciune a poporului de ale cărei urmări rele, dânsul era cu desăvârșire strein. De și întreprinderea lor, n'a lost fecundă în rezultate, totuși n'a fost cu desăvârșire sterilă, fiind că s'a observat în orașele mari o mare scădere în vânzarea fasciculilor de romane, urmate apoi de încetarea cu desăvârșire a unora dintr'aceste publicațiuni. La noi, unde această slăbiciune s'a întins cu o celeritate fără egzemplu în altă parte, și a ajuns la un grad, la care relativ vorbind n'a ajuns și nici că va putea ajunge aiurea, la noi, zic patima citirei romanțelor și-a dat cu prisos roadele amare cari par a fi remas neobservate. Sunt deja 20 de ani de când mult regretatul N. Nicoleanu, printr'o pre-

legere ținută la Ateneu, care era de puțin timp înființat și intitulată dacă nu mă înșel : *despre influența citirei romanelor* a dat cel dintâiu renume, contra acestei deprinderi păgubitoare cititorilor, păgubitoare țerei. El a demonstrat că de când societatea noastră a devenit pasionată de citirea acestor scrieri, limba a început a se corupe și salutările românești cum de egzemplu : bună dimineața , bună ziua , bună s ara , bună vremea , rămâneți sănătoși , să ne vedem sănătoși etc. toate au încetat de a se mai auzi în gura românilor, din toate clasele societății și s'au înlocuit cu salutările corespunzătoare din limba franceză. Dacă din citirea romanelor n'ar fi decurs de cât singura consecință observată de Nicoleanu, totuși densa ar fi fost destul de gravă, ca să provoace și la noi, o luptă energică contra acestor vătămătoare școli. Strigătul lui Nicoleanu a rămas fără eco, și citirea romanelor recomandată ca folositoare tuturilor și la orî-ce etate, s'a întins tot mereu și a continuat a'și da roadele. Condițiunile stărei noastre sociale, se datorează în bună parte folositoareii citirii de romane.

III. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Omul, după cum a zis Mazzini, este o ființă de educațiune ; el nu cugetă și nu lucrează de cât în conformitatea principiilor pe cari i le inspiră educațiunea. Citirea este unul dintre mijloacele cele mai însemnate, căci prin citire, omul nu încetează în tot cursul vieții de a'și dezvolta spiritul, de a'și cultiva inima. Ca povăță bună ca învățătură bună, ca exemplu bun, citirea scrierilor bune nu poate fi de cât folositoare cititorului, și vice-versa nu-l poate fi de cât vătămătoare atunci când au de obiect o scriere rea. Citirea produce ca și vederea impresiunii mari, care repetate, ajung cu timpul, a schimba cu desăvârșire pe om. Câți studenți de la medicină, n'au fost coprinși de friguri dupe prima asistență la o operație saă la o autopsie — și apoi n'au devenit inși-le dupe puțină vreme obiectul mirării proprii lor slabiciuni ! Câți oameni n'au devenit mizantropi, maniaci, fără să fi avut. mai din 'nainte vre o dispozițiune, numai dupe urma naturei scrierilor pe care le-au citit ? Spiritul și inima sunt întocmai ca și mușchii, supuși influenței gimnastice și citirea este o adevărată gimnastică, atât pentru facultățile intelectuale cât și pentru facultățile morale.

Egzemplele ce se pot cita sunt nenumărate : voi cita câte-va, de și de altmintrelea faptul este însă de mult probat de către știința pozitivă a fiziologiei.

În nici o epocă a istoriei sale, Roma n'a fost însângeraată de suicide ca în timpul celor dupe urmă imperatorii. Causa acelei mulțimi de suicide, câtă a fi atribuită în mare parte și cu drept cuvânt doctrinelor filosofiei stoice, în care au fost educate generațiunile de atunci. Mulți părinți bătrâni și demni de respectat au afirmat de bună credință, că în cutare sau cutare loc i s'a înfățișat cutare sfânt aevea iar nu în vis și a făcut cutare sau cutare minune. Zic că sunt de bună credință, fiind că cred, și cred din convingere ceea ce spun, și seriozitatea, modestia, purtarea lor de tot-d'a-una îi pun la adăpost de orî-ce bănuială în ceea ce privește buna lor credință. Faptul să esplică ușor, dacă ținem socoteală de credințele lor și de influența scrierilor citite. Crezând în minuni și supt impresiunea lucrurilor citite în viețile sfinților, cad în alucinațiune — de care n'au nici cea mai mică idee — și spun ca lucruri pozitive ceea ce n'a fost de cât numai niște păreri. Revoluțiunea franceză, prin proclamarea și propagarea drepturilor omului, a schimbat bazele educațiunii naționale — cea ce s'a întâmplat și la noi, ast-fel în cât poporul a devenit cu deosebire interesat și îngrijit de drepturile sale — dar și-a uitat în grabă datoriile sale, ca și la noi. Mizeria n'a sacrificat pe altarul suicidului atâtea victime câte a sacrificat Göethe prin Verter el său, câte a sacrificat Ugo Foscolo, prin scrierile sale, și câte a sacrificat J. J. Rousseau, apologia suicidului. Congresul medical din Roma din 1874, opinând că publicarea prin ziare a cazurilor de suicide este un stimulent al suicidului, a exprimat dorința ca ziarele să inceteze de a se face cursul suicideilor. Ziarele s'au conformat recomandățiunii congresului, și statistica, prin elocința datelor sale, a probat, că congresul a avut dreptate — că suicidele s'au rărit într'un chip neașteptat.

Toate aceste egzemple concurg a dovedi în chip lămurit că citirea egzercită o mare influență asupra cititorului, în de bine sau în de rău, dupe cum este și felul ei. Prin urmare, citirea romanțelor pe care cei mai mulți o cred cu desăvârșire inofensivă, egzercită neapărat și dânsa asupra cititorului o inriurire, mai mult sau mai puțin simțitoare, în raport cu secul, cu vârsta și mai ales cu cultura morală și intelectuală. În condițiunile stărei noastre sociale,

pe care le-a descris cu multă măesirie D. nu T. Rosetti într'un articol publicat în *Convorbirile Literare*, se găsesse numeroase consecințe ale influenței citirei romanțelor, și eu cred că voiu reuși să constat, că în parte, relele sociale de care suntem bătutuiți provin mai cu deosebire din educațiunea inspirată de către citirea romanțelor.

IV.

Sunt romanțe bune, morale, bine scrise, dar foarte puține la număr, a căror citire poate fi de folos cuiva; sunt însă și romanțe rele, foarte numeroase în raport cu cele de întâiu, a căror citire nu poate fi de folos nimenui, din potrivă vătămătoare tuturilor, Zic despre cele d'ântăiu, că pot fi de folos cuiva, fiind că ori cât de morale și de instructive ar fi, totuși în oare-cară condițiunii date, citirea lor poate produce cititorului mai multă pagubă de cât folos. Așa de egzemplu, dați pe mâna unui copil de 15 sau 16 ani ca să citească un romanț moral, istoric, bine scris, cum ar fi buni oară «*I. promesi sposi*, de Manzoni. El va citi cu plăcere, și 'i va rămâne în tot-d'auna întipărit în minte caracterele epocii descrise de autor. Această citire însă îi va fi în deajuns ca să dezvolte într'ansul gustul și chiar pasiunea pentru acest gen de citire. Sora Ana, Leon Leoni și altele de felul lor 'i va plăcea de sigur cu mult mai mult de cât logodnicii lui Manzoni, și ast-fel pe nesimțite, ca să zic așa, se va vedea stăpănit de neînfrănată patimă a citirei de romanțe. O dată ajuns aci, toate bunele predispozițiuni de învățatură s'aũ stins cu desăvêrșire într'ansul; toate ramurile studiului încep să 'i disolacă fiind-că 'i devin reci, grele, nesuferite. De alt-mintrelea lucrul este foarte firesc. Geografia, istoria, științele fisisce și naturale, matematicile pure și matematicile aplicate, literatura chiar, nu sunt materii care să escite curiozitatea, care să'l misce, să'l satisfacă, și să'l entuziazmeze ca citirea unui romanț. Un tânăr, care s'a pasionat de citirea romanțelor, pierde dragostea de învățatură, și dacă continuă a se mai duce la cursuri și a'și prepara lecțiunile, o face de rușine, de nevoie sau de silă, iar nici de cum din dragostea firească. Sub acest raport prin urmare, citirea romanțelor, chiar celor mai morale și mai instructive, nu poate fi în generalitatea cauzrilor de cât vătămătoare tinerimei din toate gradele învățământului. Slabele rezultate ale egzamenilor generali de

vre-o zece doi-spre-zece ani încoace, au fost nenumărate rânduri obiectul îngrijirii publice, manifestate atât prin inițiativele de reformă luate de către guvern, și prin discuțiunile urmate în corpurile legiuitoare, cât și prin dările de seamă și criticile făcute de presă. S'a susținut în nenumărate rânduri că organizarea școalelor nu este bună, cea ce este adevărat; s'a susținut că programele nu sunt bine întocnite, atât întru cât privește repartitia materiilor, cât și întru cât privește ordinea cursurilor, cea ce este iară-și foarte adevărat; s'a mai susținut în fine că unii dintre învățători nu-și îndeplinesc în conștiință și cu egzactitate datoriile, cea ce poate să fie iară-și foarte adevărat.

Toate aceste neajunsuri, trebuiesc neapărat socotite ca cazuri însemnate ale slăbiciunii rezultatelor învățămîntului, dar nu sînt singurile cauze. O investigație minuțioasă ar descoperi multe altele. Eu mă voiî mărgini a cita numai una singură, care este ne-supravegherea uimitoare a copiilor de către părinții lor, care nici pe la școală n'au obiceiul să dea, spre a se încredința de regularitatea urmării copiilor la curs, și de modul cum învațătă nici în afară din orele cursurilor nu le observă întrebuițarea timpului. Mulți părinți rămân înmărmuriți, la sfârșitul anului, că copiii n'au eșit bine la egzamene, fiind încredințați că ei s'au silit la învățatură, și încredințați din sigurul fapt că i'au văzut tot anul cufundați în citire. Ce au citit însă? Scrieri cari nu le puteau servi întru nimic la egzamen; scrieri cari i'au desgustat de învățatură; scrieri cari le-au abătut bunele dispozițiuni și le-au slăbit moralul; scrieri cari le-au compromis chiar și viitorul.

V.

O persoană cu educațiunea formată și cu judecată matură poate trage multe învățături folositoare din citirea unei scrieri instructive, cum ar fi de egzempju un bun romanț istoric, și tot de o dată poate să rămăe neinfluențat la citirea unor teorii rătăcite, și nepăsător în fața descripțiunii unor scene escitante. Lucrurile se petrec cu totul din contra, atunci când cititorul nu-și are educațiunea formată, când este strein de fenomenele sociale pe cari le întălnesc pentru prima oară în citirea unui romanț. Pe un om care n'are cunoștiințe lămurite, fie chiar elementare, asupra unei cestiuni politice, filosofice, științifice sau sociale, autorul l' va încredința numai decăt de egzactitatea teoriilor susținute de densusul

chiar atunci când pretinsele teorii ar fi niște absurdități ; pe câtă vreme orî cât de subtil ar fi un asemenea autor, nu va putea reuși nici o dată ca prin sofisme și aparente înșelătoare să schimbe convingețiunea întemeată a unui cititor cunoscător de materie. Romanțierii școalei franceze, care au fost din nenorocire imitați și de alte națiuni, trecând peste marginile prescrise de literatura romanțului, au invadat câmpul tuturilor științelor, și al întregii activității sociale. Cu modul acesta, și-a manifestat fie-care ideele sale, prin mijlocul comod și ușor al romanțului în privința celor mai grele chestiuni filozofice și științifice și în privința celor mai adânci probleme de organizațiunii sociale. Am introdus cu alte cuvinte în societate o educațiune stricată care s'ar putea numi educațiunea de romanțe. Dezordinile Comunarzilor, agitațiunile socialiştilor și a nihiliştilor, și mai toate turburările politice desordonate se datoresc în parte, dacă nu în totul, răfăcitorilor doctrine răspândite în popor prin mijlocul romanțelor. Din citirea traducțiunei acestor scrieri, căci din fericire de originale suntem săraci, a izvorât la noi o confuziune îngrozitoare în spirite, rezultat firesc și fatal al impresiunilor produse de către citirea doctrinelor opuse. Cititorii de romanțe, constituind la noi un bun număr de scriitori, cari pozează în specialiști de toată natura, discreditează presa, sufocă literatura. Se văd în societatea noastră lucruri cu neputință de crezut : Aceași persoană, asupra aceleiași chestiuni manifestă azi o părere, zicând așa e credința mea ; mâine manifestă o alta opusă, celei de astă-zî, și poimâne o alta care le contrazice pe amândouă. Din această nestabilitate în idei și credințe, decurge nepăsarea și apatia în care lăncezim sub toate raporturile stării noastre sociale. Nu ne interesăm, nu ne intuziasmăm și nu stăruim în propriile propunerii fiind că ne lipsește cunoștința folosinței lor. De altă parte evenimentele de cea mai mare însemnătate, trec ca și nebăgate în seamă, sau dacă ne atrag un moment atențiunea, impresia produsă e de foarte puțină durată. Știrile cele mai surprinzătoare nu inspiră societății noastre mirarea care ar trebui să o producă, fiind-că ne-am obicinuit intru atât cu dânsese, în cât au ajuns să ne pară lucruri cu totul firești. Acest fapt se observă în toate relațiunile noastre sociale, și mai ales în mișcarea politică, în care se văd zilnic bărbați cu reputațiunea deja stabilită, părăsind drapelul sub care au servit, spre a se înrola sub cel care l'au combătut. Transacțiunea cu prin-

cipiele pare a fi de aceeași natură ca și transacțiunea juridică cu interesele patrimoniale. Situațiunea e tristă, dar e atare, și între cauzele cari au produs'o trebuie înnumărată și educațiunea înspirală din citirea romanțelor.

VI.

În raport cu mulțimea școalelor noastre de toate gradele; în raport cu numărul însemnat al profesorilor din toate școlile; în raport cu numărul tinerilor cari se disting pe tot anul la învățatură în țară și în streinătate, mișcarea noastră literară este de o slăbiciune înspăimântătoare. De și în proporțiunea cultă, numărul bunelor ziare literare este foarte restrâns, ele totuși abia se pot menține din cauza lipsei de abonați. Observ de altă parte că pe când nu rămâne netradus mai nici un romanț de senzațiune publicat în streinătate, operile de multă valoare științifică și literară abia sunt anunțate din când în când și la noi, și foarte rar însoțite de dări de seamă de către aceiași scriitorii. Nu pot sti, dar înclina crede, dupe informațiunile culese în cercul cunoștințelor mele, că dările de seamă despre care este vorba nu se citesc nici măcar de o pătrime din cititorii ziarelor în care se publică. De unde provine oare această stagnațiune în mișcarea noastră literară? N'avem oare bărbați instruiți și inzestrați cu amorul propriu, doritori de a se face cunoscuți prin scrierile lor? Avem în destui bărbați instruiți și destule organe de publicitate ca să poată ține societatea cultă în curentul progresului săvârșit sub toate raporturile activității sociale. Ne lipsesc însă cititorii pentru scrierile de merit, și pentru că toți o știu aceasta, nimeni nu vrea să lucreze în zadar, să propoveduească ca Eremia în deșert. Lucrările cu adevărată valoare științifică și literară, sunt materii cari nu plac majorității cititorilor, și de aceea sunt considerate de către cei mai mulți ca umplutură de ziare. Știrile zilei, felurimele, faptele diverse, echouri din lume, și romanțele, sunt materiile preferate de către cititori. Cu mii de magistrați și avocați, titulari sau practici, în capitala țării, abia se poate susține un mic ziar judiciar, și aceasta prin sacrificiul câtor-va persoane. Ce dovedește oare acest lucru? Nimic alt-ceva de cât lipsă de cititori, și o mare neinteresare de îmbunătățire, proprii condițiunii, mai ales acelor înapoiati. Sunt mii de funcționari în diferitele ramuri ale administrațiunei, care servesc de un însemnat număr de

anî fără ca să fi citit vre-o dată cel mai elementar tractat privitor la ramura administrațiunei proprii lor carieri. De altminterlea, nu cred să fie de cât foarte puțini acei cari nu 'și pierd vremea cu citirea romanțelor și a faptelor diverse. Sterilitatea mișcării noastre literare, mă încredințează pe deplin că în materie de citire am pierdut gustul scrierilor serioase, morale, instructive, saū, cu alte cuvinte, gustul scrierilor adevărat folositoare. Această pierdere datorată numai influenței sus citată de către citirea romanțelor, este cu mult mai însemnată de cât și-o poate cineva închipui, căci după urma aceleași influențe am început a nu ne mai place muzica serioasă. și a prefera operetele și canțonetele comice, și scandaloase; a nu ne mai place reprezentațiunile dramatice serioase, morale și instructive. și a prefera pe cele ce ne dezvăluște obscenitatea mizeriei sociale; a nu ne mai place societățile literare, științifice, artistice, și a ne pierde timpul numai în cluburi de distrațiune; a nu ne mai place obiceiurile și tradițiunile noastre, cari sunt elemente constitutive ale națiunei Române, și a adopta obiceiuri și tradițiuni streine și vătămătoare; a nu ne mai place în fine, scrieri de valoare, ca de esempla *correspondența dintre Ion Ghica și V. Alexandri*; *mișcarea socială la noi* de T. Rosetti; *încercări de metafisică și teoria fatalismului* de B. Conta, și alte puține scrieri serioase ce mai avem, și să cădem la patima citirei de romanțe, cari în Anglia, în Franța, în Italia și în alte state, au contribuit prin fotografiarea viciilor sociali și egzaltarea imaginațiunei, a spori suicidele, a înmulți crimele și delictetele, a popula ospiciile de alienați, și a abate generațiunile tinere și chiar geniuiri pronunțate de la destinațiunea lor.

Basilie C. Livianu.

ALFRED DE MUSSET.

LA CE VISEAZĂ FETELE.

(Comedie în două acte, în versuri)

ACTUL ÎNTÂIU.

SCENA III.

(Urmare)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Silvio (intrând)

Staă încă la 'ndoială!... Sunt gemene-amândouă
 Și seamănă 'ntre ele ca boabele de rouă.
 Atât de drăgălașe și delicate 'mă par,
 Că nu găsesse nimica cu ce să le compar.
 Sunt palide-amândouă, fricoase, simțitoare
 Ca planta ce se 'ndoaie la cele mai ușoare
 Atingeri. — Ah! 'Mă-e capul și simțul turburat
 Și par'că sunt, prin ele, de friguri apucat.
 La fie-care vorbă de gura lor rostită
 Urechia 'mă-e 'ncântată și inima-mă palpită.
 (Intră Laerte și Irus cu țigara în gură)

Laerte

Ei bine, scumpe-amice, ești singur? Unde sunt
 Fetitele?

Irus (fumând, către Silvio)

Nu'ți place s'arunci cu fumu 'n vânt?...

Silvio (Imbrățișând pe Laerte)

Oh! tată!... N'am putere să fac un pas 'nainte...
Sunt prăpădit!

(Ninon și Nineta apar)

Irus

Ah! Iată, — sunt ele.

Laerte (Luî Silvio)

Fii cu minte!

Irus

Ninon, Ninon! Iți place, frumos cum m'am făcut?...
Oh! Lasă-mă odată măcar să te sărut.

(Ninon fuge. — Irus aleargă dupe ea)

Laerte (Luî Irus)

Să nu te 'nbeți la masă, ce dracu, nu se poate?
Oprește-te, nepoate!.. Ascultă-mă!.. Nepoate!...

(Ese cu Silvio prin grădină)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SCENA IV.

Nineta singură, apoi **Flora**.

Nineta

Dar unde-alergî tu, Flora?... Ce lanț ai căpătat!...
De unde e, ia spune?... Bre!... Cine ți l-a dat?

Ninon (alergând)

Ia să vedem!... Uf! Doamne! Cât sunt de ostenită.
Ce dobitoc e Irus!.. Ce bine 'ți stă gătită
Cu lanțul ăsta.—

Flora (Către Ninon)

Vino, — aveam să'ți spun ceva.

(O duce într'un colț)

Nineta

N'o fi avênd să'i spue vre un mister cum-va?

Flora (Către Ninon)

Ascunde-te 'n odaie și-acest bilet citește.

Ninon

Cum? Un bilet?. De unde?...

Flora

De unde?.. Ia ghicește;
Saă nu, — ascunde'l colea, la sin.

(Ii pune biletul în sin)

Ninon

Ce-o fi scrind?...

Flora

Nu știu nimic; citește'l.

(Ninon ese în fuga)

Nineta

De ce va fi fugind?...

Ce-ai spus surorii mele?.

Flora (Scoțând un alt bilet)

Tăcere, — și citește.

Nineta BCU Cluj / Central University Library Cluj

De ce să tac?.. A! Uite... un biletel...

Flora

Firește!

Nineta

De unde e?..

Flora

Deschide'l și vei vedea. — Zăresc
Pe tatăl Dumitale că vine. — Te vestesc
Să bagi de seamă, nimeni să nu te vază. — Du-te
Și-ascunde-te 'n odaie, ca să'l citești mai iute.

Nineta

Dar pentru ce?..

Flora

Ce 'ți pasă! Pe urmă vei vedea.
(Es amëndouă.— Intră Laerte și Silvio)

Silvio

S'ar crede că l-e silă de 'nălășarea mea.
De ce-or fi fugind ast-fel?

Laerte

A! Nici de cum! Voiți face

Să nu se mai ascunză și cred că le veți place.
Ia spune-mi, nici odată vr'o fată n'ai curtat?
Prin ce mijloc mai lezne isbânda-ai câștigat?
Și cum făceați să 'ndupleci a ei sëlăbătecie?

Silvio

Ei! Socrurile!.. Nu 'ți ride de-a mea nedibăcie.
Cu toate c'am în vine un sânge arzător,
Nu 'mi place nici odată să fiu curtenitor.
Misterioasa artă de-a măguli uu 'mi place,
Și ea nimic cu mine nu are de a face.
Trăesc pe-această lume așa cum o pricep;
Iubirea nici odată ca alții n'o încep.
O strângere de mână, o galeșă privire,
O lacrimă, o șoaptă, e întreaga-mi fericire,
Și-amorul meu nu este c'al altor. trecător;
Am inimă destulă, dar nu sunt orator.
Rivalii mei, ajungă-și la scop prin lingușire.
Eu ănsă voiți ajunge mai sigur prin iubire.

Laerte

Femeilor, amice, le place să cutezi;
De le iubești nu 'ntreabă, destul să le curtezi;
Atâta slăbiciune pe inimă le apasă;
În luptă tot d'auna invinse-a fi se lasă.
O! Crede-mă, destule în viață-am cunoscut,
Și schimbătoare toate ca una 'mi-au părut.
Nu poți găsi 'n nimica mai multă asemănare
Ca 'ntre femei, — căci toate au tot ce una are..
Și seducând pe una, pe toate le seduci;
Că unele au ghetete și altele papuci,
Că unele sunt mândre și altele sficase,
Dar toate sunt ca Eva în carne și în oase,
Și-au moștenit ca dânsa infernul dupe răi.
Privit-ai vre o dată la cursele de cai?

Se ca dintr'ênșii patru, cu sânge mai fierbinte,
 Și li se dă semnalul cu strigătul «'nainte»
 Ei fug, — se 'ntrec s'ajungă, dar cum, prin ce mijloc,
 Destul s'apuice unul mai iute 'ntâiul loc.
 Așa e și iubirea, o goană, o 'ncercare.
 Femeia : e semnalul, iar curtea : alergare.
 Ia seama însă bine, să nu te policnești,
 Fii sprinten și la țintă de sigur nemerești.
 Dar, dac'aștepți să 'ți vie femeia de la sine,
 Iubește-o cât îți place și-așteapt-o mult și bine ;
 Veți fi în tot d'auna de ea nesocotit.

Silvio

Ved bine c'ai dreptate în tot ce mi-ai vorbit ;
 Dar ce să fac ? N'am darul să farmec prin cuvinte,
 Să colorez cu ele amorul meu fierbinte,
 Și nici nu pot prin fapte s'arăt simțirea mea.
 Realul pentru mine un vis mi s'ar părea ;
 Într'un salon, prin lume, eu sunt ca o chitară
 Din care nici un sunet nu izbutești s'apară ;
 Ea poate c'ar atinge prin cântec chiar pe zeii,
 Dar ce folos, când nimeni n'atinge coarda ei.

Laerte

Ascultă dar atuncea, povăța mea : o fată
 Nu 'ngădăue bărbatul să-î fie-ales de tată.
 Ea vrea să'l vază noaptea, lucindu-î ca o stea,
 Pe-o scară de mătase, urcându-se la ea,
 Sau mânduind o spadă cu alta 'ncruciașată,
 Să lupte, să străpungă rivalul dintr'o dată.
 Deschidă-or cât un tată al ușilor oblon,
 Dar idealul vecinic pătrunde prin balcon.
 Vezi scumpul meu, cam asta ași cere de la tine.
 Ia spune-mi, știi duelul ?

Silvio

O da ! Și încă bine.

Laerte

Ești tare ! — Cu pistolul nici vorbă c'ai putea
 Să spulberî o păpușă de ipsisos ? — Nu e-asa ?

Prea bine, vei ucide lacheii mei; ce'mi pasă!
 Am pus de gând din tine să fac un om de casă;
 Dar pân'atunci, se cere curagiū și meșteșug,
 Și n'ași voi cuvinte zadarnice ză 'ndrug.
 Ninon și cu Nineta, mă prind că 'n astă oră,
 Citesc două bilete, pitindu-se, — și soră
 De soră, — să nu'și afle secretul, se feresc;
 Biletele eū însumi le-am plăzduit. — Ghicesc
 Că aū să le producă o poflă-aprinzătoare.
 O! nu știi ce găsește o fată 'ntr'o scrisoare!
 Și mai ales când vorba e numai de amor.
 Amorul! E unicul stăpân pe vârsta lor.
 Ce farmec! Ce dorință în inimă le aprinde,
 Și când citesc scrisoarea fiorul le coprinde,
 Cu dragoste-o sărută, o string apoi la sin
 Și ore 'ntregi pe dânsa cu ochii fieși rămân;
 În buzunar pe urmă o pun cu îngrijire
 Și-acolo multă vreme o poartă cu iubire.
 Părinții, vai de dânsii, atâta se prostese,
 C'adesea ori copii în locul lor roșesc.
 De-ai ști ce convorbire țin fetele 'ntre ele!
 Visează toată noaptea și vecinic zbor prin stele.
 — În ochii lor acuma, știi oare ce 'nsemnezi?
 Ești geniul iubirei ce în vis le vizitezi,
 Ești ânger, ești speranță, ești primăvara vieții,
 Ești taina poeziei și focul tinereței,
 Ești tot ce poate-o minte mai 'nălt a făuri,
 Ești tot ce poate-un suflet măi straniū a dori. —
 Ți-am pus iscălitura în ambele bilete.
 Ce vrei! Așa se face cu fetele șirete,
 Căci vezi, betrânul duce de ginere te vrea,
 Dar ele nu așteaptă prin mine să te ia.
 Pogoară-te din ceruri ca darul poeziei,
 Pătrunde ca eroul isteț al tragediei,
 Lovește servitorii, strecoară-te prin ei,
 Zăvoarele descuie cu măestrite chei,
 Arată-te 'n odaie ca zmeul din poveste
 Și zmulge fecioria copilei fără veste:

Ce-î pasa dacă neamul și cinstea i-ai pătat,
Acestea vrea o fată să afle 'ntr'un bărbat.

Silvio

În adevăr, ciudată, dar jalnică idee.
E drept cu toate-acestea că rare ori femei
Să-și fi plăcut bărbatul ales de tatăl său.
Nu știu de ce, dar astă idee 'mă face rău...

Laerte

A! Tinere, te-absoarbe vr'un ideal imi pare?

Silvio

Se poate! Care-î omul ce simte și nu are
O țintă către care e gându-î rătăcit,
O stea necunoscută de care-î absorbit?
Câți oameni toată viața își urmăresc credința
Și câți nu mor 'nainte de-ași împlini dorința!

Laerte

Azultă-mă, — acestea sunt vorbe de copil.
Femeilor le place mai îndrăzneț să fi;
Și ele numa-atuncea devin încrezătoare,
Duiocese, bune, blânde, cu inima-arzătoare.
Deci, Silvio, deseară, aruncă ți o manta
Pe umeri, — pune-o spadă la cingătoarea ta
Și... Flora o să doarmă; — iar fetele deștepte
Cu inimile pline de dor, o să te-aștepte.
Biletele acelea le-am scris cum nici gândesti,
Le-am prevestit în ele că vrei să le 'ntâlnești.
Scrisorile aū încă puterea lor măiastră. —
Deci, vei intra 'n odae, sărind peste fereastră
Și până să ai timpul de-a deveni bărbat,
De zgomotul de-afară vei fi împedat;
Iar tatăl, cu halatul și scufa lui moțată,
În mijlocul odăei va năvali de-odată.
Prinzându-te, vei merge cu dânsul la duel,
Veți stinge felinarul ce va purta cu el,
Va 'ncepe la 'ntunerice o luptă 'nverșunată,
Se v'auzi un strigăt, — și-o liniște ciudată

Va 'nlocui o clipă al spedelor tumult ;
 Un corp o să s'auză căzând, și sânge mult
 Va curge dintr'o cană, ce Flora va aduce. —
 Lacheii vor întinde cenușă s'o usuce.
 În urmă prin tufișuri vei trece nezărit,
 Și fetele vor zice: »O cer! a fost rănit» !...

Silvio

Să fac ast-fel de glume nu sunt de loc în stare.
 Nu cugeți, scumpe duce, c'această procedare
 Ar fi, din amândouă pe una să omori?
 Închipuieti, de vreme ce vrei să mă însori,
 Că fetele-amândouă mă vor iubi, pe care
 S'aleg atunci?... Răspunde!

Laerte

Ciudată întrebare...

Dar poate pe-amândouă vei fi voind s'alegi?
 Ce fel, atâta lucru 'ți-e greu să înțelegi?

Silvio

Știu eu; dar gura lumii e cam neînfrănată... Cluj
 Și une-ori...

Laerte

Ce'mi pasă de lumea blestemată!
 Nu vreau să știu de nimeni; destul căpot avea
 Un ginere și fete, cum mulți să aibă-ar vrea.
 Ș'apoi, te-arăți imi pare destul de serios.
 Să cred că ai în cuget vr'un fapt neomenos.

Silvio

Oh! Ași muri mai bine!... Nici n'am gândit...

Laerte

În cazul

Când fetele-amândouă îți-vor plăcea obrazul,
 De sigur că pe una din ele o să ieși.
 Cea l'altă va rămâne s'aștepte rândul ei.
 Și chiar la întâmplare de i-ai fi fost iubit
 Te va ulți odată cu cel dintăi venit.

O. crede-mă, așa sunt copii tot-d'auna :
 Ei nu iubesc pe-aceia pe care-î văd într'una.
 Ci mintea lor visează la cel necunoscut
 Și-î văd așa cum poate nu este viū născut.
 Pe dată ce va pierde iluzia de tine,
 Te va vedea la masă prozaic ca orî cine ;
 Pe dată ce halatul și scufa 'îi-va vedea
 În cea mai neplăcută părere va cădea ;
 Intreaga poezie, tot farmecul vei pierde
 Și abia vei mai rămăne cinstitul burtă-verde.
 Atuncea, ca p'un frate te va iubi, — și tot
 Disprețul o să-î cază pe bietul meu nepot,
 Indată ce-o să afle c'o cere de soție...
 Acesta e și-un mijloc să scap d'a lui urgie.
 Fii dar pentru-amëndouē aceia ce doresc,
 Căci. sunt bătrân și poate mult n'am să mai trăiesc ;
 Fii uneia bărbatul și celei l'alte frate,
 Fă inimile voastre să fie strâns legate.
 Nădejdea mea e 'n tine, căci tatăl tēu mî-a fost
 Prieten. Inpreună aveam un adăpost
 Și dese-ori, la vorba cântu stam, puneam la cale
 Să ne unim copii, — și 'n veselii și 'n jale
 Eram în tot d'auna prin suflete legați.—
 Acum, și voi același egzemplu să urmați,
 Iubiți-vē cât încă sunteți în tinerețe,
 Iar eū cu voi alături să'mi uit de bătrănețe.
 — Ei! Cine știe, astăzi o fată măritând
 Și soarta celei l'alte voiū face în curând ;
 Ași mărita-o ; — ênsă, nepotul meu nu'mi place.

Irus (intrând)

Ei, Domnilor, la masă !

Laerte

la lasă-ne în pace !

Ce fel? cu alte haine acum te-ai îmbrăcat ?

Irus

Cum vezi !... Mē schimb în haine la ochi mai mult să bat.
 (Va urma).

Th. M. Stoenescu.

FINELE ACTULUI I.

DE-ASI AVEA

Pe sub cerul plin de soare
 Vulturul se 'nalță 'n zbor...
 Intre lumea 'nșelătoare
 Și 'ntre dânsul e un nor.
 Zboară unde 'l poartă dorul,
 Sar din ochii lui schinteț.
 Căci departe 'l duce zborul
 Peste lumea de mișef.

Un izvor la vale curge
 Peste pietre avântat,
 Și se duce, se tot duce
 Ca un gând nevinovat.
 Eu, din deal privesc izvorul
 Ș'apoî vulturul în zbor,
 De-ași avea aripi ca unul!
 Și ca altul gând ușor!

I. Vermont.

ZVOR SAU ZBOR?

«Convorbirile Literare» în fașcicula pe Martie, supt titlul de mai sus, reproduce poezia publicată de noi în numărul trecut al *Revistei* și această poezie, este retipărită de «Convorbiri», *ad usum Delphini*, adică pentru cititorii săi, cu dopul de plută cu tot. Acest «dop de plută» a dat naștere la răsmerițe în tabăra celor infă-

șurați în clasică «aurea mediocritas» a neputinței literare. S'a strigat pe toate tonurile: Auzi! S'a mai văzut așa poezie?! Pseudo-criticii au uitat însă pe Theocrit sau nu l'au citit, pe faimosul *Pastor-Coridon* de Ovidiu, pe romanticul Victor Hugo cu vorba lui Cambrone în «Mizerabili» și în sfârșit, pe toți clasicii latini și greci, între cari, Juvenal, Plutarch și Dion Casiū. Nu mai vorbim de literatura secolului, de Emile Zola, de modernisți, și nici chiar de Schopenhauer.

Ei bine, «Convorbirile Literare», au avut deosebita bună-voință să ne ia înainte și să servească cititorilor săi această poezie, lămurind celor cari se zburleau, că dânsa nu este în definitivă nici de Zvor nici de Zbor ci că este o simplă imitațiune dupe unul dintre poeții francezi cu nume cunoscut, Maurice Rollinat. Adevărul nici nefiind altul, dăm act confracțiilor noastre de descoperirea ce au făcut și care de alt-fel nici nu s'ar fi produs, dacă nota cu care traducătorul o însoțea nu ar fi fost lăsată afară din eroare de tipar.

În ceea ce privește «Covoarele de Smyrna inundate de soare», ele nefiind în franțuzește și ne aflându-se în nici unul din poeții germani citați de confracții noastre, sau trebuie să fie crezute ca aparținând în propriu semnatarului, sau trebuie să fie puse de sigur, din preună cu altă mare parte de versuri ce nu sunt ale lui Rollinat, pe seama lui Gablitz (1) de ilustra memorie.

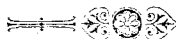
Al. Macedonski.

(1) Presupus poet german, cu care d-ul Hăjdău a păcălit pe bătrâna revistă, trimițându-I următoarea poezie, pe care a atribuit-o marelui poet Gablitz, care n'a ezistat nici odată. Dânsa a fost publicată în «Convorbiri» și începea cam cu aceste versuri:

Ca o liră fără sunet,
 Ca o casă ce stă mută.
 Ca un fulger fără trăznet

.....

 Ast-fel sunt și eu, Vai mie!
 Formă fără melodie!

E L E N A

ROMANȚ

DE

DIMITRIE BOLINTINEANU

(URMARE)

C I N A.

Oaspeții coborără în sofragerie. O curățenie deosebită domnea în sală și pe masă. Sala nu avea nimic ecstraordinar. Pereții tapetați, un tavan de lemn sculptat și zugrăvit, scaune simple, dulapuri cu argintării de serviciu și vase de porțelanuri imitate, pe masă candelabre cu lumânări aprinse, două mari buchete de flori fragede.

Elescu se puse lângă Caterina, care ședea la stânga postelnicului, în față cu dânsul; puțin mai în dreapta era Elena. Convorbirea devenise parțială. Șer vorbea cu domnișoara Serescu.

— Se înțelege de minune, zise Tudorina vecinului său George, arătând pe Șer și pe domnișoara Serescu?

— De ce nu? părinții sunt capabili să'î înlesnească mijloacele a deveni metresa lui, numai pentru că este Șer...

— Ce onoare!

— Cronica scandaloașă pretinde că aceasta ar fi un fapt împlinit...

— Tac!, pentru Dumnezeu!

— Se zice că în anul trecut la M.....

— O tac! nu se poate...

— Un...

— Mă scol de la masă...

— Atunci tac... cronica zice...

— Dar D-ta nu e bine să repeți.

— Iată domnișoara Caterina!.. Arată mare interes a vorbi cu Eleseu...

— Stratageme de femeie!

— Ce fel?

— Să egzalteze amorul propriu al lui Șer... să'l facă gelos...

— In deșert umblă... n'o mai iubește nici cât și'ar iubi calul arăpesc, pe care l'a trimis la țară de stătut ce este.

— 'T'am spus. Ea nu crede...

— Se vede că 'l iubește?..

— E încă nebun!... Dar ia spune-mi acest Eleseu, pare un om de spirit... Are avere?

— Zece mii de galbeni pe an din moșii.

— Când a venit?

— De câte-va zile. A trăit tot prin țări streine.

— E om foarte frumos și are manieri distinse...

— Ce 'l distinge mai mult, este o originalitate cu aplecări câtie frumos, ce mulți oameni nu pot să aibă?

— Spre egzemplu?

— Jumătate venitul său îl cheltuește în faceri de bine, trimite pe tot anul băieți și fete la Paris în pensionate cu cheltueala sa.

— Ce ideie? se vede în adevăr că este original...

— Este o faptă bună.

— E nebun!... Îi plac femeile?

— Ca să le aibă metrese și să le plătească... în viața lui n'a iubit.

— Nu mai vorbești de politică? Strigă postelnicul George către Talangiu.

— Într'o societate atât de plăcută, cine se mai gândește la politică? răspune el.

— Dar ești voiă vorbi... Căci voiă să aflu, ce zic puterile de cele ce se întâmplă pe la noi? Rusia ne-a părăsit cu totul! Austria vede și tace; Franța vede de Garibaldi... Turcii au făcut faliment... ne-a lăsat în mâna Moldovenilor... Ai noștr de la Paris ne zic că lucrăm, și nimic mai mult... Ce să lucrezi în gura lupului?... Știi, arhon legofete, că mai bine eram noi cu protectoratul Rusiei, de cât cu garanția puterilor? Ce'mi garantează ăștia dacă mă-a luat rangurile și privilegiile? In loc de un stăpân, șapte. Copilul cu moașe multe, rămâne cu bu..... ne tăiat!.. astă-zî ei ne guvernează, ba încă se ceartă între ei, care

să aibă mai mare influență! De ce nu hotăresc mai bine să ia cârma în mână. Șapte miniștri; șapte consuli...

— E mult adevăr în ceea ce zici, Arhon Postelnice... dar ce să facem... Să mai răbdăm... tratatul de Paris n'o fi nemuritor. Bun e Dumnezeu, și protectoratul nu este departe.

— Oh! ce zile frumoase erau pe atunci! strigă Serescu cu entuziasm.

— Erai bine cu Consulul Rusesc... știu că proteja pe cei care erau devotați! zise postelnicul cu oare-care răutate.

— În adevăr, răspuse Serescu cu sfială.

— Numai să fi voit cine-va; dar știu că ar fi făcut stare atunci...

Serescu care înțelese că face aluziune la dânsul, tăcu și se rușină.

Doamna Serescu bău trei pahare cu apă rece.

— Știi de ce vorbește așa? întrebă Caterina pe Elescu. Serescu atunci și-a făcut stare mare.

— Dar postelnicul?

— Tot pe atunci.

— Pentru ce dar îl critică?...

— Pentru că Serescu nu împărțea tot-d'a-una cu dânsul.

Elena devenise gânditoare. Din timp în timp, ochii săi se îndreptau către Elescu, ca și cum el era singurul om care ar fi trebuit să nu cunoască niște răni ce se descopereau atunci. Elescu găsea o plăcere involuntară a-și odihni ochii asupra Elenii. Elena era o frumusețe perfectă: albă și cu părul umbros; gîtul ei părea tăiat de cel mai mare artist al anticității, în marmura cea mai fină a Italiei; gura mică, rumenă, se deschidea surizătoare pe două rinduri de dinți mici, bine înșirați și albi ca laptele, o frunte potrivită; sprincene bine pronunțate, ce mureau pe nesimțite în vîrfurile despre tâmples; gene lungi, încrețite ușor, ochii tăiați în forma migdalelor, tot-d'auna înroșiți de lacrimi și înecați de melancolie voluptoasă.

— Cum găsești pe Elena? întrebă Caterina pe Elescu.

— O ființă perfectă. Nu pot a-î face de cât cele mai sincere clogiuri sub toate raporturile.

— Ai dreptate. . . și pe lângă toate acestea, cu tot disprețul ce ar trebui să aibă pentru bărbatul său, care o martirizează, este un ânger de bunătate, de blîndețe, de virtute...

— O să mai șezi aici, la țară?

— Toată vara. Dar D-ta ?

— Eu crez să plec cu Șer. . . Cum petrece-ți timpul aici ?

— Cum vezi. . . adesea facem excursiuni prin satele vecine, pe la târguri, pe la ocne, pe la monastiri. . . odată pe vară ne ducem la munți, la o moșie a Postelnicului. . . Se fac partide de vânătoare.

— Crez că o să mai vii ?

— Poate. . . Dar nu mi-ai spus cine este acel domn peștriț pe față, care tace și se tot uită înapoi ?

— Ha !. . . nu mă întreba.

— De ce ?

— Este ne suferit.

— Este Var ; acela care mă cere de nevastă. . . s'a disperat, și acum caută să se mângăie pe lângă domnișoara Serescu.

— A ! iată lumea !

Elena se sculă cea d'intâiu. Fie-care dintre oaspeți luă brațul damei sale, Elena trecu pe lângă Eliescu cu cavalerul său și aruncându'i o căutătură repede.

— Nu mai e trebuință a-ți aduce aminte de datoria către dama d-tale.

Ea apăsă pe vorbele : nu mai e trebuință.

Oaspeții se urcară în salon.

Elena se așeză la piano, îndată clapele de fildeș începură să tremure și să verse sunete desfătătoare sub mâinile albe și grațioase ale Elenei. Ea dispăru din societate : Sufletul ei se aruncă cu voluptate într'un torent de armonie ce 'l răpi și 'l rătăci într'o lume de estaze. Nemuritoare serenadă a lui Șubert. Esecutată cu perfecțiune, răpi toate sufletele ascultătorilor. Sufletul ei însuși părea răpit. Din timp în timp, întorcea ochii către adunare și o lacrimă misterioasă strălucea sub genele ei.

Fie ce sunet esprima o idee, dureroasă și sublimă, ce o înbăta cu voluptate.

Ea căută să se scoale de la piano și chemă pe Caterina să'i ia locul.

Inima sa palpită, sufletul îi era zdrobit. Fără să știe ce face, se aruncă pe un fotoliu lângă Alecsandru, unde rămase câte-va minute fără să poată să zică o vorbă.

La urmă îndreptându-se către acesta :

— Sufer tot-d'auna de câte-ori trebuie să cânt câte o arie este o mare nefericire. . .

— Simți aceia ce esecuți, mai bine de cât însuși compozitorul.

— Nu știu, cred că cauza este în sistemul nervos. . .

Apoi schimbând repede vorba:

— Erai distrat la masă ?

— Distrat ? nu ! Pentru că vorbeam cu o copilă frumoasă ? . . . aceasta nu'mi face nici o impresiune ! inima moartă..

— Ești nesuferit cu aceste idei de romanțuri ! Nu pot zice că ești o monstroozitate, prin urmare afectezi.

Crede-mă, doamna mea, dacă am admirat ce-va în lume, de o admirare ce am avea pentru ființele divine din visele noastre, permite-mi a'ți spune că ești D-ta. Eî bine ! permite-mi încă a'ți spune că cu toată frumusețea perfectă, spiritul, simțimintele, manierele, grația ce ai, nu ai putea să mișci această inimă înghețată.

— Eū ! . .

Elena deveni roșia ca o vișină ; înturnă capul și 'și puse mâna pe față.

— Crezi dar, că ai face această minune ?

— Eū ? oh ! nici-de-cum ! . . nu voiū să zic aceasta. . . nici nu am gândit, nici nu voiū să am acest merit . . . nici nu'l privesc ca un merit. . . Apoi, dacă aceasta s'ar întempla, negreșit că eū nu ași ști-o, nu ași voi s'o știū. . .

Ea se sculă, și mai mult de o oră nu reapăru în salon.

Vorbele lui Alecsandru o emoționară atât în cât îi trebui o ora de singurătate ca să revie liniștită.

— Doamne ! își zicea ea. Ce este acest om a cărei cătare mă turbură, ale căruî vorbe fac de tremură toate nervele mele ? Amicul sërmanului meu frate . . . Nu pot să'l privesc fără să 'mi aduc aminte de cel ce nu mai este. . . Numai ast-fel pot esplica impresiunea ce 'mi face. . . Orî cum, ași fi fericită dacă ar pleca de aici măi curînd, măine, îndată de se poate. Trebuie să aflu când o să plece. . .

Astfel cugeta Elena, când întră în salon. Se apropiă de Caterina, care se sculase de la piano.

— Știū, draga mea, dacă noiî veniți rêmân sau se duc măine ?

— Nu știū.

— Ce este ? întrebă Alecsandru.

— Dacă o să măi ședeți măine ? întrebă Caterina.

Elena surise cu vioioşie.

— Nu ştii pentru cei-lalţi; cât pentru mine, voiû pleca la o moşie a mea unde mă aşteaptă hotarnicul

Elena deveni palidă. Simţi un fior în tot corpul.

— Aşa curënd? zise ea gongonind, aşa curënd?

— Domnului Elescui, nu-i place societatea noastră, zise Caterina, se duce acolo unde va putea vorbi politică în libertate.

Caterina devenise familiară cu Alesandru: nu se mai sfîia a' satiriza.

Alesandru surise cu delicatetă, luând această mică epigramă ca o resfătare ce Caterina nu da la toată lumea.

Elena însă tresări.

— Ce zici Caterino? Nu cunoşti destul pe D. Elescui, ca să-i vorbeşti astfel?

— Dacă vrea să fugă de noi atât de curënd?.. Dar mâine are încă să ploă, căile sunt rele; caii de poşte ai întreprinzătorului de faţă D. Bar, au ei însuşi trebuinţă de a fi purtaţi în trăsuri... şi astfel nu vei pleca.

— Cine vorbeşte de cai de poşte? strigă Principele Iordake... Vă incredinţez că de veţi privi bine printre coastele lor, aveţi să vedeţi că sunt transparentî.

Poştele, zise Logofătul Şeni, sunt de plăns. Pleci cu 8 cai şi ajungi la staţie cu doi, de multe ori rămâi în cale. Hamurile sunt cu o ime de noduri şi plâpânde ca tiripliticul; să rup la fie-care zece paşi. Cât pentru serviciul scrisorilor, e lucru cu totul comic: o scrisoare de la Bucureşti la Focşani ajunge mai târziu de cât la Boston. Călătorii duc de multe ori geanta cu scrisorî. Stafetele nu ajung mai curënd la locul destinaţiei lor. Iată regimul nou! Iată oamenii noi! Să ne fie de bine!

— Dar contractul cu anteprenorii, zise George, este făcut sub regimul vechiu, sub oamenii vechi, şi este o notă în contract în privinţa diligenţelor.

— Te-ai găsit şi tu isteţ să vorbeşti! zise Principele Iordake, plimbându-se prin casă.

— Ai auzit? mai întrebă Caterina pe Alesandru, pleci cu opt cai şi ajungi cu doi şi câte odată rămâi în cale şi aceasta pe timp bun!

— Trebuie neapărat să plec, zise el. Dar, dacă D-na Elena va găsi cea mai mică plăcere a mă înturna, voiû veni dupe 3 zile.

— În adevăr, acea plăcere va fi mare, răspunse Elena, și astfel vei fi așteptat.

— Logofătul Șeni și Zoe consoarta sa, se retraseră scuzându-se că sunt foarte osteniți. Cei-lalți rămaseră.

— A început să înbetrânească frumoasa noastră turturică, zise Postelnicul.

— Dar asta n'o oprea în iarna din urmă să joace la toate balurile.

— Cu toate astea, a început să-și slăbească balamalele, zise George.

— E tot tânăra, precum e tot mândră, zise Tudorina.

— Mândră? pentru ce? întrebă Sereasca.

— Să crede eșită din cea mai veche familie, este aristocrată în toate, zise Princesa Iordake.

George, ce se afla la spatele Postelnicului, îi șopti la ureche:

— Afară de ceia ce privește amantii săi.

— Afară de ceia ce privește amantii săi, strigă Postelnicul.

La aceste vorbe toată lumea rise. Postelnicul văzând impresiunea ce produse vorbele sale, repetă acele expresiuni.

Elena îi făcu muștrări și el nu înțelegea pentru ce. Elescu încă nu înțeluse bine simțul acestor vorbe. George îi spuse la ureche:

— D-na despre care este vorba, are un amant un om de jos.

Astfel se termină această serată. Oaspeții se retraseră în camerele ce le erau destinate. Elescu avu aceeași cameră cu George.

NOAPTEA

Vom duce pe cititori o parte din noapte în camera acestor doi tineri.

Era o cameră mobilată cu gust, și părea a fi buduarul stăpânei casei, două paturi curate îi așteptau. Ei se desbrăcară și se aruncară în pat.

— Ia spune-mi, ce este această Tudorină? întrebă pe Alecsandru.

O damă de două ori văduvă, a trăit puțin cu doi soți ai săi; cronica scandaloasă pretinde că bărbatii săi au murit, căci au iubit-o prea mult!.. În fine au murit, și văduva a găsit că este mai bine a nu se mai mărita. Trece zile țesute de roze și de amor, împărtășind inima sa la mai mulți ca să nu mai omoare

pe nimeni. Iată toată istoria ei. E frumoasă, dar fără spirit, fără creștere, vană, face parte din banda voioasă.

— Ce este banda voioasă?

— Banda voioasă se compune din vre-o zece femei măritate și văduve și de atâți juri: Scopul acestii societăți este a crea aici în țară o lume noă de Epicurieni; doctrina lor este voluptatea. Cei ce formează societatea au toți cel puțin două mii de galbeni venit. Nică o idee nu a prins mai bine; prozelitiți se înmulțesc pe zioă. În cele din urmă, ei au reușit să convertească o damă ce trece de evlavioasă. Numărul membrilor ar fi fost astă-zî și mai mare, dacă o regulă a societății nu ar fi oprit să intre femei mai vărsnice de trei-zeci de ani. Ei practică această filosofie pe față. La preumblări, la operă, la banchete, în birturi, sunt tot-d'a-una împreună.

— Nu le dau meritul unei idei, ori ce idee ar fi. Atribuiți aceasta spiritului de imitațiune al vieții de lorete din Paris. Românii imitează tot-de-una, însă în cele rele. În viciu, nu în virtuți! și nu este nimic de mirare: un popor tânăr încă, ce se prezintă la viața civilizațiunei, se încântă mai mult de frivolități ce sunt la înălțimea inteligenței sale, de cât de lucruri serioase. Dar spune-mi, te rog, ce este acest Talangiū?

— Un pecetluit, răspuse George.

— Nu te înțeleg...

— În timpii dinaintea regulamentului, domii *pecetluiari* pe boerii vinovați, și iată cum. Să-ți spui ce mi-a istorit tată-meu despre pecetluirea Talangiului. Trei boeri scriseseră la Turci cărți prin care denunțau pe Domnul Grigorie Ghica. Domnul luă știre, dete ordin să se aresteze cei trei boeri, între care uuul era Talangiū. Se arestară la casele de la *Mihai-vodă*. Intr'o noapte, înainte de a'l trimite la monastire, acești trei fură pecetluiți la git, la mâni, și la picioare, pe vestimente. Cât timp erau să șază în ezil, ei nu puteau să scimbe vestimentele.

— Pedepsă barbară! zise Alecsandru.

— Tot atât de barbară ca și bătaia la falangă. Apropo de falangă. Postelnicul Iordache, a fost...

— Pentru ce cuvint?

— Pentru răpiri în funcțiune.

— Ce oroare!.. și nu se rușinează!..

— Ce stai de vorbești!.. aurul pentru bărbați, amorul pentru

femei, a două templuri ridicate în toate orașele țării. Puținii sunt care nu intră aici. Măine o să'l vezi ministru. Și nu este de mirare: Ceî mai mulți, sunt de categoria lui... dar, noapte bună!

Abia pronunță aceste borbe și adormi.

Elescu nu putea să doarmă. Își aruncă ochii pe o mescioară și zări un album. Se sculă, îl luă și suindu-se din noă în pat, începu a foileta albumul.

Acest album era al Elenii. Multime de adrese în versuri și în proză, sub care să vedeau mai multe nume care mai de care mai necunoscute; cugetări comune, expresiuni triviale.

— Nimic frumos, zise Elescu, nimic demn de o creațiune atât de perfectă. Sărmană ființă rătăcită aici jos! Cât trebuie să desprețuești tu toate aceste chipuri omenești ce te înconjoară!

Căută încă; află desemnuri.

— Ce oroare!..

O ideie îi veni.

— Nu pot să dorm, își zise el. Pentru ce nu voi scri ce-va în acest album?

Se uită pe masă, văzu toate cele ce trebuia să spre a putea scri. Se așeză la masă și dupe câteva minute, scrise în album această poezie a unuia din poeții Români!

LA FEMEIE.

Fiice ale frumuseții,
Grații! coboriți din cer,
Cu lumina dimineții
Ce se scaldă în eter!

Și 'n această poezie
Răvărsați parfum divin
Ca un ritm de ambrozie!
Voi să cânt un cânt sublim..

O femeie! tot ce'n viață
Face dorul mai ușor,
E cereasca ta dulceață
E suavul tîu amor.

Poezia-ți împrumută
 Carmenul ei cel divin
 Și pudoarea cea plăcută
 Vâl de purpură sublim.

P'al tîu sin suave vise
 Aû făcut leagănul lor,
 Grațiile din cer proscrise,
 Inpletesc al vieți-ți zbor.

Cerul cu lumină de soare
 'N ochii tîi voios se scald,
 Vîntul veriî dă ardoare
 Sufletului tîu cel cald.

Ale noastre repezî oare
 Tu la caru-ți le robești,
 Și cu roze-amăgitoare
 Fericită le 'npletești.

BCU Când căutarea ta încearcă library Cluj

Mă îmbată de amor ;
 Eû rog timpul să s'oprească,
 El grăbește al sîu zbor.

Mîna ta cea delicată
 Când o treci pe părul meu,
 Ca o aură curată,
 Uit că viața curge greû.

Cînd suflarea gurii tele
 Mă îmbată de plăceri,
 Crez că unda vieții mele
 Cură printre primăveri.

Frumusețile divine
 Nu mă locuesc in cer ;
 Raiul pe pămînturi vine
 Fabulele toate pier!

— Și acum, zise Alecsandru, Elena poate să citească aceste versuri, nimic nu este mai potrivit cu dînsa.

— Inchise albumul. Uitându-se pe masă, văzu altă carte, o deschise. . . *Le lys dans la Vallée*. Citi. — Iată un roman! ce arată, mai bine de cât toate operele filosofilor, ce este o femeie. Elena a trebuit să-l citească; să-l simtă . . . este o mare asemănare între aceste două suflete de femei . . . Pe scoarță este scris cu mâna Elenii.

Să citească! . . .

«Sufletul meu este trist, în mijlocul bucuriilor. Mă întreb pentru ce, și nu găsesc cauza. Mi se pare că viața îmi lipsește. . . Și ce este mai rău, că nu pot a mă plânge, căci ce pot să zic, dacă nu știu pentru ce sufer. Și către cine mă voi adresa? Inima mea, sărmana mea inimă, spargește în lacrimi. Iată singura consolațiune ce poți afla în viață! . . . oh! aș dori să mor! . . .»

— Sărmana femeie! zise Alecsandru, eu cunosc cauza tristeții tale . . . Inima ta e plină de iluziuni, de dorinți curate ca fecioarele, de amor, și cată să se închiză în tăcere. Totul este oprit pentru tine . . . oh! legile oamenilor egoiști! . . .

Dupe acestea, Alecsandru se reurcă în pat și adormi, cugetând la Elena «Ce inimă curată și nobilă!»

BCU Cluj / Central University Library Cluj

E L E N A.

Elena se culcase; dar în deșert invocă somnul. Sistemul nervos îi era iritat. Niște friguri ușoare și nesimțite, prinseseră corpul ei grațios.

— Muzica m'a obosit! zise ea. Această lume ce primesc nu poate să mă distreze; din contră îmi face rău . . . nu voi mai priimi pe nimeni . . . Alecsandru pleacă mâine . . . mi se pare un caracter fantasc? . . . dar un suflet nobil și delicat. . . Inșă pentru ce oare pleacă atât de curând? . O să se întoacă dupe trei zile. . . . Ce avea Caterina de 'l rugă atât să rămâie? . . . Ar face mai bine să nu mă revie. . . Nicî nu cred că se va întoarce.

E cochetă Caterina, câte odată indiscretă. Mâine nu voi mai invita pe Alecsandru. Voi fi fericită . . . Apoi dacas'ar întoarce? Ce mî pasă mie . . . El nu face nici un rău aiei. Un om mai mult nu este nimic. . . Copila mea plânge!. Sărmane ângerel! Veî fi tu oare mai fericit de cât maîca-ta. . . O lumină în camera de la colț . . . cine doarme acolo? . . . Alesandru și George. . . Sunt două ore de dimineață. Alecsandru e încă deșept. Să mă uit. Dum-

nezeule.. el este! scrie pe o carte. . albumul meu, il recunosc.. scrie.. il inchide.. ia altă carte! citește.. ce cărți sunt în buduarul meu? . *Le lys dans la Vallee* . . Ce imprudentă. . am scris niște cugetări triste . , le citește . . tremur! . . lasă cartea , . se culcă . . lumina se stinge . . poate că nu a citit . . nu a găsit acele rânduri . . o ce indiscrețiune! . . el doarme! . . toată lumea doarme . . eū sufer . . .

Copilul tăcuse. Elena se urcă în pat.

Soțul său ce dormea în alt pat, se deșteptă. El luase datina a se scula înainte de zioă. Cască de câte-va orî, că se auzi în toată casa.

— Dormi, Eleno? întrebă el.

— Sunt deșteaptă . . .

— Nu-î așa că am petrecut bine seara? am zis o vorbă care a făcut zgomot. . .

— Mai bine să nu o fi zis, o răutate, și încă asupra unei persoane care o priimești în casă.

— Ce vreî? așa sunt eū... când îmi vine o idee de spirit, nu cruț pe nimeni. . . Astă-zî nu pleacă nimeni. Vezi, îngrijește de oaspeți să fie mulțumiți.. am trebuință de dinșii în interesele mele.

Elena înecă un suspin.

— Nu știu, urmă el, ce stare o fi avënd acest Elescu? Trebuie să'l îngrijim. Cine știe cum vine timpul să am trebuință de el. . Nu mai sunt în post, nu mai câștig nimic... Chieltuesc tot din avere-noastră... Ipotesierii nu'mi mai aduc gropurile cu lire... Timpii sunt grei. . .

Vorbind ast-fel, Postelnicul se sculă și eși să se plimbe prin grădină.

CEARTA

La nouă oare dimineata, toți oaspeții erau în chioșchiul din grădină.

O convorbire aprinsă începuse între Talangiū, și Elescu.

— «De trei anî aproape, zicea cel dintâiu, țara este îngenuchiată; un gemet de durere resună peste tot; casa Statului este falită; comerțul căzut! Cine a făcut aceasta? puterea esecutivă ce a fost în mâna liberalilor. Ce îndreptare se face? nimic! — rēn crește pe toată zioa.

— Acestea sunt niște fapte, răspunse Ele-cu, care nu știm până la ce punct pot să fie esacte. Cu toate acestea, care sunt cauzele lor? Sub domnia lui A. Ghica, ați redigiat o doleanță care începea : țara este îngenuchiată. Casa Statului este falită etc. O știți, căci ați scris-o atunci. Aceia ce ați zis atunci, ziceți și acum, aveți un tipic. De trei ani nu s'a făcut nimic, este adevărat; care este cauza? Spuneți-mi ce ați făcut de trei ani în adunările despărțite? V'ați certat necontentit cu ministerele; nu ați suferit pe nici unul; la fie-care le-ați ridicat prestigiul ce ar fi avut în țară autoritatea. Aci condamnați un minister că oprește libertățile, aci pe altul că tolerează acele libertăți. Nu ați votat nici o lege de interes vital, ați cătat a usurpa drepturile celor-alte puteri ale Statului; ați agitat spiritile sperându-le că liberaliți or să răpească proprietățile. Ați făcut ca diplomația înbrăcată, cu prestigiul reprezentanței naționale, să slăbească acest sacru sacerdotiū. Care vă este scopul, a discredita regimul convențional și a cere trecutul cu ideile lui, cu oamenii lui? Dacă țara este îngenuchiată, pentru ce? pentru că nu este sub ocupațiune străină? Sau pentru că o clasă a pierdut privilegiile sale? Pentru că Românii au devenit egali înaintea legilor? Pentru că au perit persecuțiunile, arestele, arbitrarul? Vorbiți în numele nobletii! dar știți care sunt obligațiunile unei clase nobile? Știți că nu poate exista nici odată drepturi fără datorii! unde sunt străbunii voștri morți pentru patrie pe câmpul luptelor? spuneți-mi numele lor? Unde sunt sacrificiile ce ați făcut pentru țară? S'a făcut un împrumut național. Ei bine! cum ați răspuns, voi, ce vă ziceți nobili, marii proprietari? Nu ați dat nimic, ca să dovediti că în națiunea română nu este viață.

— Ultragiū! strigă Talangiu infuriat.

— Știți cine sunt eū, domnule?

— Știū, un om bolnav.

— Mă insultă, și imi vei da satisfacțiune! . . .

— Dacă îți place, bucuos.

La aceste vorbe damele scoaseră un strigăt. . . Elena ce turna cafea, rămase cu vasul în mână, tremurind.

— Nu v'am zis eū că politica nu este bună? zise Caterina.

Talangiu eși din chioșc. Elescu rămase liniștit și începu a face glume cu Caterina despre lucruri cu totul indiferente.

— S'a introdus duelele în țară! zise Postelnicul. Nu mai e de trăit!

— Ne-a adus moda bonjuriștii ce vin de la Paris, zise Principele Iordache.

— Saū mai bine, Moldovenii. Zise avocatul boerit.

— Sistemul rus sërmanul. Zise Postelnicul.

— Ai dreptul, rëspunse Principele Iordache. Franța o să ne puie capul! în fruntea ei este un revoluționar . . Cum vreți să ne fie bine, țindu-ne de poftetele ei?

Nu aveți dreptate. . . zise Talangiu; guvernul Franței va adopta și politica și oamenii Rusiei în Principate. Cel puțin sper, asta este planul meu politic.

Elena lăsă o mare parte din societate în chioșc și se urcă în casă. Ea ardea de curiozitate, să afle dacă Elesculescu scrisese în albumul său și ce scrisese. Se duse în camera unde dormise Alecsandru. Odată acolo, deschise tremurând albumul.

Dupe citirea acestei poezii, lasă să-i cază albumul din mână «La femeie? zise ia, dar care femeie? nu vëz nici un raport între stăpâna acestui album și poezie!, N'are nici un rezon să mî-o adreseze mie,, / nici nu ar fi cutezat să o facă... numele meu nu este, titlu ce dă este de natură a-l scuza.. dar nu se poate, însă trebuie să aflu.. să'l întreb,, nu vëz nici un rëu...

Ast-fel vorbea Elena și se decisese să întrebe pe Alecsandru, cui adresase acele versuri. Se duse în grădină și întâlni pe Elesculescu pe o aleie.

— Nu știam că ești poet! îi zise ea.

— Eū poet?

— Da: citiū pe albumul meu o poezie.

— Nu sunt eū autorul...

— Aceasta ne dă o idee de poezia antică, divinizează femeia.. ce scop ai trecut'o pe albumul meu?

— Am complectat ideia autorului, găsind subiectul viselor sale. Elena deveni roșie...

— Ce manie cu această nefericită politică! merită ea a face să se bată doi oameni?... sper că mă vei asculta, nu vei face copilăria a te bate în duel cu un om mai mult bătrân?

— De voiū fi provocat?

— Vei refuza.. saū dacă nu...

— Saū dacă nu?

— Voiŭ avea o rea idee de D-ta.

— Dar a refuza, mi se pare cu neputință.

— Iți cer o grație!

— O grație?

— Cearia a început în casa noastră... nu ași dori în adevăr să ne vedem puși prin cazete cu toți, și mai ales dându-se faptului niște cauze de natură...

— Dacă ții atât la aceasta, eŭ pot să refuz.

— Oh! Domnule!

— Promit pe parolă.

Elena îi întinse mâna, pe care Alecsandru o sărută.

— Să ne întoarcem în chioșc! zise ea.

În chioșc adunarea vorbea despre duelul ce era să se facă.

— Nu vă temeți, zise Alecsandru. Eŭ nu mă voiŭ bate. Voiŭ procura D-lui Talangiu plăcerea a zice: acest om este un laș!

George, care auzi aceste vorbe, îi zise: ce vrei să faci?

— Refuz.

— Dar...

— Dar, lumea va zice că sunt laș...

— De sigur.

— Lasă să zică.

— Domnul meu, îi zise Alecsandru, văzând pe Talangiu, primește scuzele mele! mărturisesc că regret cele ce am zis și care au putut să vă displacă.

La aceste vorbe, Talangiu rădică capul cu trufie, se uită la Alecsandru și surise cu ironie.

— Mă așteptam, domnule, la aceasta din partea dumitale.

— Nu prea are curagiŭ domnișorul! zise Principele Iordache către dame.

— Acest om nu are inimă, zise Serescu către Elena.

Auzind aceste vorbe, Elena suferea adânc. «Eŭ siugură, își zicea ea, sunt cauza acestei umilinți. Mi a promis a nu se bate, și ține parola. Ce răbdare și ce virtute din parte-î!

— Ei bine! te ert domnule! Strigă Talangiu. Numai ca să arăt că pe lângă curagiul ce este născut în noi, există și generozitatea. Iți întind mâna..

Toate aceste vorbe erau niște virfuri de cuțite ce se înfigeau în inima Elenei. Ea era muștrată de cuget că putuse primi de la Alecsandru parola că nu se va bate. Acum ar fi voit să-l roage

a priimi provocarea. Când se gândi la gravitatea pozițiunei lui, făcută printr'o indiscretă intervenire a sa, și care putea să ceară obligare, Elena tremură. Se crezu compromisă.

— Ce-am făcut? Se întrebă ea. Ce drepturi am eu asupra acestui om?.. El face un mare sacrificiu pentru mine, retractându-se, și prin aceasta chiar, îi voi fi obligată. Pentru ce?.. Apoi, toată societatea îl crede un om fără inimă.. El suferă toate cu o putere îngerească.. este mare sacrificiul său.. o Dumnezeu! am făcut o nebunie...

Elena se închise în camera sa. Acolo, dupe ce se gândi la toate nefericirile ce o așteptau, deschise albumul și citi de mai multe ori poezia lui Alecsandru.

Caterina intră rizând în casă.

-- Știi că nu se vor mai bate?

— Lasă-î să facă orî-ce vor voi... Ce ne pasă noă?..

— Negreșit.. însă imi pare rău...

— Pentru ce?

— Pentru că acest tânăr: trece de laș...

— Este un om plin de spirit și de inimă.. și bun.. nu-î faci idee!

— Ce lesne î-ai cunoscut inima!...

— Mi se pare...

— Caterino! Știi ce mi s'a întâmplat? tu cunoști albumul meu.

Erî încă îl răsfoiam împreună. Astăzi găsiu aici o poezie noă. Pentru cine este, e un secret; cine a scris'o, e un secret.

— Să vedem!..

Ia albumul.

În adevăr nu era erî...

Citește.

»La femeie!.. la care femeie?.. în genere?

— Cine este autorul?.. Să vedem. Erî nu era scrisă, decî a scris'o astă-zî... Cine? din cei de față... Să cercetăm cine ar fi în stare să facă versuri... Șer nu știe să scrie românește și încă își face un merit din ignoranța sa... Bar este tîmpit de spirit, incapabil de a cugeta și a simți astfel, George nu poate să facă un vers. Bărbatu-îeu, nici nu mai vorbim. Talangiū, principele Iordake, cei-lalți... Nu pot scrie alte versuri de cât de cele ce se scriau în timpî vechî:

Iar când cântă psalichia,

Ii sare din cap tichia

Rămâne dar Elescu? dar și el de unde eși poet d'odată?

— Ghicește? zise ea.

— Acest album tu nu l'ai dat nimenui, deci autorul s'a introdus aici...

— In camera mea de culcare!

Elena se spăimântă și se grăbi a'i spune cum albumul se aflase în buduarul său ocupat de George și de Alecsandru. Cum a zărit noaptea lumină în acea cameră, cum s'a uitat și a văzut pe Elescu scriind pe album.

— Este o declarație!

Elena roși.

— Ce zici!! Ia o femeie, în genere!.. și nu este el autorul..

— Cât ești de simplă!.. ce face că nu e el autorul?.. pentru ce ți-o dedică ție?..

— Glumești!.. De-ași fi sigură de aceasta, așa rupe albumul..

— Atunci poți să-l rupi îndată; dar iară ar fi păcat de acele versuri!.. păstrează-le.. Nu te angajează la nimic.. nici macar a'i mulțumi.

— M'am înșelat, gândi ea.

Caterina eși. Elena rămase singură.

— In această vară vom fi triști aici, își zise ea. Și gândind astfel, își repară toaleta.

Elescu căuta camera în care dormise și unde avea sacul său cu bagaje. Din întâmplare, se înșelă și intră în camera unde era Elena. Aceasta desfăcuse părul ca să-l netezească și apoi să-l restringă. Era frumos a vedea cine-va acest păr umbros, lung, des, strălucitor și atât de fin fie-care fir în cât să perdea sub ochi. desfăcându-se și rîrind pe gâtul său alb ca neaua în inele naturale și grațioase. Astfel găsi Alecsandru pe Elena. Aceasta surprinsă, lăsă să se auză un strigăt.

— O! mă iartă, doamnă! zise el. Căutam camera mea...

Elena căută înainte de toate să rămâie indiferentă în fața lui Alecsandru; să nu facă nici o dată nimic de natură să-i arate că ar exista umbra unei idei că el ar putea spera cel mai mic lucru.

— Dacă ai venit o dată, îi zise ea, șezi.

Elescu șezu pe un scaun.

— Ce frumoasă este!.. își zise el, apoi adresându-se către Elena: Ai un păr, doamnă, care face să se uite grațiile.

— Așa?... răspunse ea cu indiferență, întârziind în restrânge-

rea părului... mă așteptam să-mi lauzi părul... Nu este așa, urmă ea, că vezi pe vițele acestui *păr grațios jucându-se un Hor de dorinți ce înșală?*... Ast-fel vorbește poezia din album. Oh! poeții!... Ei văd toate printr'o prismă de frumusețe, de grație divină!...

— Așa am simțit... eu însu-mi...

— Așa dar, acea femeie căria sunt adresate versurile, sunt eu? zise Elena rîzînd.

— Și care ar putea fi alta? răspuse Alecsandru pe care indiferința și risul Elenii îl sdrobia.

— Dacă sunt eu, atunci citește acea poezie. Să comparăm dacă descripțiunea este justă?

— Doamnă!

— Nu te supăra!... îți fac grația de a nu te sili la această cetire.

— Ești crudă!

Elena surise.

Alecsandru nu iubise nici o dată ceia ce se chiamă o femeie, acel ideal din poezia ce copiase. Căci nu-l găsisese încă în nici una din femelle ce trebuința de a trăi îl aruncase până atunci pe calea vieții sale.

Elena fuse pentru el o femeie ce nu semăna cu cele alte femei, o ființă cerească. Pe fie ce oră descoperea într'însa o calitate nouă și pe fie-ce oră se vedea atras, fără voia sa, către dînsa. Pentru prima oară în viața sa, se turbură înaintea unei femei... El o cunoscuse numai de o zi. Dar aceasta fuse destul ca să o iubească. În acest scurt timp, el ghici tot ce acest suflet avea în sine de sublim. Zic uni că acei ce se amorescăză la prima vedere de o femeie, nu sunt înamorați în adevăr; că nu este alt de cât o patimă sensuală inspirată de amirațiunea pentru frumusețea fizică. Că un amor adevărat are trebuință de lung timp de a se cunoaște.

Este o opinie încă. Esperiența a dovedit de multe ori, că un om a putut iubi o femeie la prima vedere, pentru calitățile morale. Aceste calități nu rămîn ascunse, ele se dau de față îndată ce se exprimă. De multe ori ele sunt precedate de renume.

Pe când Alecsandru admira acest tezaur ascuns în sălbătăcie, împrejurul lui nu auzea de cât elogiurile ce-î da toată lumea. Nimic nu ne împinge mai cu repeziciune a admira pe cine-va ca elogiurile ce lumea îi face. Aceste elogiuri sunt ca niște punți.

de roze ce se aruncă sub pașii noștri pe calea ce luăm în a admira un obiect.

Faptul real era că sufletul său se turburase, când vedea pe Elena simția un farmec neînțeles; când înceta să o vadă, era gânditor, nemulțumit, fără să caute, imaginea ei să amesteca cu toate gândurile sale.

Către acestea el nu știa încă dacă o iubeș'e! Ocaziunea nu se prezentase ca să poată înțelege aceasta.

— Dacă ai sta câte va zile încă aici, am face partide de călărie. . . Ești cavaler? întrebă Elena pe Elescu.

— Cavaler?.. răspuse Alecsandru distrat.. da! da!.. De ce nu?..

— Vom vedea monastirile, munții noștri... Sunt locuri cu totul frumoase spre munți... dar nici nu mă așcuț! La ce te gândești?

— Cine ar ghici, mi-ar da dreptate să mă las a mă răpi atât de dulce...

— Știi că nu ești politicoș pentru mine?.. ori-care ar fi acele obiecte ce te răpesc, crez că ași merita cea mai mică atențiune?.

— Ești tot-dea-una amestecată cu visele mele!

— Acum complimente!.. De când? de erî seară? nu este așa?

— De erî seară sunt altul, . . de erî seară, am început a trăi într'o altă viață!..

— Pastorală negreșit.. suntem la țară.. Aici aerul e curat și înbălsămit..

— Aerul?.. nu mai vorbesc nimic, toate zisele mele le interpretez într'un simț cu totul contrariu.

— Nu te supăra!..

— Ași fi voit să nu te cunosc!

Vorbind ast-fel, ajunseră în chioșc.

Tudorina era răsturnată pe o canapea : frumoasă, gravă, tăcută, ar fi zis cine-va că este în admirațiune pentru frumusețea sa.

— Cât este de frumoasă! zise Elena lui Alecsandru. Du-te și vorbește-i, teme-te însă de a-i zice vre-odată că o iubești : *un amant ce se declară, este un rege ce-și perde tronul.*

(Va urma).

BIBLIOGRAFIE

D. Paul Mariéton, redactor al revistei «Monde latin» din Paris și al revistei «Felibreane», se află în capul unei mișcări ce ar trebui să intereseze pe toți românii, fiind vorba de literatura provențială și a limbilor romanice, în numele cărora eminentul nostru confrate luptă. D-sa, ocupă în Franța un loc literar fruntaș, iar de curând, a fost coronat la Montpellier pentru valoarea și activitatea sa. Ne rezervăm să vorbim cu altă ocaziune mai pe larg despre scrierile și poeziile sale, însoțite cu prefațe de marii poeți Mistral și Souлары. De-o cam dată ne mărginim să atragem atențiunea cetitorilor asupra organului societății *Felibrilor* la care colaborează, Daudet, Paul Aréne și alți scriitori celebri. Numărul de Ianuarie, conține *Lou Gau*, poveste de Roumanille, *Pluie d'Estello* poezie de Alex. Brémond, *Mau-Léon*, poezie de Jousé Gautier, *A Pau Marietoun*, sonet de L. de Berluc Perusis, *Pensées d'un humoriste* de Josephin Souлары și diferite alte materii interesante.

Prețul abonamentului: 11 fr. pe an, a se adresa la birourile administrației, *Revue Félibréenne*, Paris, 6 rue de Mézières sau Lyon, 4 rue Gentil.

D-na Cornelia Emilian, colaboratoare a Revistei noastre, a scos în Iași o broșură, sub titlu de «Amintiri, cari cuprinde mai multe din producțiunile D-sale literare. Partea numită Cugetări e destul ca să facă pe D-na Emilian să ocupe un loc meritat în rândurile scriitorilor noștri. În general toată cartea e scrisă cu gust și cu eleganță.

În Bărlad a apărut o broșură: *Somnambulismul la Cămin*, de D-l D-r I. Antoniu. Autorul expune câte-va exemple observate asupra căminilor, care le tac-sează de somnambulism, fără însă a intra în cercetarea cauzelor, ci lasă viitorului aceste cercetări. Ar trebui ca d-l Antoniu să constate d-sa fără a lăsa pe viitor, și ast fel ar face o descoperire cu care am putea sa ne mândrim.

Virgiliu și influența operilor sale e un pseudo studiu scos la iveală de D-l George Bucurescu revizore școlar. Apoi a cita exemple latinești și a face istoricul Eneidei va să zică studiu? Dar cel puțin, dând pasage latinești, trebuia o traducere și în Românește ca să o poată înțelege toți; fiind-că sunt prea puțin Latiniști la noi și mai cu seamă credem că D-l Bucurescu a scris-o și pentru cei din licee, care numai Latinește nu știu. Ne mirăm când vedem

stilul pedant, în care *ero, fiindu-că catu* etc. sunt cu înbelșugare asvârlite. Poate D-l Bucurescu crede că numai scriind ast-fel, vede lumea că ești om învățat și *revizore* școlar.

D-l Dr. Emil Max, vechi Profesor de arta obstetrică, scoate un curs teoretic și practic de Obstetrică. Acest curs este foarte trebuincios D-lor studenți în Medicină care voesc să devie mamoași.

* * *

Academia Santonă din Royan (Franța) a decernat d-lui Ion Radoi, directorul «Revistei Literare» titlu de membru onorific al ei. Printre români, d. Macedonski, este încă de anul trecut membru titular al acestei instituțiuni, recunoscută de guvernul francez și în sânul căreia figurează François Coppée, Sully Prudhomme și o mulțime de alți bărbați iluștrii. Pentru noi români este o deosebită satisfacere, faptul că și dintre oamenii noștri de condeiu încep să pătrundă în familia cea mare a scriitorilor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

D E L A T E A T R U

Dirjeciunea teatrului reprezentată, în lipsa unui titular, de d. C. Stăncescu, a îndeplinit, pe cât aflăm, o faptă demnă de toată lauda acordând văduvei artistului Costache Caragialli, o mică pensiuie. Ori cât de neînsemnată ar fi suma ce o constituiește, felicităm călduros pe D nu Stăncescu pentru nobila inițiativă ce a luat și dorim ca și în ale teatrului să 'l vedem dând aceleași dovezi de caracter, prin înfrânarea «ienicerismului» aceloră dintre artiștii-societari, care cutează să 'și ridă de Shakespeare în modul cel mai scandalos. În adevăr, se zice între altele, că d. Gr. Manolescu, ar fi isbutit să înlătore tragedia «Romeo și Julieta» adaptată de d-nu Macedonski și admisă în unanimitate de Comitetul teatral și s'o înlocuiască cu a sa. Colaboratorul nostru, este de sigur bine hotărât, ca într'un asemenea caz, să intenteze în contra Dirjeciunii, o acțiune în daune interese. Noi însă, am dori ca, pentru demnitatea scenei și a comitetului, știrea ce dăm să nu se adeverească

